

รายงานวิจัยฉบับสมบูรณ์

โครงการการศึกษาแนวทางการเลี้ยงวัวด้วยภูมิปัญญาชาวบ้าน
เพื่อสร้างเศรษฐกิจชุมชนบ้านนาเปอะ ตำบลชาติตระการ
อำเภอชาติตระการ จังหวัดพิษณุโลก

คณะผู้วิจัย

ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ไพศาล ธีวธงชัย หัวหน้าโครงการ

นายจำเนียร ด้านทิม ทีมวิจัย

นายสุนิมิต ชุ่มพงษ์ ทีมวิจัย

สัญญาเลขที่ RDG 47 N 0029

สนับสนุนโดยสำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย

บทคัดย่อ

การวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาแนวทางการเลี้ยงวัวด้วยภูมิปัญญาชาวบ้าน เพื่อการสร้างเศรษฐกิจชุมชนบ้านนาเปอะ ตำบลชาติตระการ อำเภอชาติตระการ จังหวัดพิษณุโลก การวิจัยใช้การสำรวจด้วยการลงพื้นที่จริงภายในหมู่บ้าน บนเขากระโดม้าและเขาสามแหลมที่เป็นพื้นที่ที่ใช้ในการเลี้ยงวัว การสัมภาษณ์เจ้าของวัวเป็นรายบุคคล การสนทนากลุ่มย่อย การจัดเวทีรวมเพื่อแลกเปลี่ยนเรียนรู้ รับฟังข้อมูลและข้อเสนอแนะจากเวที คณะผู้วิจัยได้นำข้อมูลที่เก็บรวบรวมได้มาวิเคราะห์ถอดบทเรียนจนได้ข้อสรุปและนำเสนอรายงานในรูปแบบของการพรรณนาโดยมีภาพประกอบและวีดิทัศน์ตามวัตถุประสงค์ที่ตั้งไว้

ผลการวิจัย พบว่า

บ้านนาเปอะเป็นหมู่บ้านเก่าแก่ที่ก่อตั้งขึ้นเมื่อใดไม่มีหลักฐานแน่ชัด มีระยะทางห่างจากตัวจังหวัดพิษณุโลกประมาณ 150 กิโลเมตร มี 142 ครัวเรือน ชาวบ้านมีวิถีชีวิตที่เรียบง่าย อยู่กันอย่างเครือญาติ ส่วนใหญ่มีอาชีพเกษตรกรรม ปลูกข้าวและปลูกข้าวโพด ในเนื้อที่ทั้งหมดของหมู่บ้านประมาณ 1,400 ไร่ มีการเลี้ยงวัวกันเกือบทุกครัวเรือน โดยส่วนใหญ่นำขึ้นไปปล่อยเลี้ยงกับธรรมชาติในป่าบนเขา ชาวนาเปอะมีภาษาถิ่นที่เป็นเอกลักษณ์ของตนเองที่มีลักษณะคล้าย ๆ ภาษาเหนือป็นอีสาน

ที่บ้านนาเปอะมีการเลี้ยงวัวด้วยภูมิปัญญาของชาวบ้านที่ได้สืบทอดกันมาเป็นเวลาหลายชั่วอายุคน ด้วยการใช้ธรรมชาติป่าเขาเป็นสถานที่ที่ปล่อยให่วัวใช้เป็นแหล่งหากิน หลับนอนและดำรงชีวิตอยู่ประมาณ 8 เดือน ตั้งแต่ช่วงเริ่มต้นฤดูฝนจนถึงช่วงเริ่มต้นของฤดูหนาว ซึ่งบนเขาจะเริ่มแล้ง ชาวบ้านจึงต้องนำวัวกลับมาเลี้ยงในพื้นที่ราบของหมู่บ้านประมาณ 4 เดือน เจ้าของวัวจะเดินทางขึ้นเขาไปดูวัวของตนเองประมาณสัปดาห์ละ 1 ครั้ง โดยนำเกลือขึ้นไปให่วัวกินทุกครั้ง ชาวบ้านนาเปอะจะมีความผูกพันกับวัวทุกตัวที่เขาเป็นเจ้าของ โดยสังเกตได้จากการที่เจ้าของวัวเดินทางขึ้นเขาไปดูวัวบริเวณที่ปล่อยวัวไว้และตะโกนร้องเรียกไม่ก็คำวัวทุกตัวในฝูงเมื่อได้ยินเสียงเจ้าของก็จะกระโจนไล่เลาะเขามาหาเจ้าของทันที หรือเวลาที่วัวเป็นแผลที่เกิดจากกิ่งไม้บาด เจ้าของวัวก็จะอยู่เฝ้าเพื่อรักษาอย่างใกล้ชิดจนกว่าแผลจะหาย อาหารที่วัวชอบกินได้แก่ใบไม้ หน่อไม้ และลูกไม้ทุกชนิด

สิ่งที่ชาวบ้านได้จากการเลี้ยงวัวบนเขาทำให้เกิดเป็นรายได้หลักที่สามารถนำมาใช้จ่ายในครอบครัวและใช้หนี้ที่กู้ยืมจากกองทุนหมู่บ้าน ธนาคารเพื่อการเกษตรและสหกรณ์

หรือแหล่งทุนอื่น ๆ ได้ การเลี้ยงวัวบนเขายังทำให้ชาวบ้านมีเวลาในการประกอบอาชีพอื่น เพราะไม่ต้องเฝ้าเลี้ยงวัวทุกวันเหมือนการเลี้ยงวัวในพื้นที่ราบ วัวตัวเมียจะตกูกให้เกือบทุกปี การขายวัวจะมีพ่อค้าเข้ามารับซื้อในหมู่บ้าน วัวที่ขายส่วนใหญ่จะเป็นวัวตัวผู้ที่มีขนาดใหญ่ การขายจะขึ้นอยู่กับความพอใจของเจ้าของวัวและพ่อค้าที่รับซื้อ ถ้าพ่อค้าให้ราคาไม่ดี เจ้าของวัวก็จะยังไม่ขาย ซึ่งเป็นอำนาจการต่อรองที่ขึ้นอยู่กับเจ้าของวัว

นับได้ว่าบ้านนาเปอะ คน วัว ป่าเขา สามารถอยู่ร่วมกัน พึ่งพาอาศัยซึ่งกัน และกัน เป็นระบบเช่นนี้มาเป็นระยะเวลาอันยาวนาน

Abstract

The purpose of this research was to study the way of the cow raising of the villagers' capacity as to form the community economy at Ban Napoe village, Chattrakarn Subdistrict, Chattrakarn District, Phitsanulok Province. Survey used in the real areas within the village, on the Kradai Ma and Sam Laem mountains where the areas were used for raising cows was utilized in this study. Individual cow owner interviews, subgroup discussion, as well as the stage-on panel discussion for the exchange of learning and perceiving information and recommendation were also conducted. The data collected by the research team were analyzed and presented in terms of descriptive reports with illustrations and videos recorded in accordance with the setting purpose.

Findings of this study found that:

Ban Napoe is an old village when the date of establishment was accurately unknown. It is about 150 kilometers far from Phitsanulok Province. And there are 142 family-houses. The folks have simple 3 ways of life and have been living as kinship. They earn their living by growing rice and corns in the entire areas of about 1,400 rai (approximately 560 acres). There is cow raising by all families. The way they raise their cows is to set free the cows to seek their natural food on the hills. The Napoe villagers have their own distinctive dialect that sounds like that of the Northern and Northeastern dialects of Thailand.

At Ban Napoe village, the form of raising cows is an old traditional way; that is, the intellect of the villagers which has been carried on for generations. By using the nature of forest and mountains as the place for setting free the cows to seek their own food, the cattle have been sleeping and living there for eight months since the beginning of the rainy season till the early of the cold season that the weather on the hills starts drying. The villagers gave to bring back their cows and keep them on the plains of the village for about 4 months. Then the cattle owners will go and see their cows once a week. Every time they go they will take the salt with them to feed their cows. The villagers of Ban Napoe will have very close relations

with each cow they belong to. It can be notice that the cow owners go up the hills to see their cattle at the place where the cows were left and shout at their cows. When the cow hear this they will come along to the owners at once. When a cow is wounded by the cutting of sharp spikes, the owners will watch and take care of their cows until the wound disappeared. The favorite food for cows is bamboo leaves, bamboo shoots, and all kinds of wild fruits.

What the villagers obtain from the cow raising becomes the principal income that can be spent in family and pays back the loans from the village fund and the Bank for Agriculture and Co-operative or other capital sources. Apart from the cow raising, the villagers still have opportunities to earn their living by means of other occupation because they need not keep their cattle every day like that of the cow raising on the plains. The cows will give their off-springs every year. For selling the cows, there will be the merchants who come to buy cows at the village. The cows sold are mostly adult oxen. The selling depends on the satisfactions of the cow owners and the merchants' offer. If the merchants' offering price is not so good, the cow owners do not sell their cows of which the bargain is up to the cow owners.

It can be conclude that the village of Ban Napoe, Men, flock of cows, and the nature both forest and mountain can exist together. And above all, they can depend on one another as systematic cycles for ages.

กิตติกรรมประกาศ

งานวิจัยนี้สำเร็จลงได้ด้วยดีเพราะได้รับความอนุเคราะห์เป็นอย่างดียิ่งจากบุคคล และหน่วยงานที่คณะผู้วิจัยต้องขอขอบคุณไว้ ณ โอกาสนี้ ได้แก่

เจ้าของวิ้วบ้านนาเปอะทุกท่านที่ได้ให้ข้อมูลจากการสัมภาษณ์รายบุคคล และจากการเข้าร่วมเวทีในการให้ข้อมูลและแลกเปลี่ยนเรียนรู้ร่วมกับคณะผู้วิจัยทุก ๆ ครั้ง

ผู้ใหญ่บ้านนาเปอะ นายจำเนียร ต่านทิม และผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้าน นายยับ อุ่นโต ที่ได้อำนวยความสะดวกและประสานการดำเนินงานทุกขั้นตอนที่คณะผู้วิจัยลงพื้นที่ศึกษาข้อมูลทั้งในหมู่บ้านและบนเขา

องค์การบริหารส่วนตำบลชาติตระการ หัวหน้าเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าภูเมี่ยง – ภูซัด ที่ได้ให้ข้อมูลที่เป็นประโยชน์ต่อการวิจัย เจ้าหน้าที่ที่ร่วมเดินทางสำรวจความเป็นอยู่ของวิ้วบนเขากระไดม้าและเขาสามแหลม

อาจารย์น้อย ลายคราม ที่ได้กรุณาร่วมเดินทางลงพื้นที่สำรวจการเลี้ยงวิ้วบนเขากระไดม้าและเขาสามแหลม ในครั้งที่ 1 และร่วมเป็นผู้ดำเนินการเวทีแลกเปลี่ยนเรียนรู้กับเจ้าของวิ้ว ณ ลานเอนกประสงค์บ้านนาเปอะ

นายสุวิทย์ พันธฉาย และนายอภิรักษ์ ก้านหมากกลาง นักศึกษาโปรแกรมวิชา นิเทศศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏพิบูลสงคราม ที่ได้ร่วมลงพื้นที่ บันทึกภาพวิดีโอทัศนและติดต่อจนสำเร็จเป็นรายงานวิจัยที่สมบูรณ์

อธิการบดีมหาวิทยาลัยราชภัฏพิบูลสงคราม ที่ได้ให้การสนับสนุนการทำงานวิจัยในทุก ๆ ด้าน ตั้งแต่เริ่มต้นจนงานวิจัยสำเร็จสมบูรณ์

ผู้ช่วยศาสตราจารย์สมพงษ์ บุญเลิศ ที่ได้ให้คำปรึกษาและให้การสนับสนุนในการประสานการขอรับทุนสนับสนุนการวิจัยครั้งนี้

ผู้ทรงคุณวุฒิจากสำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สำนักงานภาค) ทุกท่าน ที่ได้ร่วมให้ข้อเสนอแนะตั้งแต่เริ่มต้นการเสนอโครงร่างวิจัย การพัฒนาโครงร่างวิจัยและการนำเสนอความก้าวหน้าทั้ง 2 ครั้ง จนได้งานวิจัยที่สมบูรณ์ และคณะผู้วิจัยต้องขอขอบคุณสำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สำนักงานภาค) เป็นอย่างสูงที่ให้การสนับสนุนทุนวิจัยในครั้งนี้

คณะผู้วิจัย

มกราคม 2548

สารบัญ

	หน้า
บทคัดย่อ	(1)
Abstract	(3)
กิตติกรรมประกาศ	(5)
สารบัญตาราง	(8)
สารบัญภาพ	(10)
บทที่	
1 บทนำ	1
ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา	1
คำถามหลักของการวิจัย	2
วัตถุประสงค์ของการวิจัย	2
ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับการวิจัย	3
ขอบเขตของการวิจัย	3
กรอบแนวคิดในการวิจัย	4
นิยามศัพท์เฉพาะ	5
2 เอกสารที่เกี่ยวข้อง	6
ภูมิปัญญา	6
การเลี้ยงวัว	8
ป่า	9
เศรษฐกิจชุมชน	12
3 วิธีดำเนินการวิจัย	15
ขั้นตอนของการวิจัย	15
การวิเคราะห์ข้อมูล	18
การจัดทำรายงาน	18
4 ผลการวิจัย	19
ผลการวิจัย	19
บริบทชุมชนบ้านนาเปอะ	19
การเลี้ยงวัวด้วยภูมิปัญญาชาวบ้าน บ้านนาเปอะ	23
เศรษฐกิจชุมชนบ้านนาเปอะที่เกิดจากการเลี้ยงวัว	31

สารบัญ (ต่อ)

บทที่	หน้า
5	
สรุปผลการวิจัย อภิปรายผล และข้อเสนอแนะ	33
สรุปผลการวิจัย	33
อภิปรายผล	37
ข้อเสนอแนะ	39
บรรณานุกรม	41
ภาคผนวก	44
ภาคผนวก ก. แบบสัมภาษณ์แนวทางการเลี้ยงวัวด้วยภูมิปัญญาชาวบ้าน เพื่อการสร้างเศรษฐกิจชุมชนบ้านนาเปอะ	45
ภาคผนวก ข. ตารางแสดงข้อมูลแนวทางการเลี้ยงวัวด้วยภูมิปัญญาชาวบ้าน เพื่อการสร้างเศรษฐกิจชุมชนบ้านนาเปอะ	49
ภาคผนวก ค. ภาพสภาพบริบทของบ้านนาเปอะ	64
ภาคผนวก ง. ภาพเวทีสรุปบทเรียนการเลี้ยงวัวด้วยภูมิปัญญาชาวบ้าน นาเปอะ ณ ลานเอนกประสงค์บ้านนาเปอะ	70
ภาคผนวก จ. ภาพการสำรวจวิธีการเลี้ยงวัวด้วยภูมิปัญญาชาวบ้านนาเปอะ ในประเด็นที่เกี่ยวกับป่า วัว อาหารวัว และกลุ่มเจ้าของวัว บนเขากระไดม้าและเขาสามแหลม	73
ภาคผนวก ฉ. ภาพการสำรวจน้ำตกตาแดงที่อยู่แนวเดียวกับเขาสามแหลม เพื่อศึกษาความเป็นไปได้ในการพัฒนาเป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิง นิเวศ	83
ประวัติหัวหน้าโครงการวิจัย	89

สารบัญตาราง

ตารางที่		หน้า
1	แสดงจำนวนและร้อยละสมาชิกในครอบครัวของชาวบ้านนาเปอะ	50
2	แสดงจำนวนและร้อยละของการอาศัยอยู่ในหมู่บ้านนาเปอะ	50
3	แสดงจำนวนและร้อยละของอาชีพหลักชาวบ้านนาเปอะ	51
4	แสดงจำนวนและร้อยละรายได้ที่เกิดจากอาชีพหลักชาวบ้านนาเปอะ	51
5	แสดงจำนวนและร้อยละของอาชีพรองชาวบ้านนาเปอะ	52
6	แสดงจำนวนและร้อยละรายได้ที่เกิดจากอาชีพรองชาวบ้านนาเปอะ	52
7	แสดงจำนวนและร้อยละของชาวบ้านนาเปอะที่มีวัวและไม่มีวัว	53
8	แสดงจำนวนและร้อยละของสถานที่ที่ใช้เลี้ยงวัว	53
9	แสดงจำนวนและร้อยละของสาเหตุที่เจ้าของวัวไม่นำวัวขึ้นไปเลี้ยงบนเขา	54
10	แสดงสาเหตุที่เจ้าของวัวนำวัวขึ้นไปเลี้ยงบนเขา	54
11	แสดงจำนวนและร้อยละของระยะเวลาที่เจ้าของวัวเดินทางขึ้นไปดูวัว	55
12	แสดงจำนวนและร้อยละของจำนวนเวลาที่เลี้ยงวัวบนเขามานาน	55
13	แสดงจำนวนและร้อยละของการตัดสินใจเลี้ยงวัวบนเขาต่อไปหรือไม่	56
14	แสดงจำนวนและร้อยละของสาเหตุที่ต้องการเลี้ยงวัวบนเขาต่อไป	56
15	แสดงจำนวนและร้อยละของจำนวนเจ้าของวัวที่เดินทางขึ้นไปดูวัวบนเขา	57
16	แสดงจำนวนและร้อยละของระยะเวลาการเดินทางไปที่เลี้ยงวัวบนเขา	57
17	แสดงจำนวนและร้อยละของระยะเวลาที่เจ้าของวัวอยู่บนเขา	58
18	แสดงจำนวนและร้อยละของกิจกรรมที่เจ้าของวัวทำบนเขาระหว่างที่ดูวัว	58
19	แสดงจำนวนและร้อยละของวิธีการที่เจ้าของวัวเลือกพื้นที่ปล่อยวัวให้อยู่บนเขา	59
20	แสดงจำนวนและร้อยละของปัญหาที่พบจากการเลี้ยงวัวบนเขา	59
21	แสดงจำนวนและร้อยละของรายได้เฉลี่ยที่เกิดจากการขายวัว / ปี	60
22	แสดงจำนวนและร้อยละของผลผลิตอย่างอื่นนอกจากวัว	60
23	แสดงจำนวนและร้อยละของค่าใช้จ่ายในครอบครัว	61
24	แสดงจำนวนและร้อยละของเงินที่เหลือเก็บ	61
25	แสดงจำนวนและร้อยละของหนี้สินในปัจจุบัน	62
26	แสดงจำนวนและร้อยละของแหล่งที่มาของหนี้	62

สารบัญตาราง (ต่อ)

ตารางที่		หน้า
27	แสดงจำนวนและร้อยละของสาเหตุการเป็นหนี้	63
28	แสดงจำนวนและร้อยละของการใช้คืนหนี้ตามเวลา	63

สารบัญภาพ

ภาพที่		หน้า
1	กรอบแนวคิดในการวิจัย	4
2	แผนที่อำเภอชาติตระการ	20
3	แผนที่บ้านนาเปอะ	21

บทที่ 1

บทนำ

1. ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

การทำเกษตรกรรมเป็นการประกอบอาชีพหลักของคนไทยส่วนใหญ่ และเป็นส่วนหนึ่งของวิถีชีวิตที่ทำให้มีกินมีใช้และเกิดรายได้ในการเลี้ยงชีวิตและครอบครัวจนเหลือกินเหลือใช้สามารถเป็นสินค้าส่งออกที่ทำรายได้ให้แก่ประเทศชาติมาโดยตลอด รัฐบาลทุกยุคทุกสมัยต่างให้ความสำคัญต่อการพัฒนาและส่งเสริมอาชีพเกษตรกรรมในทุก ๆ รูปแบบ ด้วยการให้การสนับสนุนด้านงบประมาณและความรู้ ดังจะเห็นได้จากการที่รัฐบาลได้มีนโยบายกระตุ้นเศรษฐกิจจากหมู่บ้านที่มุ่งสู่ชุมชนระดับล่างอย่างจริงจัง เช่น โครงการกองทุนหมู่บ้าน การพักชำระหนี้ หนึ่งตำบล หนึ่งผลิตภัณฑ์ โดยเน้นให้แต่ละชุมชนได้มีการระดมทุนทั้งภายนอกชุมชนและทุนจากภายในชุมชนที่มีอยู่ในหลากหลายรูปแบบโดยเฉพาะอย่างยิ่งทุนที่มีอยู่ตามธรรมชาติ ได้แก่ ป่า ลำธาร เขา และภูมิปัญญาชาวบ้าน ซึ่งภูมิปัญญาชาวบ้านเป็นองค์ประกอบหนึ่งของการเข้าไปใช้ประโยชน์จากทรัพยากรธรรมชาติที่มีอยู่ หากไม่รู้จักใช้ทรัพยากรที่มีอยู่ก็ไม่สามารถพึ่งพาตนเองได้ เรื่องการพึ่งพาตนเองทางสติปัญญาในการใช้ทรัพยากรที่มีอยู่ทางธรรมชาติจึงถือว่าเป็นเรื่องที่มีความสำคัญเป็นอย่างมากต่อการพัฒนาประเทศ

ชุมชนบ้านนาเปอะ ตำบลชาติตระการ อำเภอชาติตระการ จังหวัดพิษณุโลก เป็นชุมชนหนึ่งที่มีวิถีชีวิตด้วยการพึ่งพิงทุนทางธรรมชาติป่าเขาและภูมิปัญญาของชาวบ้านในการเลี้ยงชีพ จากการศึกษาเบื้องต้นพบว่าชาวบ้านนาเปอะส่วนใหญ่มีการกู้ยืมเงินกองทุนหมู่บ้านไปเพื่อซื้อวัวที่มีขนาดเล็กราคาไม่แพงเพื่อนำไปเลี้ยงโดยดั้นด้นไปปล่อยไว้บนเขาที่อยู่ติดกับหมู่บ้าน ได้แก่ เขากระโดง เขาสามแหลม และเขาทอง ซึ่งเป็นเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าภูเพียง - ภูทอง และเจ้าของวัวจะขึ้นไปดูวัวของตนเองประมาณสัปดาห์ละ 1 ครั้งหรือบางรายนาน ๆ จะขึ้นไปดูวัวของตนเอง และบนเขาดังกล่าวนั้นมีวัวจำนวนนับพันนับหมื่นตัวที่ชาวบ้านในหมู่บ้านนาเปอะและหมู่บ้านอื่น ๆ ที่อยู่ติดกับเขาดังกล่าวนำวัวไปปล่อยให้หาอาหารกินกันเองและอยู่รวมกันเป็นฝูงในเวลากลางคืน เจ้าของวัวที่ขึ้นไปดูวัวของตนเองบนเขาก็จะจำวัวของตนเองได้ในทำนองเดียวกันวัวก็จำเจ้าของได้เช่นกัน และไม่มีการลักขโมยเพราะชาวบ้านได้มีการเฝ้าระวังกันเอง ซึ่งนับว่าเป็นการใช้สภาพธรรมชาติป่าเขาให้เกิดประโยชน์ในรูปแบบการพึ่งพาธรรมชาติระหว่างป่าเขา ชาวบ้าน และวัวอยู่ร่วมกันได้ และเมื่อเข้าสู่ฤดูหนาวหรือถึงฤดูเก็บเกี่ยวของทุกปีชาวบ้านก็จะด้อนวัวลงมายังหมู่บ้าน

เพื่อนำมาเลี้ยงหลังการเก็บเกี่ยว ประกอบกับบนเขาก็กะเริ่มแล้ง และถ้าวัวตัวไหนโตได้ขนาดก็จะคัทรายเพื่อเป็นรายได้ ตัวไหนยังไม่ใหญ่พอเมื่อเริ่มเข้าฤดูฝนก็จะต้อนกลับขึ้นไปเลี้ยงบนเขาเหมือนเดิม การเลี้ยงก็ไม่ต้องใช้ต้นทุนมากเนื่องจากไม่ต้องเสียค่าใช้จ่ายในการเลี้ยงดูแลแต่อย่างใด ถือได้ว่าเป็นการใช้ภูมิปัญญาของชาวบ้านที่ถ่ายทอดกันมาเป็นเวลายาวนาน และยังเป็นการใช้ทุนทางธรรมชาติที่มีอยู่ในรูปแบบของระบบนิเวศ

แต่ปัจจุบันสิ่งที่กำลังเป็นปัญหาของเจ้าของวัวบางรายก็คือ ข้อจำกัดในเรื่องของสุขภาพและขาดผู้สืบทอดในด้านภูมิปัญญา เนื่องจากผู้เลี้ยงวัวส่วนหนึ่งที่เลี้ยงวัวมานานและวัยก็เปลี่ยนไปตามกาลเวลา ทำให้ไม่สามารถเดินทางขึ้นไปดูแลวัวของตนเองได้ ประกอบกับความนิยมส่งบุตรหลานเข้าไปศึกษาในชุมชนเมืองและศึกษาเล่าเรียนในระบบการศึกษาแผนใหม่ เมื่อเรียนจบก็มักจะหางานทำในชุมชนเมือง ซึ่งเข้าใจว่าได้รับค่าตอบแทนสูงกว่าการประกอบอาชีพในท้องถิ่นที่ตนเองอาศัยอยู่

ดังนั้น ชุมชนบ้านนาเปอะและคณะผู้วิจัยจึงมีความเห็นร่วมกันว่า ภูมิปัญญาดังกล่าวสมควรที่จะมีการรักษาไว้เพื่อสืบทอดสู่คนรุ่นหลังมิให้สูญหายตามอายุไขของคนรุ่นปัจจุบัน โดยอาศัยงานวิจัยท้องถิ่นเป็นสื่อกลางที่จะสะท้อนบทเรียนดังกล่าวให้กับชนรุ่นหลังได้รับรู้ถึงคุณค่าภูมิปัญญาท้องถิ่นของตนเอง อีกทั้งเป็นการหาแนวทางในการจัดการการเลี้ยงวัวด้วยภูมิปัญญาชาวบ้านที่จะนำไปสู่การสร้างเศรษฐกิจชุมชนแบบพึ่งพาทุนที่มีอยู่ในชุมชนอย่างเป็นระบบและทำให้เกิดความยั่งยืนในชุมชนจากรุ่นสู่รุ่นต่อไป

2. คำถามหลักของการวิจัย

ภูมิปัญญาที่ชาวบ้านนาเปอะใช้ในการเลี้ยงวัวเป็นอย่างไร และส่งผลกระทบต่อเศรษฐกิจชุมชนบ้านนาเปอะ ตำบลชาติตระการ อำเภอชาติตระการ จังหวัดพิษณุโลกได้อย่างไร

3. วัตถุประสงค์ของการวิจัย

ในการวิจัยครั้งนี้ต้องการศึกษาแนวทางการเลี้ยงวัวด้วยภูมิปัญญาชาวบ้านเพื่อการสร้างเศรษฐกิจชุมชนบ้านนาเปอะ ในประเด็นต่าง ๆ ดังนี้

3.1 ศึกษาบริบทของบ้านนาเปอะ

3.2 ศึกษาวิธีการเลี้ยงวัวด้วยภูมิปัญญาชาวบ้านนาเปอะในประเด็นที่เกี่ยวข้องกับป่า วัว อาหารวัว และกลุ่มผู้เลี้ยงวัว

3.3 ศึกษาแนวทางการเลี้ยงวัวด้วยภูมิปัญญาชาวบ้านนาเปอะเพื่อการสร้างเศรษฐกิจชุมชน

4. ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับการวิจัย

4.1 ประโยชน์ด้านองค์ความรู้

4.1.1 ได้ข้อมูลเกี่ยวกับบริบทชุมชนบ้านนาเปอะด้านประวัติศาสตร์ สภาพภูมิศาสตร์ และสภาพแวดล้อม

4.1.2 ได้ข้อมูลเกี่ยวกับสภาพพื้นที่จริงทางกายภาพที่ใช้ในการเลี้ยงวัว ได้แก่ ป่าไม้ ต้นน้ำ ลำธาร และพันธุ์ไม้ เป็นต้น

4.1.3 ได้ข้อมูลเกี่ยวกับกระบวนการและขั้นตอนการเลี้ยงวัว ได้แก่ การเป็นอยู่ของวัว อาหารที่วัวกินในขณะที่วัวอยู่ในป่า

4.1.4 ได้ข้อมูลเกี่ยวกับการเลี้ยงวัวด้วยภูมิปัญญาชาวบ้าน

4.2 ประโยชน์ด้านการพัฒนา

4.2.1 ได้แนวทางการพัฒนาเศรษฐกิจของชุมชนบ้านนาเปอะ

4.2.2 ได้แนวทางการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์

4.2.3 ได้แนวทางการพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่น

4.2.4 ได้แนวร่วมในการพัฒนางานวิจัยโดยผู้นำชุมชนและชาวบ้านนาเปอะ

5. ขอบเขตของการวิจัย

5.1 ขอบเขตด้านเนื้อหาตามวัตถุประสงค์การวิจัย ได้แก่

5.1.1 บริบทของบ้านนาเปอะ

5.1.2 ภูมิปัญญาชาวบ้านที่ใช้ในการเลี้ยงวัว

5.1.3 เศรษฐกิจของชุมชนบ้านนาเปอะที่เกิดจากการเลี้ยงวัวด้วยภูมิปัญญา

5.2 ขอบเขตด้านพื้นที่ การวิจัยนี้เป็นการวิจัยเฉพาะพื้นที่ที่ใช้ในการเลี้ยงวัวบนเขากระไดม้า เขาสามแหลม เขาทอง และบ้านนาเปอะ ตำบลชาติตระการ อำเภอชาติตระการ จังหวัดพิษณุโลก

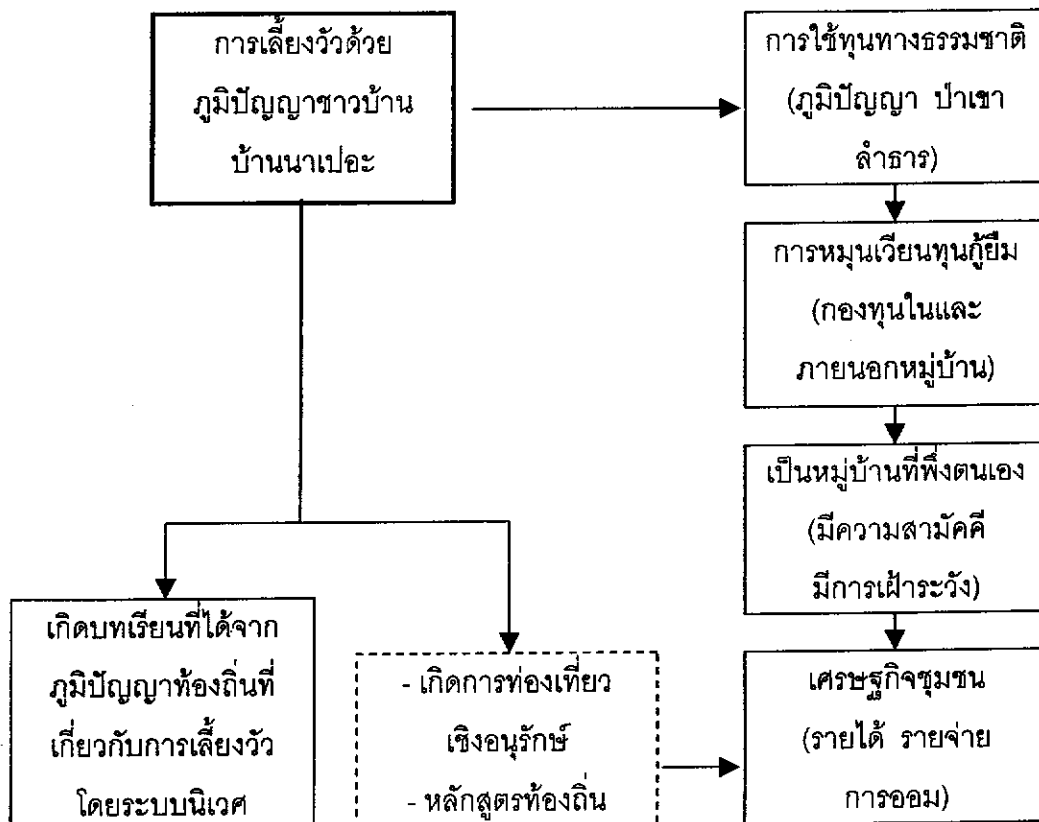
5.3 ขอบเขตด้านเวลา ระยะเวลาที่ใช้ในการวิจัย 12 เดือน เริ่มตั้งแต่เดือนกุมภาพันธ์ 2547 ถึงเดือนมกราคม 2548 โดยแบ่งการดำเนินการวิจัยเป็น 2 ระยะ ได้แก่

ระยะที่ 1 ใช้เวลา 6 เดือน เริ่มตั้งแต่ 1 กุมภาพันธ์ ถึง 31 กรกฎาคม 2547 เพื่อศึกษาข้อมูล 2 ประเด็นคือ 1) ศึกษาสภาพบริบทของชุมชนบ้านนาเปอะ 2) ศึกษาภูมิปัญญาชาวบ้านนาเปอะเกี่ยวกับการเลี้ยงวัวด้วยการปล่อยให้หากินอยู่บนเขา กระไดม้า เขาสามแหลม และเขาทอง

ระยะที่ 2 ใช้เวลา 6 เดือน เริ่มตั้งแต่ 1 สิงหาคม 2547 ถึง 31 มกราคม 2548 เพื่อจัดเวทีประมวลสังเคราะห์ข้อมูลที่ได้รับในระยะที่ 1 และลงพื้นที่จริงบนเขากระไดม้า เขาสามแหลม และเขาทองเพื่อเก็บรวบรวมข้อมูลเกี่ยวกับการรวมฝูงในเวลากลางคืนและการแยกออกหากินเวลากลางวัน ตลอดจนศึกษาสภาพความเป็นอยู่ของวัวและเจ้าของวัวระหว่างที่อยู่บนเขา และจัดทำรายงานเพื่อนำเสนอความก้าวหน้าผลการวิจัยในระยะที่ 2 รวมทั้งจัดส่งรายงานฉบับสมบูรณ์

5.4 ขอบเขตประชากร ประชากรที่ศึกษาได้แก่ ชาวบ้านบ้านนาเปอะที่เลี้ยงวัวด้วยภูมิปัญญาชาวบ้าน ผู้นำในหมู่บ้าน เจ้าหน้าที่หน่วยงานของรัฐที่เกี่ยวข้อง

6. กรอบแนวคิดในการวิจัย

ภาพที่ 1 กรอบแนวคิดในการวิจัย

7. นิยามศัพท์เฉพาะ

บ้านนาเปอะ หมายถึง หมู่บ้านเก่าแก่หมู่บ้านหนึ่งที่ตั้งอยู่ในหมู่ที่ 2 ตำบลชาติตระการ อำเภอชาติตระการ จังหวัดพิษณุโลก

ภูมิปัญญาชาวบ้าน หมายถึง ความรู้ที่ชาวบ้านบ้านนาเปอะได้รับการถ่ายทอดจากบรรพบุรุษเกี่ยวกับการเลี้ยงวัวด้วยระบบนิเวศ โดยอาศัยธรรมชาติที่มีอยู่ได้แก่ พื้นที่บนเขากระไดม้า เขาสามแหลม เขาทองและพื้นที่ในหมู่บ้านเป็นสถานที่ในการเลี้ยง

เศรษฐกิจชุมชน หมายถึง วิถีชีวิต ความเป็นอยู่ของชาวบ้านนาเปอะในการเลี้ยงวัวด้วยภูมิปัญญาของชาวบ้านที่ก่อให้เกิดรายได้ รายจ่าย และการออม ที่มีการหมุนเวียนอย่างต่อเนื่องทั้งภายในและภายนอกชุมชน

เขาที่ใช้ในการเลี้ยงวัว หมายถึง เขาที่เป็นบริเวณที่ชาวบ้านบ้านนาเปอะใช้เป็นที่เลี้ยงวัวในช่วงเดือนมีนาคม – ตุลาคม ประกอบด้วยเขากระไดม้า เขาสามแหลม และเขาทอง เป็นเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าภูเมี่ยง – ภูทอง ที่อยู่ในพื้นที่ตำบลชาติตระการ อำเภอชาติตระการ จังหวัดพิษณุโลก

บทที่ 2 เอกสารที่เกี่ยวข้อง

การศึกษาแนวทางการเลี้ยงวัวด้วยภูมิปัญญาชาวบ้านเพื่อการสร้างเศรษฐกิจชุมชนบ้านนาเปอะ ตำบลชาติตระการ อำเภอชาติตระการ จังหวัดพิษณุโลก คณะผู้วิจัยได้ศึกษาเอกสารที่เกี่ยวข้อง พบว่ามีเนื้อหาที่มีความสัมพันธ์กับการศึกษาในครั้งนี้ ดังนี้

1. ภูมิปัญญา
2. การเลี้ยงวัว
3. ป่า
4. เศรษฐกิจชุมชน

1. ภูมิปัญญา

คำว่า ภูมิปัญญา (พจนานุกรมฉบับเฉลิมพระเกียรติ, 2530 : 398) หมายถึง พื้นความรู้ความสามารถ

ชนเหล่าใดที่ดำรงความเป็นกลุ่ม หรือชนชาติ หรือประเทศ มาเป็นเวลานาน ต้องมีภูมิปัญญาของกลุ่ม หรือของชนชาติหรือของประเทศ อันเรียกรวมกันว่าภูมิปัญญาท้องถิ่น (Local Wisdom) ภูมิปัญญาท้องถิ่นสะสมขึ้นจากประสบการณ์ของชีวิต สังคม และในสภาพสิ่งแวดล้อมที่แตกต่างกัน และถ่ายทอดสืบต่อกันมาเป็นวัฒนธรรม ภูมิปัญญาท้องถิ่นมีลักษณะที่สำคัญคือความจำเพาะกับท้องถิ่น มีความเชื่อมโยงหรือบูรณาการสูง และมีความเคารพผู้อาวุโส สำหรับเรื่องความจำเพาะกับท้องถิ่น เป็นเรื่องที่ชัดเจนอยู่ในตัวตามชื่อ เพราะภูมิปัญญาท้องถิ่นสะสมขึ้นมาจากประสบการณ์ หรือความชัดเจนจากชีวิต และสังคมในท้องถิ่นหนึ่ง ๆ เพราะฉะนั้นภูมิปัญญาท้องถิ่นจึงมีความสอดคล้องกับเรื่องของท้องถิ่นมากกว่าภูมิปัญญาที่มาจากข้างนอก แต่อาจจะเอาไปใช้ในท้องถิ่นอื่นที่แตกต่างกันไม่ได้หรือได้ไม่ดี (ประเวศ วะสี, 2536 : 21 – 22)

ภูมิปัญญา (Wisdom) หรือภูมิปัญญาชาวบ้าน (Popular Wisdom) หรือภูมิปัญญาท้องถิ่น (Local Wisdom) อาจรวมหมายถึงพื้นเพรากฐานของความรู้ของชาวบ้านหรือความรู้ของชาวบ้านที่เรียนรู้และมีประสบการณ์สืบต่อกันมา ทั้งทางตรงคือประสบการณ์ด้วยตนเอง หรือทางอ้อม ซึ่งเรียนรู้จากผู้ใหญ่หรือความรู้ที่สืบทอดกันมาหรือกล่าวอีกนัยหนึ่ง ภูมิปัญญาชาวบ้านหมายถึงทุกสิ่งทุกอย่างที่ชาวบ้านคิดได้เองที่นำมาใช้ในการแก้ปัญหา เป็นสติปัญญา เป็นองค์ความรู้ทั้งหมดของชาวบ้าน ทั้งกว้าง ทั้งลึก

ที่ชาวบ้านสามารถคิดเอง ทำเอง โดยอาศัยศักยภาพที่มีอยู่แก้ปัญหาการดำเนินชีวิตได้ในท้องถิ่นอย่างสมสมัย

ภูมิปัญญาเกิดจากการสะสมการเรียนรู้มาเป็นระยะเวลายาวนาน มีลักษณะเชื่อมโยงกันไปหมดในทุกสาขาวิชา ไม่แยกเป็นวิชา ๆ แบบที่เราเรียน ฉะนั้นวิชาเกี่ยวกับเศรษฐกิจ อาชีพ ความเป็นอยู่ เกี่ยวกับการใช้จ่ายเกี่ยวกับการศึกษาวัฒนธรรมนั้นจะเชื่อมโยงกันไปหมด

ภูมิปัญญามีความสัมพันธ์กันใน 3 ลักษณะ คือ

1. ความสัมพันธ์อย่างใกล้ชิดกันระหว่างคนกับโลก สิ่งแวดล้อม สัตว์ พืช ธรรมชาติ
2. ความสัมพันธ์ของคนกับคนอื่น ๆ ที่ร่วมกันในสังคมหรือในชุมชน
3. ความสัมพันธ์ระหว่างคนกับสิ่งศักดิ์สิทธิ์ สิ่งเหนือธรรมชาติ ตลอดทั้งสิ่งที่ไม่สามารถสัมผัสได้ทั้งหลาย

จากความสัมพันธ์ทั้ง 3 ประการจะพบว่า ลักษณะของภูมิปัญญาที่เกิดจากความสัมพันธ์ระหว่างคนกับธรรมชาติสิ่งแวดล้อมจะแสดงออกมาในลักษณะภูมิปัญญาในการดำเนินชีวิตขั้นพื้นฐาน ด้านปัจจัยสี่ การบริหารจัดการองค์กร ตลอดจนการประกอบอาชีพต่าง ๆ

ภูมิปัญญาที่เกิดจากความสัมพันธ์ระหว่างคนกับคนอื่นในสังคมจะแสดงออกมาในลักษณะจารีต ขนบธรรมเนียมประเพณี ศิลปและนันทนาการ ภาษาและวรรณกรรม ตลอดจนการสื่อสารต่าง ๆ

ภูมิปัญญาที่เกิดจากความสัมพันธ์ระหว่างคนกับสิ่งศักดิ์สิทธิ์ สิ่งเหนือธรรมชาติ จะแสดงออกมาในลักษณะของสิ่งศักดิ์สิทธิ์ ศาสนา ความเชื่อ (สถาบันแห่งชาติว่าด้วยภูมิปัญญาและการศึกษาไทย, ม.ป.ป. : 4 – 5)

ภูมิปัญญาท้องถิ่นหรือภูมิปัญญาชาวบ้าน หมายถึง สติและปัญญาอันเกิดจากการเรียนรู้สะสมถ่ายทอดประสบการณ์ที่ยาวนานของผู้คนในท้องถิ่น ซึ่งได้ทำหน้าที่ชี้แนะว่า การจะใช้ชีวิตอย่างยั่งยืนถาวรและกลมเกลียวกับเพื่อนมนุษย์ด้วยกันเอง กับป่า กับเขา กับน้ำ กับปลา กับฟ้า กับนก กับดิน กับหญ้า สัตว์ป่า พืช แมลง หรือธรรมชาติรอบตัว นั้นทำได้อย่างไร (ฉลาดชาย รมิตานนท์ อ้างถึงใน ปรีชา เปี่ยมพงศ์สานต์, 2538 : 138 – 139)

ภูมิปัญญาท้องถิ่นยังสามารถแบ่งออกเป็น 2 มิติ คือด้านหนึ่งมีความหมายครอบคลุมไปถึงรูปธรรมของการดำรงชีวิต เช่น การใช้ทรัพยากร การทำนาทำไร่ ทำสวน

ทำประมง ฯลฯ คนท้องถิ่นจะรู้ว่าจะใช้ทรัพยากรอย่างไรจึงจะเหมาะสมยั่งยืนยาวนาน อีกด้านหนึ่งภูมิปัญญาท้องถิ่นหมายถึงอุดมการณ์ของการใช้ชีวิตซึ่งมีลักษณะเรียบง่าย ไม่เบียดเบียนเพื่อนมนุษย์และสิ่งมีชีวิตทั้งหลายในโลกธรรมชาติ

รูปธรรมที่ชัดเจนของภูมิปัญญาท้องถิ่น คือ การทำสิ่งที่เราเรียกว่า “เกษตรกรรม พื้นเมือง” หลายคนอาจมองว่าเป็นเรื่องโบราณล้าหลัง ไม่มีประสิทธิภาพ แต่ในความเป็นจริงแล้ว เกษตรกรรมดั้งเดิมคือ กรรมวิธีที่จำลองกระบวนการทางนิเวศวิทยาของธรรมชาติ โดยนำเอาความรู้ทางธรรมชาติมาใช้ในการประกอบการเกษตร ความรู้นี้บ่งว่าสรรพสิ่งทั้งหมดต้องพึ่งพากันและมีปฏิสัมพันธ์ซึ่งกันและกันดังตัวอย่างของป่าธรรมชาติ ดังนั้น คนท้องถิ่นจึงเอาแบบจำลองนี้มาจัดระบบการเกษตรของเขาให้มีความหลากหลายทางชีวภาพ ซึ่งสามารถสร้างความอุดมสมบูรณ์อย่างยั่งยืนยาวนานในพื้นที่ชนบทภาคต่าง ๆ ของประเทศไทย เราจะพบเห็น “ภูมิปัญญาท้องถิ่น” ได้จำนวนไม่น้อยทีเดียว

อีกมิติหนึ่งของภูมิปัญญาชาวบ้าน คือ อุดมการณ์ในการดำรงชีวิตของผู้คน ในท้องถิ่นในระบบทุนนิยมและอุตสาหกรรมนิยม การพัฒนาหมายถึงการต้องมีวัตถุ มีชีวิตที่พร้อมไปด้วยลาภ ยศ เงิน ทอง สรรเสริญ มีความก้าวหน้าในอาชีพ มีการทำธุรกิจเพื่อแสวงหากำไรสูงสุด โลกทัศน์แบบนี้ได้ถูกนำมาปลูกฝังให้แก่คนชนบทเช่นกัน ภูมิปัญญาชาวบ้านคือกระแสที่ต่อต้านโลกทัศน์แบบนี้ โดยยึดถือวิถีการดำรงชีวิตที่เรียบง่าย ไม่ลุ่มหลงวัตถุ ไม่ปล่อยไปตามกระแสบริโภคนิยม มาตรฐานที่พอดีคือ พออยู่ พอกิน พอใช้ และดำรงชีวิตอยู่อย่างสอดคล้องกับธรรมชาติภายใต้อุดมการณ์พื้นบ้านนี้ วัฒนธรรมดั้งเดิมเก่าแก่จึงสามารถดำรงอยู่ได้ แม้ว่ากระแสทุนนิยมจะไหลเชี่ยวก็ตาม ความหลากหลายทางธรรมชาติและความหลากหลายทางวัฒนธรรมจึงปรากฏอยู่เคียงข้างกัน

2. การเลี้ยงวัว

อาชีพการเลี้ยงวัวนับว่าเป็นอาชีพที่ควบคู่กับวิถีชีวิตของคนไทยมาตั้งแต่อดีตกาลที่สามารถสร้างรายได้ให้แก่ผู้เลี้ยง แต่การเลี้ยงวัวเนื้อไม่ว่าเป็นวัวพื้นบ้านหรือวัวพันธุ์จากต่างประเทศ ต้องใช้เวลาในการรอคอยผลตอบแทนเมื่อเปรียบเทียบกับ การเลี้ยงสัตว์ชนิดอื่น ๆ แต่วัวเนื้อไม่กินอาหารที่ต้องแก่งแย่งกับมนุษย์ แต่ยังเป็นการช่วยเหลือระบบไร่นาของไทย โดยการกำจัดวัชพืชในไร่ นา ตลอดจนถึงการเพิ่มคุณภาพของดิน เพราะเมื่อวัวถ่ายลงพื้นก็จะย่อยสลายกลายเป็นปุ๋ยเป็นจำนวนมากในทุก ๆ ปี และยังเป็นเสมือนธนาคารประจำบ้านของเกษตรกรไทย

จากการศึกษาพบว่า การเจริญเติบโตของข้าวอุดมภูมิที่มีผลต่อการกินอาหารของ วัว ถ้าอุณหภูมิสูงขึ้นจาก 24°C วัวจะกินอาหารลดลงองศาละ 18% ต่อตัวต่อวัน และการเลี้ยงวัวในคอกที่มีโคลน คอกไม่สะอาด จะทำให้วัวกินอาหารได้น้อยลง ทำให้โตช้ากว่า วัวที่เลี้ยงในคอกที่สะอาดและไม่มีโคลนตม (ศรเทพ ธัมวาสร, 2544 : 49) วัวตัวหนึ่งกินน้ำ ประมาณวันละ 30 ลิตร (ศรเทพ ธัมวาสร, 2544 : 77) วัวพื้นเมืองไทยมีขนาดเล็ก โตช้า ตัวผู้มีน้ำหนักประมาณ 350 กิโลกรัม ตัวเมียหนักประมาณ 220 กิโลกรัม เนื้อมีคุณภาพ ไม่ดี เพราะมีไขมันแทรกน้อย และเปอร์เซ็นต์ซากต่ำเฉลี่ยเท่ากับ 50% แต่มีความสามารถ ทนทานต่อสภาพแวดล้อมได้ดี และมีลูกดก มีการผสมติดดีในสภาพการเลี้ยงดูของเมืองไทย โดยเฉพาะอัตราการผสมติดสูง ทั้งนี้เพราะธรรมชาติมีส่วนช่วย การเลี้ยงของเกษตรกร รายย่อยจะเน้นความอยู่รอด ไม่ได้ให้ความสำคัญในการคัดเลือกพันธุ์เพื่อทำการค้าขายพันธุ์ แต่อย่างใด (ศรเทพ ธัมวาสร, 2544 : 155 – 156)

3. ป่า

พระราชบัญญัติป่าไม้ของไทยกล่าวไว้ว่า ป่า หมายถึง ที่ดินที่ไม่มีบุคคลหนึ่ง บุคคลใดได้มาซึ่งกรรมสิทธิ์ครอบครองตามกฎหมายที่ดิน

ป่าไม้ในประเทศไทยจัดเป็นป่าเขตร้อน (Tropical Forest) จำแนกตามนิสัยการ ผลัดของต้นไม้ได้ 2 ประเภทใหญ่ ๆ ดังต่อไปนี้คือ (กรมส่งเสริมสิ่งแวดล้อม, 2546 : 51 – 55)

1. ป่าไม้ผลัดใบ (Deciduous Forests) คือป่าที่ต้นไม้ผลัดใบในฤดูแล้งและ จะแตกใบใหม่ในฤดูฝน พบทั่วไปทั้งที่ราบและตามภูเขาที่สูงไม่เกิน 1,000 เมตรจากระดับ น้ำทะเล โดยเฉพาะในภาคตะวันตกและภาคเหนือ ยกเว้นภาคใต้ ซึ่งจะพบว่าป่าไม้ผลัดใบ มีความสำคัญทางเศรษฐกิจมากเพราะเป็นแหล่งไม้ก่อสร้าง ไม้ทำเครื่องเรือน เชื้อเพลิง และ ผลิตภัณฑ์จากป่าหลายชนิด จำแนกได้ 3 ชนิด คือ

1.1 ป่าแดงหรือป่าเต็งรัง (Deciduous Dipterocarp Forest) เป็นป่าที่มี ต้นไม้ขนาดต่าง ๆ ขึ้นอยู่ไม่หนาแน่น พบมากที่สุดคือร้อยละ 35 ของป่าทั้งหมด ส่วนใหญ่ อยู่ในภาคอีสานซึ่งเรียกว่าป่าโคก ชาวเหนือเรียกว่าป่าแพะ เป็นที่ดอน แห้งแล้ง ดินมักมี หิน หวายและกรวดปนลูกรังสีค่อนข้างแดงจัด เรียกว่าป่าแดง ต้นไม้มีขนาดเล็กแต่ทนแล้ง ไม้เด่นคือเต็ง รัง มะค่า พลวง ยาง กรวด ตะคร้อ เหียง ตั้ว สมอไทย มะม่วงป่า และ มะขามป้อม ไม้พื้นล่างได้แก่หญ้าต่าง ๆ หากไม่เกิดไฟไหม้ป่านาน ๆ จะกลายเป็น ป่าผสมผลัดใบ หรือถ้าสภาพดินไม่เหมาะสมจะพบป่าเต็งรังกระจายสลับกับป่าผสมผลัดใบ

1.2 ป่าเบญจพรรณหรือป่าผสมผลัดใบ (Mixed Deciduous Forest) เป็นป่าที่มีพันธุ์ไม้หลายชนิดขึ้นปะปนกัน ผลัดใบไม่พร้อมกัน พื้นที่ค่อนข้างอุดมสมบูรณ์และชุ่มชื้นต้นไม้จึงสูงใหญ่กว่าป่าผลัดใบชนิดอื่น บางชนิดเป็นไม้มีค่า ไม้ดัดชนิดนี้ ได้แก่ สัก แดง ตะแบก เสลา ตะเคียนหนู ประดู่ โมกมัน มะกอก และมะค่าโมง มีไม้เป็นไม้พื้นล่างไม่ค่อยพบปาล์มและหวาย พบมากในภาคเหนือและตะวันออกเฉียงเหนือ เป็นแหล่งอาหารป่าของชาวชนบท

1.3 ป่าทุ่งหรือป่าหญ้า (Savanna) คือป่าที่ต้นไม้ถูกทำลายหมดแล้ว จนเกิดหญ้าขึ้นแทน หญ้าอาจเกิดได้นานนับร้อยปี เมื่อดินได้รับอินทรีวัตถุและความชื้นมากขึ้นต้นไม้จะเติบโตแข่งกับหญ้าได้จนกลายเป็นป่าอีกครั้งหนึ่ง เช่น ป่าทุ่งในทุ่งกุลาร้องไห้ ซึ่งอยู่ในเขตจังหวัดร้อยเอ็ดและมหาสารคาม ป่าทุ่งในเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าทุ่งใหญ่นเรศวร ในอุทยานแห่งชาติดอยอินทนนท์ และป่าทุ่งบนดอยอ่างขาง หญ้าชนิดนี้ในที่แล้งคือหญ้าคา ส่วนที่ชื้นคือสาบเสือ หญ้าคา และหญ้าजरจอบ

2. ป่าไม้ไม่ผลัดใบหรือป่าดงดิบ (Evergreen Forest) หมายถึงป่าที่ต้นไม้ไม่ผลัดใบหน้าแล้งจึงเขียวชอุ่มตลอดปี มักมีพันธุ์ไม้ขึ้นหนาแน่น พบน้อยกว่าป่าเบญจพรรณ โดยพบตั้งแต่พื้นที่ราบจนถึงยอดเขาโดยเฉพาะบริเวณที่อากาศเย็นชื้นและดินอุดมสมบูรณ์ จำแนกได้ 7 ชนิด ได้แก่

2.1 ป่าไม้ไม่ผลัดใบหรือป่าดงดิบ (Moist Evergreen Tropical Rain Forest) จะพบในบริเวณที่ฝนชุกตลอดปี ปริมาณน้ำฝนมากกว่าปีละ 2,000 มิลลิเมตร พื้นที่สูงไม่เกิน 600 เมตรจากน้ำทะเล ดินอุดมสมบูรณ์ต้นไม้จึงใหญ่และขึ้นหนาแน่นจนแสงแดดอาจส่องไม่ถึงพื้น มักมีพุ่มหนาทึบช่วยค้ำยันลำต้น ลำต้นมีไม้เลื้อยหรือพืชเลื้อย ๗ ขึ้นอยู่ มีสังคมพืชและสัตว์มากที่สุด พบมากในภาคใต้ ภาคตะวันออกพบที่จังหวัดตราดและจันทบุรี ไม้ดัดชนิดนี้ ได้แก่ ยางยูง ตะเคียนทอง กระบาก เหลียง สะตอ เงาะป่า ไม้พื้นล่างมีปาล์มและเถาวัลย์

2.2 ป่าดิบแล้ง (Dry Evergreen Forest) พบทั่วไปทุกภาคทั้งที่ราบและหุบเขา ซึ่งมีความชื้นน้อยกว่าป่าดิบชื้น พันธุ์ไม้ขึ้นได้ง่ายและโปร่งกว่าเพราะแดดส่องทั่วถึง เขียวชอุ่มมากในหน้าฝน พันธุ์ไม้ดัดชนิดนี้ ได้แก่ ตะเคียนหิน กระบาก มะค่าโมง และยางนา ไม้พื้นล่างไม่แน่นได้แก่พวกปาล์ม (รวมทั้งหวาย) และพืชตระกูลขิงข่า เป็นแหล่งสมุนไพรและอาหาร โดยเฉพาะเห็ด เช่น ป่าไม้อุทยานแห่งชาติเขาใหญ่ และอุทยานแห่งชาติทับลาน

2.3 ป่าดิบเขาหรือป่าเมฆ (Hill Evergreen forest) พบตามภูเขาที่สูงกว่า 1,000 เมตร ในแถบภาคเหนือและตะวันออกเฉียงเหนือ เช่น ดอยอินทนนท์ ดอยสุเทพ และ

อุทยานแห่งชาติเขาใหญ่ ลักษณะโปร่งกว่าป่าดงดิบชื้นเพราะมีไม้ขนาดใหญ่ขึ้นอยู่น้อยกว่า เป็นป่าต้นน้ำลำธาร ต้นไม้ดัชนีคือไม้กอนชนิดต่าง ๆ กายาน อบเชย มักจะมีมอสและเฟอຍลมขึ้นอยู่ตามลำต้น

2.4 ป่าสนเขา (Tropical Pine Forest) คือป่าสนเกียะหรือสนสองใบและสนสามใบ เป็นป่าโปร่ง พบเป็นหย่อม ๆ หรือขึ้นปนกับป่าดิบเขาหรือป่าแดงตามที่สูงในภาคเหนือและตะวันออกเฉียงเหนือในระดับความสูง 200 – 1,800 เมตรจากระดับน้ำทะเล สภาพอากาศจะแห้งแล้งมากกว่าป่าดิบเขา เช่น ดอยอินทนนท์ จังหวัดเชียงใหม่ ภูกระดึงและภูหลวง จังหวัดเลย น้ำหนาว จังหวัดเพชรบูรณ์ และจังหวัดศรีสะเกษ โดยสนสองใบจะพบมากในระดับความสูงไม่เกิน 800 เมตร ส่วนสนสามใบพบในระดับ 500 – 1,800 เมตร

2.5 ป่าชายเลนและป่าโกงกาง (Mangrove Forest) คือป่าที่พบตามริมทะเลและปากแม่น้ำที่เป็นดินเลน มีต้นไม้หนาแน่น มักมีรากค้ำยันและรากหายใจ ต้นไม้ดัชนีคือโกงกาง ลำพู แสม เสม็ด และหลุมพลอททะเล ไม้พื้นล่างได้แก่ เหงือกปลาหมอจาก และเป้งทะเล มีเพียงร้อยละ 1.5 ของป่าทั้งหมด แต่มีความสำคัญคือเป็นที่วางไข่และอนุบาลตัวอ่อนของกุ้ง ปู หอย และปลา ช่วยดักตะกอนและมลวัตถุ และช่วยลดอันตรายจากพายุ

2.6 ป่าพรุหรือป่าบึง (Swamp Forest Marshland) บางแห่งเรียกว่า "ป่าเสม็ด" พบกระจายเป็นหย่อม ๆ ทั่วทุกภาค ตามดินพรุหรือที่ลุ่มมีน้ำฝนขังตลอดปี โดยเฉพาะชายทะเล พื้นป่ามีซากอินทรีย์วัตถุทับถมกันหนา 50 – 100 เซนติเมตร หรือมากกว่า ดินเป็นดินตะกอนลักษณะเป็นเลน มีความเป็นกรดสูง พบน้อยและการใช้ประโยชน์ก็น้อยกว่าป่าชนิดอื่น ๆ เช่น ป่าพรุอ่างกา ดอยอินทนนท์ ป่าพรุบนภูกระดึง จังหวัดเลย และป่าพรุที่จังหวัดนราธิวาสซึ่งมีขนาดใหญ่ที่สุดในประเทศไทย ไม้ดัชนีคือ เสม็ด พญาไม้เงาะป่า อบเชย สมอทะเล และระกำ

2.7 ป่าชายหาด (Beach Forest) เป็นป่าไม้ที่พบตามชายทะเล ลักษณะเป็นแนวแคบหรือเป็นหย่อม ขึ้นค่อนข้างเป็นระเบียบ ลำต้นอาจเอนหรือคดงอ ต้นพืชที่พบบ่อยคือสนทะเล สนประดิพัทธ์ หูกวาง กระติง และมะพร้าว

จากการจำแนกประเภทป่าไม้ข้างต้น จะเห็นว่าการเกิดและความสมบูรณ์ของป่าขึ้นอยู่กับปัจจัยหลายประการ ซึ่งได้แก่ ความเหมาะสมของแสงสว่าง อุณหภูมิ ปริมาณน้ำฝนที่ตกในแต่ละปี ความชื้นในบรรยากาศ ระยะเวลาที่ฝนตก ความสูงต่ำของพื้นที่ ตลอดจนชนิดและสภาพของดิน

4. เศรษฐกิจชุมชน

จากรายงานการวิจัย เศรษฐกิจชุมชนหมู่บ้านอีสานใต้ ความอยู่รอดของชุมชนท่ามกลางความเปลี่ยนแปลง (สมคิด พรหมจ้อย, สมบัติ พันธุวิเศษ, สุทัศน์ กองทรัพย์ และ วิสาศ โพธิ์สาร, 2546) ผลการวิจัยพบว่าวิถีการดำรงชีวิตของประชากรในหมู่บ้านอีสานใต้ในปัจจุบันเปลี่ยนแปลงไปจากวิถีชีวิตแบบสังคมเกษตรที่เรียบง่ายและสงบร่มเย็นดังเช่นในอดีต ต้องดิ้นรนเพื่อการอยู่รอด หารายได้มาจุนเจือครอบครัว บางครอบครัวหมดหวังกับอาชีพเกษตรกรรมจึงต้องจัดสรรแรงงานในครัวเรือนไปหารายได้จากภาคนอกเกษตรซึ่งสร้างรายได้ให้แน่นอนกว่า ส่วนแรงงานในฟาร์มของครัวเรือนก็จะเป็นพวกคนแก่ เด็ก หรือคนที่ยังไม่สามารถหาตำแหน่งงานในภาคนอกเกษตรได้ การเคลื่อนย้ายแรงงานระหว่างเมืองกับชนบทมีความรวดเร็วขึ้น เพราะความสะดวกในด้านการคมนาคมและการสื่อสาร ทำให้ชุมชนหมู่บ้านเกิดการเปลี่ยนแปลงทั้งทางเศรษฐกิจ สังคม และวัฒนธรรมอย่างรวดเร็วตามการเปลี่ยนแปลงของโลกภายนอก

สาเหตุสำคัญที่ทำให้การเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจของชุมชนหมู่บ้านอีสานใต้จากการผลิตเพื่อการยังชีพ เป็นการผลิตเพื่อการค้า แยกการพิจารณาได้เป็น 2 ช่วง คือ สาเหตุของการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจก่อนการใช้แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ได้แก่ อำนาจอริรัฐ การศึกษาและการศาสนา การคมนาคมทั้งทางรถไฟและถนน และสาเหตุของการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจช่วงของการใช้แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติถึงปัจจุบัน ได้แก่ การเพิ่มขึ้นของประชากร การกำหนดกรอบพัฒนาประเทศตามแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ และการรุกอย่างขนานใหญ่ของระบบทุนนิยม

ปัจจัยที่มีผลต่อการคงอยู่ของเศรษฐกิจชุมชนหมู่บ้านอีสานใต้มีหลายประการที่สำคัญได้แก่ วัฒนธรรมและความเชื่อ ความสามารถในการจัดการทรัพยากรภายในชุมชน ผู้นำองค์กรระดับชุมชน ความเข้มแข็งขององค์กรทางเศรษฐกิจและสังคมภายในชุมชน พฤติกรรมการผลิตและบริโภคของชุมชน การสะสมทุนและแหล่งทุนเพื่อการผลิต การใช้ อำนาจอริรัฐและผลกระทบจากการเปลี่ยนแปลงต่าง ๆ จากภายนอกชุมชน

แนวทางการพัฒนาที่ยั่งยืนของชุมชนหมู่บ้านอีสานใต้มีหลายประการที่สำคัญคือการสร้างระบบเศรษฐกิจโดยยึดฐานทางวัฒนธรรมและใช้กระบวนการทางประชาสังคมร่วมกันจัดการทรัพยากรชุมชนให้เกิดประสิทธิภาพ มีผู้นำชุมชนที่เป็นที่ยอมรับเข้มแข็งและสามารถแสวงหาความร่วมมือจากส่วนต่าง ๆ ได้ดี มีองค์กรทางเศรษฐกิจและสังคมในระดับชุมชนเข้มแข็ง มีการปรับเปลี่ยนพฤติกรรมการผลิตและบริโภคไปในทิศทางที่เน้นการพึ่งตนเองเป็นหลัก มีการสะสมทุนและใช้ทุนเพื่อการผลิตของตนเองเป็นหลัก ในด้านภาครัฐ

จะต้องลดบทบาทที่นำลงเป็นเพียงผู้แนะนำและส่งเสริม โดยชุมชนเองต้องพยายามสร้างภูมิคุ้มกันให้ตนเองจากการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจ สังคม วัฒนธรรม เทคโนโลยีและอื่น ๆ อันเกิดขึ้นจากภายนอกชุมชน ชุมชนเองจำเป็นต้องเร่งฟื้นฟูฐานทางทรัพยากรทางธรรมชาติให้กลับคืนมาเพื่อให้เป็นทุนทางธรรมชาติและในส่วนของภาครัฐเองอาจออกกฎหมาย เพื่อส่งเสริมการดำเนินเศรษฐกิจพอเพียงอันจะเป็นแนวทางสำคัญในการนำไปสู่การพัฒนาที่ยั่งยืนต่อไป

ลักษณะสำคัญของระบบเศรษฐกิจชุมชนคือครอบครัวและชุมชนเป็นหน่วยการผลิต เป้าหมายของการผลิตคือการดำรงอยู่การรักษาดำรงให้อยู่รอดอยู่ของครอบครัวและชุมชน ให้สามารถเลี้ยงตัวเองได้และผลิตเข้าครอบครัวและชุมชนได้ การผลิตจึงมีลักษณะเพื่อบริโภคในครัวเรือน ผลิตเพื่อขายก็ได้ แต่ก็เพื่อให้ได้เงินมาซื้อสินค้าให้ครอบครัวดำรงชีวิตอยู่ได้และเลี้ยงดูบุตรได้มากกว่าที่จะคิดขยายการผลิตให้ใหญ่โต ให้มีกำไรสูงสุดให้ร่ำรวย ครัวเรือนมีลักษณะเป็นผู้ผลิตขนาดเล็ก มีความเป็นอิสระขายสินค้าไม่ใช่ว่าแรงงาน วิธีการผลิตหลักคือผู้ผลิตขนาดเล็กมีอิสระในการใช้แรงงานของสมาชิกของครอบครัว เพราะเป็นสิ่งที่ครอบครัวมีอยู่แล้วโดยธรรมชาติ (รัตนพร เศรษฐกุล, 2546) และสำหรับการพัฒนาระบบเศรษฐกิจครอบครัวและชุมชนให้เข้มแข็งทั้ง ณ ระดับท้องถิ่นและขยายขอบเขตเป็น ณ ระดับชาตินี้ต้องเป็นการกระทำของชาวบ้านร่วมกันเอง เกิดจากการมีสำนึกร่วมกันของชาวบ้านที่จะรวมตัวพัฒนาอย่างอิสระตามภาวะที่สอดคล้องกับท้องถิ่นมากกว่าที่ผู้หนึ่งผู้ใดจะกำหนดให้แทน คือมีปัญญาชนของชาวบ้าน (Organic Intellectual) ประกอบข้อมูลจากประวัติศาสตร์เศรษฐกิจและวัฒนธรรมของชาวบ้านขึ้นเป็นระบบ แล้วส่งคืนความเข้าใจอันประกอบเป็นระบบแล้วนั้นให้แก่ชุมชน จะทำให้ชุมชนรู้จักตัวเอง จากจิตไร้สำนึกเป็นจิตรู้สำนึกจะมีพลังอย่างมาก จะทำให้แนวทางการพัฒนาแบบชุมชนเป็นที่ยอมรับ และจากการศึกษาการเปลี่ยนแปลงของระบบเศรษฐกิจชุมชนหมู่บ้านภาคเหนือที่ปรับมาเป็นระบบการผลิตเพื่อการค้าและอุตสาหกรรม ตลอดจนการขยายตัวของธุรกิจภาคบริการ ซึ่งทำให้ภาคเหนือปรับเปลี่ยนอย่างรวดเร็วในหลาย ๆ พื้นที่ แต่การเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นไม่ได้นำมาสู่คุณภาพชีวิตที่ยั่งยืน วิธีการผลิตแบบทุนนิยมทำให้เกิดปัญหากับชาวนายากจนที่ต้องสูญเสียที่ดิน และกลายเป็นแรงงานรับจ้างในโรงงานอุตสาหกรรม โรงแรม และร้านอาหาร การที่ดินอุดมสมบูรณ์เปลี่ยนมือไปเป็นของคนนอกชุมชน ส่งผลต่อระบบการผลิตทางการเกษตร ทำให้ชาวบ้านจำนวนมากต้องเปลี่ยนอาชีพเกิดความไม่แน่นอนในการดำรงชีพ ชาวบ้านหันมาพึ่งวัฒนธรรมชุมชนในการแก้ไขปัญหา

และป้องกันปัญหา เช่น การสร้างกลุ่ม ร่วมมือในชุมชน การเรียกร้องสิทธิในการจัดการทรัพยากรธรรมชาติที่เป็น “ของหน้าหมู่บ้าน” ของชุมชน และการฟื้นฟูเศรษฐกิจพึ่งตนเองในอดีตกลับขึ้นมาอีก

หนึ่งศตวรรษของเศรษฐกิจชุมชนหมู่บ้านภาคเหนือแสดงให้เห็นอำนาจของรัฐที่เข้าไปแทรกแซงชุมชนอย่างช้า ๆ เพื่อควบคุมเอาผลประโยชน์และรายได้จากชุมชนหมู่บ้าน นำเอานโยบายเศรษฐกิจระดับชาติมาครอบงำและชักนำให้ชาวบ้านปรับเปลี่ยนระบบการผลิตดั้งเดิมที่มีความมั่นคงและยั่งยืนมาเป็นระบบการผลิตแบบทุนนิยมที่พึ่งพาลาตลาดมากกว่าชุมชนหรือตนเอง เนื่องจากระบบวัฒนธรรมชุมชนที่เข้มแข็งด้วยจารีตประเพณีและระบบเครือญาติ ทำให้ชุมชนหมู่บ้านในภาคเหนือหลายแห่งยังรับมือกับปัญหาทางด้านเศรษฐกิจและสังคมได้ แต่ก็ปฏิเสธไม่ได้ว่าระบบเศรษฐกิจชุมชนหมู่บ้านภาคเหนือ นั้นได้ก้าวล้ำเข้าสู่ระบบทุนนิยมจนไม่อาจถอยหลังมาเป็นระบบเศรษฐกิจยังชีพได้ตั้งแต่ก่อน (รัตนพร เศรษฐกุล, 2546)

สรุป จากการศึกษาเอกสารข้างต้นที่เกี่ยวกับภูมิปัญญาการเลี้ยงวัว ป่าเขา และเศรษฐกิจชุมชน พบว่ามีความสัมพันธ์กับแนวทางการเลี้ยงวัวของชาวบ้านนาเปอะที่ได้มีการสืบทอดวิธีการเลี้ยงวัวโดยอาศัยธรรมชาติป่าเขามาเป็นเวลาหลายชั่วอายุคน ซึ่งเป็นความสัมพันธ์ระหว่างชาวบ้านที่เลี้ยงวัวกับป่าเขา ต้นน้ำลำธาร พันธุ์ไม้ และวัว นับว่าเป็นรากฐานในการดำเนินชีวิตของชาวนาเปอะและเป็นความหลากหลายทางชีวภาพที่มีอยู่ในธรรมชาติ จนเกิดเป็นวัฒนธรรมที่ก่อให้เกิดรายได้จากการขายวัว เป็นค่าใช้จ่ายในครัวเรือนและ (สุทัศน์ ศรีวัฒนพงษ์, 2546) ยังได้รับประโยชน์จากความหลากหลายทางธรรมชาติโดยตรงอีก เช่น เป็นคลังอาหาร คลังยา คลังเศรษฐกิจ คลังเอนกประสงค์ และประโยชน์ทางอ้อมได้แก่เป็นแหล่งต้นน้ำลำธาร เป็นแหล่งฟอกอากาศ เป็นกำแพงธรรมชาติ เป็นศูนย์เรียนรู้ทางธรรมชาติและสิ่งมีชีวิต และเป็นแหล่งพักผ่อนที่เปี่ยมไปด้วยคุณค่าอันใหญ่หลวง ควรแก่การรักษาให้เกิดความยั่งยืน

บทที่ 3

วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยแนวทางการเลี้ยงวัวด้วยภูมิปัญญาชาวบ้านเพื่อสร้างเศรษฐกิจชุมชนบ้านนาเปอะ ตำบลชาติตระการ อำเภอชาติตระการ จังหวัดพิษณุโลก เป็นการสำรวจและถอดบทเรียนโดยใช้กระบวนการวิจัยเชิงคุณภาพ ด้วยการวิเคราะห์เอกสาร การลงพื้นที่จริงที่ชาวบ้านนาเปอะใช้ในการเลี้ยงวัว การสัมภาษณ์บุคคลแบบเจาะลึก การสนทนากลุ่มและการจัดเวทีแลกเปลี่ยนเรียนรู้และเสนอความคิดเห็นร่วมกันเพื่อให้ได้ข้อมูลที่สมบูรณ์ตามที่กำหนดไว้ในวัตถุประสงค์ของการวิจัย นอกจากนั้นคณะผู้วิจัยได้จัดทำแบบสัมภาษณ์ขึ้นเพื่อสัมภาษณ์เจ้าของวัวที่เป็นหัวหน้าครอบครัวเป็นรายบุคคลเพื่อให้ได้ข้อมูลในเชิงปริมาณและนำมาประกอบการวิเคราะห์ร่วมกับข้อมูลในเชิงคุณภาพเพื่อเป็นการตอบใจและคำถาม การวิจัยได้อย่างชัดเจนยิ่งขึ้น

1. ขั้นตอนการเก็บรวบรวมข้อมูลการวิจัย

ในการวิจัยครั้งนี้คณะผู้วิจัยได้ดำเนินการเก็บรวบรวมข้อมูลตามขั้นตอนดังนี้

1.1 ศึกษาข้อมูลเบื้องต้นจากเอกสารที่ได้จากองค์การบริหารส่วนตำบลชาติตระการ แผนแม่บทชุมชนบ้านนาเปอะและเอกสารงานสรุปบทเรียนและถอดองค์ความรู้บ้านนาเปอะโดยชมรมส่งเสริมความรู้ภาคเหนือตอนล่าง ตลอดจนสอบถามข้อมูลจากผู้ใหญ่บ้านและผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้านนาเปอะ เจ้าหน้าที่สำนักงานพัฒนาชุมชนอำเภอชาติตระการ นักศึกษามหาวิทยาลัยราชภัฏพิบูลสงครามที่มีภูมิลำเนาอยู่บ้านโคกผักหวาน ซึ่งเป็นหมู่บ้านที่อยู่ติดกับบ้านนาเปอะ

1.2 สังเกตสภาพพื้นที่จริงภายในหมู่บ้านนาเปอะเพื่อศึกษาสภาพทางภูมิศาสตร์พื้นที่การเลี้ยงวัวภายในหมู่บ้าน การเพาะปลูกข้าวและข้าวโพด ซึ่งเป็นพืชหลักในหมู่บ้าน ตลอดจนคุณภาพชีวิตความเป็นอยู่ของชาวบ้านนาเปอะ

1.3 เปิดเวทีสนทนากลุ่มย่อยบริเวณลานเอนกประสงค์บ้านนาเปอะ โดยมีผู้เข้าร่วมเวทีได้แก่ ผู้ใหญ่บ้าน ผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้านและเจ้าของวัว จำนวน 8 คน มีประเด็นที่สนทนาเกี่ยวกับบริบทของหมู่บ้าน ซึ่งได้แก่ ประวัติความเป็นมาของชุมชน สภาพสังคม วัฒนธรรม รูปแบบและวิธีการเลี้ยงวัวบนเขาของชาวบ้านนาเปอะ โดยคณะผู้วิจัยได้มีการจัดบันทึกและบันทึกเทปเพื่อให้ได้ข้อมูลที่ครบถ้วนสมบูรณ์

1.4 เมื่อได้ข้อมูลจากการศึกษาในขั้นที่ 1 – 3 แล้ว คณะผู้วิจัยได้นำข้อมูลที่ได้มาเป็นแนวทางในการจัดทำแบบสัมภาษณ์เกี่ยวกับแนวทางการเลี้ยงวัวด้วยภูมิปัญญาของ

ชาวบ้านนาเปอะ โดยมีประเด็นตามวัตถุประสงค์ที่ตั้งไว้เพื่อให้ได้ข้อมูลในเชิงปริมาณที่จะสามารถนำไปประกอบการวิเคราะห์กับข้อมูลที่ได้จากกระบวนการวิจัยเชิงคุณภาพ ซึ่งเป็นข้อมูลหลักที่ได้จากการมีส่วนร่วมให้ข้อมูลและแสดงความคิดเห็นของเจ้าของวัดในหมู่บ้านนาเปอะ

1.5 หัวหน้าโครงการวิจัยได้มอบหมายให้ผู้ช่วยนักวิจัย ซึ่งได้แก่ ผู้ใหญ่บ้านนาเปอะ จัดหาผู้สัมภาษณ์เจ้าของวัดที่เป็นหัวหน้าครอบครัวจำนวน 4 คน พร้อมทั้งทำความเข้าใจเกี่ยวกับแบบสัมภาษณ์และวิธีการสัมภาษณ์ โดยต้องการให้ได้ข้อมูลที่เที่ยงตรงและมีความสมบูรณ์ การสัมภาษณ์ใช้เวลา 15 วัน ตั้งแต่วันที่ 1 – 15 พฤษภาคม 2547 ได้ข้อมูลทั้งสิ้นจำนวน 95 ชุด จากจำนวนทั้งสิ้น 142 ครอบครัว ซึ่งคิดเป็นร้อยละ 66.90 สำหรับหัวหน้าครอบครัวที่ไม่สามารถสัมภาษณ์ได้เนื่องจากส่วนหนึ่งได้เดินทางไปทำงานในกรุงเทพฯ หรือจังหวัดอื่น ๆ และไม่อยู่ในหมู่บ้านในช่วงที่มีการสัมภาษณ์

1.6 วันที่ 4 กรกฎาคม 2547 สํารวจข้อมูลในพื้นที่จริง ได้แก่ เขากระโดม้ และเขาสามแหลมที่ใช้เป็นพื้นที่ในการเลี้ยงวัว ซึ่งประกอบด้วยหัวหน้าโครงการวิจัย ผู้ช่วยนักวิจัย เจ้าของวัดบ้านนาเปอะ และประธานองค์การบริหารส่วนตำบลชาติตระการรวมจำนวน 10 คน ได้สำรวจเส้นทางบนเขากระโดม้ และบริเวณเชิงเขาสามแหลมเพื่อศึกษาสภาพป่า อาหารที่วัวกิน แหล่งต้นน้ำลำธาร การหาอาหารของวัว ตลอดจนการสัมภาษณ์เจ้าของวัดที่พบบนเขา ซึ่งใช้เวลาในการเดินสำรวจประมาณ 8 ชั่วโมง

1.7 วันที่ 14 กรกฎาคม 2547 เปิดเวทีรับฟังข้อมูลจากเจ้าของวัด ผู้ใหญ่บ้าน ผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้าน สมาชิกองค์การบริหารส่วนตำบลชาติตระการ และเจ้าหน้าที่เขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าภูเมี่ยง – ภูทอง จำนวน 50 คน บริเวณลานเอนกประสงค์หน้าทำการผู้ใหญ่บ้านนาเปอะ โดยมีประเด็นเกี่ยวกับบริบทของบ้านนาเปอะ ได้แก่ วิถีชีวิต ประเพณี ความเชื่อ สภาพพื้นที่ทางภูมิศาสตร์ อาชีพหลัก อาชีพรอง แนวทางการเลี้ยงวัวบนเขากับการสร้างรายได้ที่เป็นเศรษฐกิจของชุมชนบ้านนาเปอะ โดยมีการอภิปรายและแลกเปลี่ยนเรียนรู้กันโดยคณะผู้วิจัยได้จดบันทึก บันทึกเทป ถ่ายภาพและบันทึกวีดิทัศน์เพื่อให้ได้ข้อมูลครบถ้วนตามที่ผู้เข้าร่วมในเวทีอภิปราย ให้ข้อมูลและข้อเสนอแนะต่าง ๆ

1.8 คณะผู้วิจัยได้นำเสนอความก้าวหน้าของการวิจัยครั้งที่ 1 วันที่ 21 กรกฎาคม 2547 ณ มหาวิทยาลัยนเรศวร ในรูปแบบของเอกสารและวีดิทัศน์ จำนวน 45 นาที พร้อมทั้งรับฟังข้อเสนอแนะจากเวที และนำมาเป็นแนวทางในการศึกษาในขั้นตอนต่อไป

1.9 วันที่ 28 – 29 กันยายน 2547 หัวหน้าโครงการวิจัย เจ้าของวัด จำนวน 15 คน เจ้าหน้าที่เขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าภูเมี่ยง – ภูทอง จำนวน 4 คน ผู้ใหญ่บ้านและ

ผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้าน รวม 22 คน ได้ร่วมเดินทางสำรวจข้อมูลเกี่ยวกับวิถีการเลี้ยงวัว ชีวิตความเป็นอยู่ของวัว การหาอาหาร อาหารวัว แหล่งน้ำ และการหลบนอนของวัวในเวลากลางคืน ตลอดจนที่พักชั่วคราวของเจ้าของวัวเวลาเดินทางขึ้นไปดูวัวของตนเองบนเขา พื้นที่ที่ใช้ในการสำรวจครั้งนี้ได้แก่ เขากระไดม้า เป็นแนวเขาที่อยู่ติดกับหมู่บ้าน และเขาสามแหลม ซึ่งเป็นแนวเขาที่อยู่สูงและไกลจากเขากระไดม้า คณะผู้วิจัยและทีมผู้ร่วมเดินทาง ต้องใช้เวลาในการเดินทางสำรวจนานกว่า 8 ชั่วโมง และต้องพักค้างแรมบนเขาสามแหลม 1 คืน ทั้งนี้เพื่อจะได้เห็นสภาพการรวมฝูงของวัวในเวลากลางคืน และช่วงแยกย้ายออกหากินในตอนเช้าตรู่ เป็นการสำรวจวิถีชีวิตความเป็นอยู่ของวัวแบบเจาะลึก พร้อมทั้งสัมภาษณ์เจ้าของวัวที่ร่วมเดินทางกับ เจ้าของวัวที่พบบนเขา นอกจากนั้นหัวหน้าโครงการวิจัยและทีมผู้ร่วมเดินทางได้มีการขยายผลการศึกษาไปยังพื้นที่ที่เป็นน้ำตกขนาดใหญ่ที่ชื่อน้ำตกตาดจวง ซึ่งอยู่บริเวณแนวเขาที่อยู่ติดกับเขาสามแหลมและเป็นแหล่งต้นน้ำที่สำคัญแห่งหนึ่งของแม่น้ำแควน้อยที่กำลังมีการก่อสร้างเขื่อนแควน้อย อันเนื่องมาจากพระราชดำริ ตั้งอยู่ที่อำเภอวัดโบสถ์ จังหวัดพิษณุโลก และช่วงสุดท้ายของการเดินทางกลับหมู่บ้าน หัวหน้าโครงการวิจัยและทีมผู้ร่วมสำรวจทุกคนได้เปิดเวทีแลกเปลี่ยนความรู้ ประสบการณ์ พร้อมทั้งสรุปบทเรียนจากการที่ร่วมเดินทางสำรวจ 2 วัน 1 คืน โดยมีประเด็นที่สนทนาในเวทีได้แก่ การเลี้ยงวัวบนเขากับสภาพแวดล้อมด้านป่าไม้ แหล่งน้ำ ลำธาร อาหารวัวและการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ ในการสำรวจในครั้งนี้ได้มีการบันทึกเทป บันทึกภาพ และบันทึกเทปวีดิทัศน์ตลอดทุกขั้นตอนของการสำรวจ

1.10 คณะผู้วิจัยได้นำข้อมูลที่เก็บรวบรวมได้จากการสำรวจพื้นที่จริงบนเขากระไดม้าและเขาสามแหลมทั้ง 2 ครั้ง และจากการสัมภาษณ์หัวหน้าครอบครัวที่เลี้ยงวัวเป็นรายบุคคล การประชุมย่อย การเปิดเวทีใหญ่ ประมวลวิเคราะห์ถอดบทเรียนเพื่อให้ได้ข้อสรุปตามวัตถุประสงค์ที่ตั้งไว้ทั้ง 3 ประการ

1.11 คณะผู้วิจัยได้จัดทำรายงานและนำเสนอความก้าวหน้าครั้งที่ 2 ในวันที่ 27 ธันวาคม 2547 ณ มหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงใหม่ พร้อมทั้งรับฟังข้อคิดเห็นและข้อเสนอแนะจากเวทีแลกเปลี่ยนประสบการณ์งานวิจัยเพื่อท้องถิ่น เครือข่ายสถาบันการศึกษาจังหวัดเชียงใหม่

1.12 วันที่ 8 มกราคม 2548 หัวหน้าโครงการวิจัยได้เดินทางลงพื้นที่บ้านนาเปอะเพื่อนำข้อเสนอแนะจากเวทีแลกเปลี่ยนประสบการณ์ในการนำเสนอความก้าวหน้าครั้งที่ 2 ไปสนทนาร่วมกับแกนนำที่เลี้ยงวัวในหมู่บ้าน ผู้ใหญ่บ้านและผู้ช่วย

ผู้ใหญบ้าน เพื่อให้ได้ข้อมูลที่เที่ยงตรง ชัดเจน เป็นที่ยอมรับและมีความสมบูรณ์พร้อมทั้งจัดทำรายงานวิจัยฉบับสมบูรณ์นำเสนอสำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สำนักงานภาค)

2. การวิเคราะห์ข้อมูล

คณะผู้วิจัยใช้วิธีการวิเคราะห์ข้อมูลที่ได้จากการสัมภาษณ์หัวหน้าครอบครัวเป็นรายบุคคลที่มีแบบสัมภาษณ์เป็นเครื่องมือในการเก็บรวบรวมข้อมูล ซึ่งเมื่อได้ตรวจสอบความสมบูรณ์ของข้อมูลที่เก็บรวบรวมได้แล้ว คณะผู้วิจัยทำการแจกแจงนับคำถามที่เป็นการให้เลือกตอบและใช้สถิติร้อยละในการวิเคราะห์และจัดลงตารางที่ได้จัดเตรียม สำหรับคำถามปลายเปิดคณะผู้วิจัยได้จัดกลุ่มข้อมูลและแจกแจงนับความถี่และใช้ค่าสถิติร้อยละในการวิเคราะห์พร้อมนำเสนอข้อมูลทั้งหมดในรูปแบบตารางโดยการนำเสนอไว้ในภาคผนวก ข. จำนวน 28 ตาราง

การวิเคราะห์ข้อมูลที่ได้จากการสำรวจในเชิงคุณภาพจากการลงพื้นที่ที่ใช้ในการเลี้ยงวัวบนเขาทั้ง 2 ครั้ง การเปิดเวทีย่อยและเวทีรวมในหมู่บ้าน คณะผู้วิจัยได้นำข้อมูลที่ได้จากการจัดบันทึกและการบันทึกเทปมาถอดความและสรุปตามประเด็นที่ได้กำหนดไว้ในวัตถุประสงค์ของการวิจัย

3. การจัดทำรายงาน

การวิจัยครั้งนี้เป็นการนำเสนอผลการวิจัยในรูปแบบของรายงานในเชิงพรรณนาข้อมูลที่ได้จากการศึกษาโดยมีภาพประกอบในแต่ละขั้นตอนของการดำเนินงานวิจัยเพื่ออธิบายสิ่งที่ได้พรรณนา ตลอดจนการนำเสนอรายงานในรูปแบบของวิธีทัศน์ที่คณะผู้วิจัยได้บันทึกไว้ทุกขั้นตอนของการวิจัย และได้มีการติดต่อให้ได้ภาพที่สมบูรณ์ มีความกระชับ และได้เนื้อหาตามที่กำหนดไว้ในวัตถุประสงค์ของการวิจัย โดยใช้เวลาในการนำเสนอ 25 นาที

บทที่ 4

ผลการวิจัย

การศึกษาแนวทางการเลี้ยงวัวด้วยภูมิปัญญาชาวบ้านเพื่อเศรษฐกิจชุมชน บ้านนาเปอะ ตำบลชาติตระการ อำเภอชาติตระการ จังหวัดพิษณุโลก คณะผู้วิจัยได้ดำเนินการตามขั้นตอนของแผนปฏิบัติการที่ได้กำหนดไว้ เพื่ออธิบายถึงวัตถุประสงค์การวิจัย 3 ประการ ได้แก่

1. ศึกษาบริบทของชุมชนบ้านนาเปอะ
2. ศึกษาวิธีการเลี้ยงวัวด้วยภูมิปัญญาชาวบ้านนาเปอะ ในประเด็นที่เกี่ยวข้อง ป่า วัว อาหารวัว และกลุ่มผู้เลี้ยงวัว
3. ศึกษาแนวทางการเลี้ยงวัวด้วยภูมิปัญญาชาวบ้านนาเปอะเพื่อสร้างเศรษฐกิจชุมชน

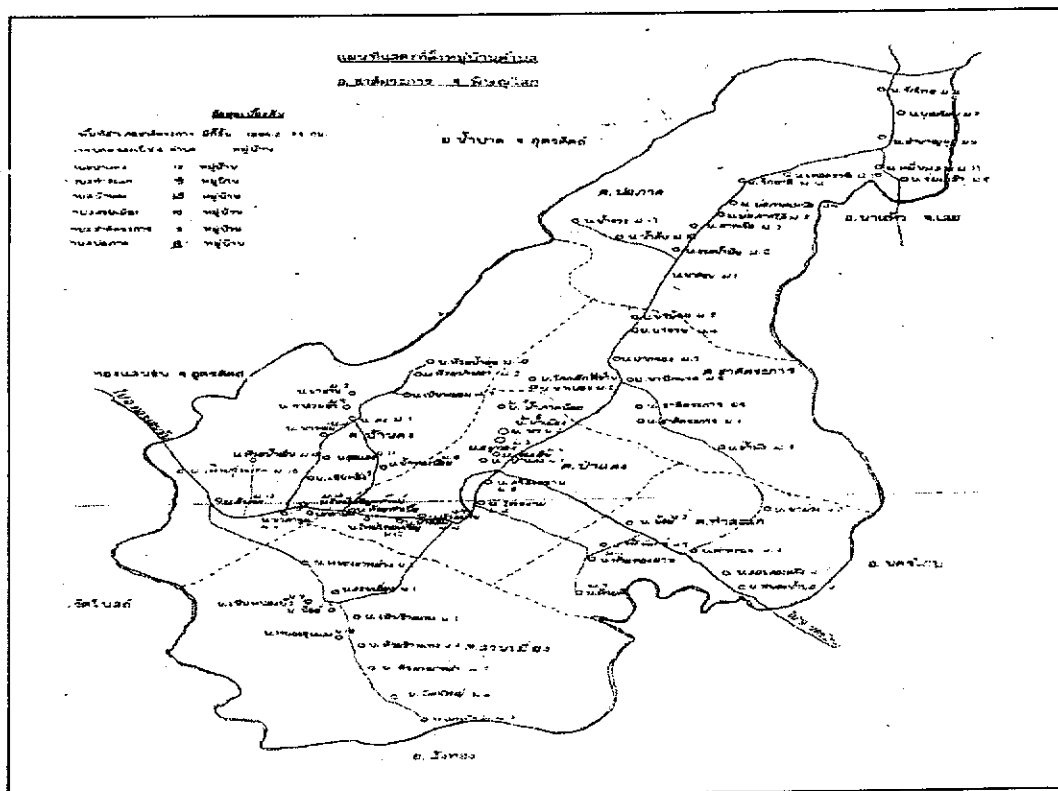
ผลการวิจัย

1. บริบทชุมชนบ้านนาเปอะ

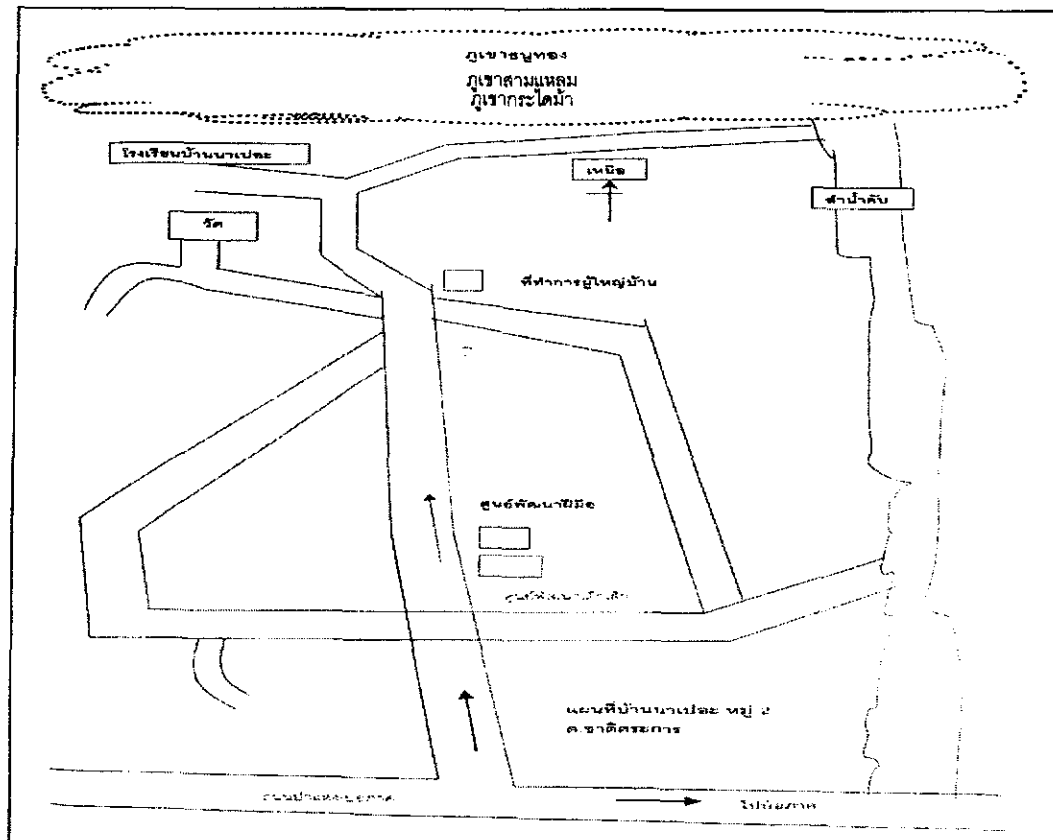
1.1 ประวัติและสภาพพื้นที่

ชุมชนบ้านนาเปอะ เริ่มตั้งเป็นหมู่บ้านเมื่อใด ไม่มีหลักฐานแน่ชัด แต่จากการบอกเล่าของคนเฒ่าคนแก่ในหมู่บ้านและจากการนับจำนวนผู้ใหญ่วัยที่พอจะจำได้ก็มีอายุมากกว่า 100 ปี นับว่าเป็นหมู่บ้านเก่าแก่แห่งหนึ่งของจังหวัดพิษณุโลก การปกครองในช่วงแรกเป็นการปกครองตนเอง ในช่วงเวลานั้นการเดินทางไปมาเต็มไปด้วยความยากลำบากเพราะไม่มีรถ การเดินทางต้องใช้การเดินเท้า ชาวบ้านเล่าว่าสมัยก่อนมีฝูงเปิดจำนวนมากจากหนองน้ำขนาดใหญ่ที่เรียกว่าหนองเปิดในตัวอำเภอชาติตระการได้เดินผ่านมาที่บ้านนาเปอะ และระหว่างทางที่เปิดเดินผ่านก็จะเหยียบย่ำขี้โคลนเปรอะเปื้อนไปตลอดทาง ดังนั้นเมื่อใครจะเดินทางมาที่บ้านนาเปอะ เนื้อตัวจะต้องเปื้อนเปรอะไปหมดเพราะต้องเดินลุยขี้โคลนที่เปิดได้ย่ำไว้ จึงน่าจะเป็นสาเหตุหนึ่งที่เรียกชื่อหมู่บ้านแห่งนี้ว่าบ้านนาเปอะมาจนทุกวันนี้ ชาวบ้านที่นี่จะอยู่กันแบบพึ่งพาตนเอง พึ่งพาอาศัยกันและอยู่แบบพออยู่พอกิน ยามเจ็บป่วยต้องอาศัยสมุนไพรที่หาได้จากป่ามาช่วยรักษา การทำนาต้องใช้ควายไถนา คันไถทำจากไม้ ที่ชาวบ้านประดิษฐ์ขึ้นเอง ดัมเหล็กไถเอง ไม่มีเงินทุนจากภายนอก การทำเกษตรในยุคนั้นไม่มีการใช้สารพิษแต่อย่างใด

ภูเมียงหรือไปตามถนนป่าแดง - บ่อภาค เป็นระยะทางประมาณ 4 กิโลเมตร ทิศเหนือของหมู่บ้านติดกับเขากะโด้ง ภูเขาสามแหลม และเขาทอง ซึ่งเป็นเทือกเขาใหญ่ปกคลุมไปด้วยต้นไม้ที่หนาแน่นและเป็นเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าภูเมียง - ภูซัด ทางทิศตะวันออกเป็นลำน้ำคับ ซึ่งใช้เป็นเส้นแบ่งเขตแดนระหว่างบ้านนาเปอะกับบ้านโคกผกหวาน ซึ่งถือว่าเป็นหมู่บ้านที่มีการพัฒนามาพร้อม ๆ กัน สภาพพื้นที่ของบ้านนาเปอะมีลักษณะเป็นพื้นที่ติดภูเขา มีเนื้อที่เป็นที่ราบและที่ดอนทั้งหมดประมาณ 1,400 ไร่ เป็นพื้นที่ทำเกษตรประมาณ 1,000 ไร่เศษ โดยแบ่งเป็นที่นาและที่ไร่ประมาณเท่า ๆ กัน ดังนั้นโดยเฉลี่ยแล้วชาวบ้านนาเปอะจะมีพื้นที่ทำเกษตรประมาณครัวเรือนละ 7 - 10 ไร่ การทำไร่ทำนาจะทำได้ปีละ 1 ครั้ง เพราะพื้นที่ส่วนใหญ่เป็นที่ดอน ไม่สามารถเก็บน้ำไว้ได้ ประกอบกับไม่มีแหล่งน้ำในหมู่บ้านจึงต้องใช้น้ำฝนทำไร่ทำนาในฤดูฝน แต่ในปัจจุบันทางผู้ใหญ่บ้านได้แจ้งว่าทางราชการ หน่วยงานที่เกี่ยวข้องกับแหล่งน้ำกำลังทำโครงการที่จะก่อสร้างอ่างเก็บน้ำบริเวณเหนือหมู่บ้าน และถ้าโครงการดังกล่าวสามารถทำได้ก็จะมีคลองส่งน้ำผ่านมาถึงบ้านนาเปอะซึ่งคาดว่าจะในช่วงปี พ.ศ. 2549 และถ้าเป็นเช่นนั้นบริเวณที่คลองส่งน้ำผ่านอาจจะสามารถทำไร่ทำนาได้มากกว่า 1 ครั้ง ก็จะเป็นการเพิ่มรายได้ให้แก่ชาวบ้านนาเปอะที่มีที่ดินอยู่ในบริเวณนั้น

ภาพที่ 2 แผนที่อำเภอชาติตระการ

ภาพที่ 3 แผนที่บ้านนาเปอะ

ผลผลิตที่ได้จากการทำนา ชาวบ้านจะทำได้แค่เอาข้าวไว้กิน แต่ก็มีบางครอบครัวพอมีเหลือขาย ดังนั้นบ้านนาเปอะจึงไม่ถูกผลกระทบในเรื่องราคาข้าวตกต่ำเหมือนกับหลาย ๆ หมู่บ้านในจังหวัดพิษณุโลก และสำหรับชาวบ้านที่มีที่ดินเป็นที่ดอนก็จะปลูกข้าวโพดไว้ขายเป็นรายได้อีกทางหนึ่ง นอกจากการทำนาทำไร่เป็นอาชีพหลักเพื่อการบริโภคในครัวเรือนและจำหน่ายแล้ว การเลี้ยงสัตว์ที่ชาวบ้านนาเปอะเลี้ยงกันเกือบทุกครัวเรือน ได้แก่ การเลี้ยงวัวที่ถือว่าเป็นอาชีพเสริมแต่กลับทำรายได้หลักให้แก่ทุกครอบครัว แต่ก็มีชาวบ้านบางรายที่มีวัวจำนวนมากก็จะยึดการเลี้ยงวัวเป็นอาชีพหลัก เพราะได้ผลดีเสียค่าใช้จ่ายน้อยสามารถขายเป็นรายได้หลักให้แก่ครอบครัว ไม่เหมือนกับการทำไร่ทำนาที่ต้องใช้ต้นทุนสูง ชาวบ้านบางส่วนเมื่อเสร็จจากการทำนาทำไร่ก็จะเดินทางเข้ากรุงเทพหรือจังหวัดอื่น ๆ เพื่อหางานทำ เช่น เป็นช่างก่อสร้าง ทำงานในโรงงาน และเมื่อถึงช่วงเวลาทำไร่ ทำนา ก็จะเดินทางกลับมายังหมู่บ้าน ถ้ามีวัวที่เลี้ยงอยู่บนเขาก็จะให้คนที่ไม่ได้เดินทางไปทำงานที่อื่นช่วยดูแลแทน ซึ่งอาจจะป้อนหญ้าหรือลูกที่โตแล้วหรืออาจจะให้ญาติพี่น้องที่อยู่ในหมู่บ้านช่วยดูให้ช่วงที่ไปทำงานที่อื่น และก็มีบางรายที่ใช้วิธีจ้างแต่ก็เป็นเพียงส่วนน้อย เพราะที่บ้าน

นาเปอะจะใช้การวานกันมากกว่า โดยเฉพาะถ้าวัวที่ปล่อยอยู่ใกล้ ๆ กัน ก็จะฝากให้ช่วยดูหรือบางรายก็ให้คำตอบแทนเป็นเครื่องดื่มชูกำลังหรือเหล้าแทน

1.2 สภาพทางสังคมและวัฒนธรรม

บ้านนาเปอะมี 142 หลังคาเรือน ประชากร 540 คน แบ่งเป็นผู้ชายและผู้หญิงเท่า ๆ กัน ส่วนใหญ่อยู่ในวัยแรงงาน ในหมู่บ้านมีวัด 1 แห่ง ศูนย์พัฒนาฝีมือแรงงาน 1 แห่ง ศูนย์พัฒนาเด็กเล็ก 1 แห่ง มีโรงสีชุมชน 1 แห่ง โรงเรียน 1 แห่ง มีการเรียนการสอนถึงชั้นประถมศึกษาปีที่ 6 เมื่อจบแล้วเด็ก ๆ ต้องออกไปเรียนต่อที่โรงเรียนในตำบลจนจบชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 3 ซึ่งเป็นภาคบังคับ และในปัจจุบันก็มีการส่งลูกหลานไปเรียนในอำเภอชาติตระการจนจบชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 6 มากขึ้น โดยชาวบ้านจะว่าจ้างรถรับส่งจากภายในหมู่บ้านถึงโรงเรียนเดือนละ 150 บาทต่อคน ชาวบ้านส่วนใหญ่มีโทรศัพท์มือถือเกือบทุกครัวเรือน จึงสามารถรับรู้ข้อมูลข่าวสารจากภายนอกได้อย่างทันเหตุการณ์ ภายในหมู่บ้านมีการจัดตั้งกลุ่มต่าง ๆ ถึง 12 กลุ่ม ได้แก่

กลุ่ม กข. คจ.	มีสมาชิก	142	ราย
กลุ่มผู้ใช้น้ำ	มีสมาชิก	47	ราย
กลุ่มสัจจะออมทรัพย์เพื่อการผลิต	มีสมาชิก	115	ราย
กลุ่มสตรีแม่บ้าน	มีสมาชิก	142	ราย
กลุ่มโรงสีสวัสดิการชุมชน	มีสมาชิก	115	ราย
กลุ่มกองทุนเงิน 1 ล้าน	มีสมาชิก	103	ราย
กลุ่มโคกกระปือ	มีสมาชิก	37	ราย
กลุ่ม อสม.	มีสมาชิก	12	ราย
กลุ่มเลี้ยงปลา	มีสมาชิก	42	ราย
กลุ่มเยาวชน	มีสมาชิก	25	ราย
กลุ่มเกษตรกร	มีสมาชิก	142	ราย
กลุ่มผู้สูงอายุ	มีสมาชิก	63	ราย

บ้านนาเปอะเป็นหมู่บ้านที่ได้รับรางวัลหมู่บ้านดีเด่นระดับจังหวัดในปี พ.ศ. 2543 และ 2544 ปัจจุบันปัญหาที่ชาวบ้านนาเปอะพบมากที่สุดคือปัญหาด้านรายได้ น้อยกว่ารายจ่าย

ทุกวันนี้ชาวบ้านนาเปอะจะกลัวคำว่านี้ ซึ่งต่างจากเมื่อก่อนเวลาที่มีเงินอะไรเข้ามาในหมู่บ้านชาวบ้านก็จะต้องกู้ ดอกเบี้ยเท่าไรก็ไม่ว่าแต่ต้องแบ่งปันให้ทุก ๆ คนได้กู้ ถึงแม้ไม่มีเงินกองทุนบางคนก็ยอมกู้เงินจากพ่อค้าซึ่งมีอัตราดอกเบี้ยสูง และเมื่อเป็นหนี้มากขึ้นก็เหมือนดินตมพอกหางหมู แกว่งไม่ไหวจะชยับก็ไม่ได้ นอกจากนั้นยังเกิดการหมุนหนี้ กู้จากกองทุนหนึ่งไปใช้อีกกองทุนหนึ่ง ก็ทำให้ดอกเบี้ยที่ต่ำกลับสูงขึ้น พอมาถึงวันนี้ชาวบ้านนาเปอะได้รับบทเรียนที่เกี่ยวกับการกู้เงินกองทุนต่าง ๆ เป็นอย่างมาก และเวลาทางราชการประกาศว่าจะมีเงินกองทุนเข้ามาในหมู่บ้าน ชาวนาเปอะก็จะเฉย ๆ เรียกว่าถ้าไม่จำเป็นจริง ๆ ก็จะไม่มากู้เลย และในปัจจุบันชาวบ้านนาเปอะพยายามที่จะหารายได้เสริม แต่ถ้าทำแล้วเกิดเป็นปัญหาทับซ้อนขึ้นชาวบ้านก็เลือกที่จะไม่ทำ สิ่งหนึ่งที่พบเกี่ยวกับการเป็นหนี้ ส่วนใหญ่เมื่อถึงกำหนดก็จะใช้คืนเพราะชาวบ้านสามารถขายวัวที่มีอยู่ ซึ่งนับว่าเป็นทรัพย์สินที่สามารถแปลงเป็นเงินสดได้ง่ายและเมื่อวัวตกลูกก็เสมือนกับได้ดอกเบี้ยทันที

ชาวบ้านนาเปอะส่วนใหญ่รู้จักกันหมดมีความคุ้นเคยกันแบบเครือญาติ เพราะเป็นชาวบ้านดั้งเดิมที่อยู่ในบ้านนาเปอะมาหลายชั่วอายุคนมีเพียงส่วนน้อยที่ได้อพยพมาจากที่อื่น เวลาจะทำกิจกรรมอะไรที่เกี่ยวข้องกับส่วนรวมก็สามารถติดต่อประสานกันได้เร็ว ภาษาที่ใช้พูดกันในหมู่บ้านจะเป็นภาษาถิ่นที่คล้าย ๆ กับภาษาเหนือป็นอีสาน ชาวบ้านจะใช้พูดกันในหมู่ของชาวบ้าน วิถีชีวิต ความเป็นอยู่ค่อนข้างเรียบง่าย ผู้ชายที่สูงอายุส่วนใหญ่เวลาอยู่ภายในหมู่บ้านหรือออกไป ทำไร่นามักจะไม่นิยมใส่เสื้อ ซึ่งอาจจะมีความเคยชินและเป็นความสะดวกสบายของผู้ชายนาเปอะ

ประเพณีและวัฒนธรรมที่ชาวบ้านนาเปอะยังคงมีอยู่ ได้แก่การเล่นตรุษไทย เริ่มในช่วงเดือน 5 แรม 15 ค่ำ จะมีพิธีทำบุญตักบาตร มีการดื่มกินเหล้ากันในหมู่บ้าน และนอกจากนั้นก็ยังมีการประเพณีวันสงกรานต์ รดน้ำดำหัวผู้สูงอายุเหมือน ๆ กับหมู่บ้านอื่น ๆ

2. การเลี้ยงวัวด้วยภูมิปัญญาชาวบ้าน บ้านนาเปอะ

2.1 พื้นที่ป่าที่ใช้การการเลี้ยงวัว

จากการสำรวจพบว่า การเลี้ยงวัวของชาวบ้านนาเปอะจะมี 3 ลักษณะ ได้แก่ กลุ่มที่เลี้ยงวัวบนเขามีจำนวนร้อยละ 50.53 กลุ่มที่เลี้ยงวัวในหมู่บ้านมีจำนวนร้อยละ 12.63 และกลุ่มที่เลี้ยงวัวในหมู่บ้านและบนเขามีจำนวนร้อยละ 36.84 (ภาคผนวก ข. ตาราง 8)

กลุ่มที่เลี้ยงวัวและใช้พื้นที่ในหมู่บ้านตลอดทั้งปีเนื่องจากเจ้าของวัวมีอายุค่อนข้างมาก ถ้าจะนำวัวขึ้นไปปล่อยบนเขาจะไม่สามารถเดินทางขึ้นไปดูวัวของตนเองได้

ประกอบกับวัวที่มีอยู่ก็มีจำนวนไม่มากหรือเป็นตัวผู้หรือเป็นพ่อพันธุ์จะปล่อยให้หากินอยู่ภายในบริเวณหมู่บ้าน

กลุ่มที่เลี้ยงวัวโดยนำขึ้นไปปล่อยบนเขาจะเป็นกลุ่มที่มีวัวจำนวนมาก และ

ได้เลี้ยงมานานหลายชั่วอายุคน มีความสามารถที่จะเดินขึ้นเขาไปดูวัวได้ พื้นที่ส่วนใหญ่จะใช้พื้นที่บนเขาตั้งแต่เขากระไดม้าซึ่งเป็นภูเขาสูงที่ติดกับหมู่บ้านนาเปอะ มีลักษณะเป็นเขาหิน ทางขึ้นลาดชัน จะไม่ค่อยมีวัวมาอาศัยอยู่มากนัก แต่บริเวณเทือกเขาที่อยู่ถัดไปจาก

เขากระไดม้าได้แก่เขาสามแหลมเป็นเทือกเขาที่มียอดเขา 3 ยอด เรียงรายกันเป็นเทือกเขาสูง และเทือกเขาที่อยู่สูงขึ้นไปอีกได้แก่ เขาทองหรือบางครั้งชาวบ้านก็เรียกว่าเขาหนูทอง เป็นเทือกเขาที่มีวัวอยู่เป็นจำนวนมากเพราะ

เป็นพื้นที่ที่มีบริเวณกว้างวัวจึงสามารถหาอาหารได้มากและความอุดมสมบูรณ์ของป่าไผ่ที่วัวกินเป็นอาหารมีกระจายไปทั่วทั้งเขา ซึ่งถือว่าเป็นอาหารที่วัวชอบกิน และสามารถมีขึ้นทดแทนได้ตลอดเวลาทั้งใบไผ่และหน่อไม้โดยเฉพาะในฤดูฝน

บนเขากระไดม้า เขาสามแหลม และเขาทองเป็นพื้นที่ที่ใช้ในการเลี้ยงวัวของชาวบ้านนาเปอะ บ้านโคกผักหวาน และหมู่บ้านอื่น ๆ ที่มีพื้นที่ติดเขาทั้ง 3 ลูก สภาพทางกายภาพที่คณะผู้วิจัยได้เข้าไปสำรวจพบว่า

บนเขาดังกล่าวเป็นเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่า มีลักษณะเป็นป่าเบญจพรรณ ซึ่งประกอบด้วยพันธุ์ไม้ที่หลากหลาย อาทิเช่น ต้นยาง ต้นกระบาก ต้นตะเคียน ต้นกระบาก ต้นมะม่วงป่า ต้นไผ่ ต้นสีเสียด เป็นต้น นอกจากนั้นพันธุ์ไม้ที่พบอีกจำนวนมากจะเป็นพวกสมุนไพรที่ชาวบ้านยังใช้เป็นยา

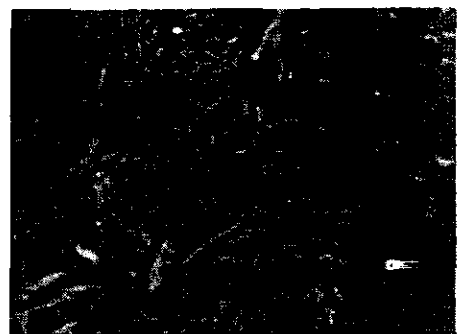
รักษาโรคและสำหรับพันธุ์ไม้ที่พบอยู่ทุกพื้นที่ได้แก่ ต้นไม้ที่มีหลายพันธุ์ เช่น ไม้เหี่ยว ไม้หก ไม้ไม้เหนียว ไม้เข็ม ไม้บง ไม้ราง เป็นต้น จึงเหมาะสำหรับเป็นแหล่งเรียนรู้ที่น่าสนใจอีกแห่งหนึ่ง และสภาพโดยทั่วไปของพื้นที่เป็นเขาลาดชันสลับกับพื้นที่ราบเป็นช่วง ๆ มีต้นไม้

ขนาดเล็ก ใหญ่ ขึ้นปกคลุมเกือบทุกพื้นที่ ในฤดูฝนจะเป็นช่วงที่ต้นไม้มีการแตกใบอ่อน และแตกหน่อทั่วทั้งเขาและเป็นอาหารที่วัวชอบ ดังนั้นวัวที่นำขึ้นไปปล่อยบนเขาจึงมีความสมบูรณ์ และอยู่กันกระจัดกระจาย ครอบคลุมไปทั่วทุก ๆ พื้นที่ และจากการสัมภาษณ์เจ้าของวัวที่พบบนเขาได้เล่าให้

คณะผู้วิจัยฟังว่า ธรรมชาติของวัวจะรู้ว่าบริเวณไหนมีอาหารคือใบไม้และหน่อไม้และลูกไม้ที่หล่นลงมา บริเวณไหนมีแหล่งน้ำหรือลำธาร วัวจะมีการหมุนเวียนสลับพื้นที่เดินเล็มยอดไม้สลับไปมาเพื่อรอเวลาให้ยอดไม้ที่ถูกกินได้แตกใบใหม่ถึงจะกลับมากินใหม่ อาจจะใช้เวลา 1 หรือ 2 สัปดาห์

จากการที่ได้เดินทางเข้าไปในพื้นที่เขากระไดม้าและเขาสามແหลมเพื่อสำรวจและสอบถามจากเจ้าของวัวที่เดินทางไปดูวัวของตนเองทุกรายจะพูดตรงกันว่า วัวจะชอบกินใบไม้และหน่อไม้และก็เป็นอาหารชนิดเดียวที่วัวสามารถเดินหากินได้ทุกพื้นที่ นอกจากนั้นก็จะเป็นลูกไม้

ทุกชนิดที่หล่นจากต้น เช่น ลูกกระบก ซึ่งจะพบเห็นได้ทั่วไปในป่าที่วัวอยู่โดยวัวจะกินเข้าไปทั้งลูกในเวลากลางวันและคายออกมาเป็นเม็ดในเวลากลางคืนในลักษณะการเคี้ยวเอื้องที่ชาวบ้านเรียกว่า "ซอมเอียง" และวัวจะไม่กินไม้ป่าที่จะเจริญเติบโตเป็นไม้ขนาดใหญ่

ถึงแม้ขนาดของต้นจะมีขนาดเล็กเช่น สูงไม่เกิน 1 ฟุต วัวก็จะไม่กิน อาจเป็นเพราะธรรมชาติวัวหรือไม่ชอบกิน ซึ่งจะพบว่าใบและลำต้นจะอยู่ในสภาพที่ปกติ ไม่มีแห้งหรือมีร่องรอยการกินแต่อย่างใดทั้ง ๆ ที่บริเวณนั้นจะเป็นที่อยู่ของวัวเป็นจำนวนมาก

ลักษณะของพื้นที่ที่วัวเดินหา

อาหารส่วนใหญ่จะเป็นที่ลาดเอียงประมาณ 30 - 40 องศา จากระดับทางเดินธรรมชาติในป่า วัวจะเดินขึ้นเดินลงหาอาหารไปตามเส้นทางลาดชันตลอดเวลา นอกจากเวลาที่วัวพักหลับนอนหรือ ช่วงพักจากการหาอาหาร ก็จะเลือกพื้นที่ราบเป็นที่พัก ดังนั้นจะพบว่า วัวที่อาศัยอยู่ได้เป็นวัวพันธุ์พื้นบ้านที่มีความอดทน แข็งแรง และสามารถเข้ากับสภาพแวดล้อมได้ หรือถ้าเป็นลูกผสมก็ต้องเกิดที่บ้านนาเปอะหรือในป่า เพราะจะต้องใช้ความสามารถพิเศษในการเดินลัดเลาะในป่าที่มีพื้นที่ไม่เหมือนในพื้นที่ราบ บางจุดทั้งลาดทั้งชัน ดังนั้นจึงต้องให้วัวที่ใช้เดินขึ้นลงเขา จึงต้องมีกีบเท้าที่เล็ก สามารถใช้ในการยึดพื้นดินได้ดีและอาหารที่กินคือใบไม้หรือลูกไม้ที่วัว

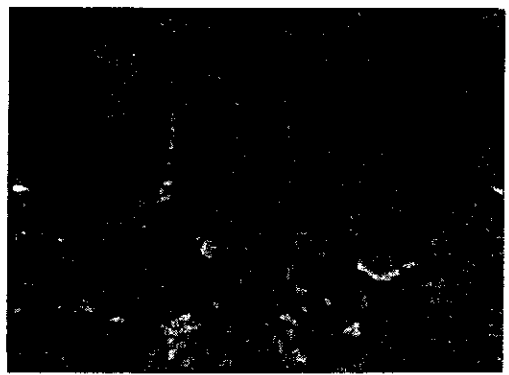
ต้องใช้ความพยายามในการยืนกินในระดับที่ค่อนข้างสูง ไม่เหมือนวัวพื้นราบที่กินหญ้าที่ติดกับพื้นดินเป็นส่วนใหญ่

2.2 อาหารวัว

อาหารที่วัวกินบนเขาได้แก่ ใบไม้ หน่อไม้ หญ้า ลูกไม้ที่หล่นจากต้น เช่น ลูกกระบก กระท้อนป่า เป็นต้น ซึ่งเป็น

ลูกไม้ที่วัวชอบกินและจะขึ้นอยู่ทั่วไปบนเขา นอกจากนั้นสิ่งหนึ่งที่ชาวบ้านต้องนำติดตัวขึ้นไป ทุกครั้งที่ขึ้นไปดูวัวของตนเองได้แก่เกลือ เจ้าของวัวจะใช้วิธีโรยเกลือที่พื้นให้วัวกิน เกลือ 1 ถุง ประมาณ 1 กิโลกรัม วัวจะกินได้ประมาณ 20 ตัว สัญชาติญาณของวัวเมื่อได้ยินเสียงเจ้าของร้องเรียกก็จะจำเสียงเจ้าของได้ และจะพากันวิ่งมาหาทันที เพื่อมาพบเจ้าของก็จะได้

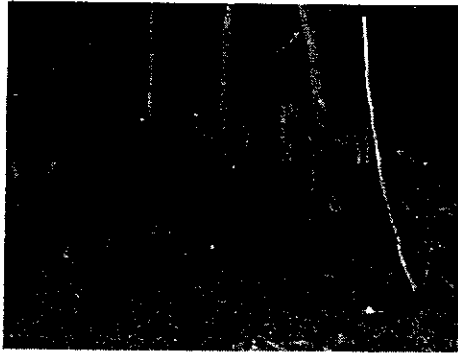
กินเกลือ ถึงแม้ว่าจะหากินอยู่ไกลแค่ไหน สำหรับน้ำที่วัวกินจะเป็นน้ำในแอ่งน้ำหรือลำธาร ที่มีอยู่ทั่ว ๆ ไปบนเขา

2.3 ที่พักวัวและเจ้าของวัว

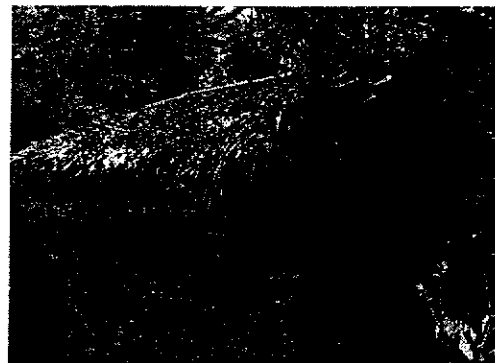
ทุก ๆ วันช่วงเช้าประมาณ 6 นาฬิกา พอเริ่มสว่างวัวจะแยกย้ายกันออกหาอาหาร อาจจะไปกลุ่มละ 2 - 3 ตัว หรือมากกว่านั้น ไม่แน่นอน และเมื่อถึงช่วงเย็นประมาณ 16 - 17 นาฬิกา เมื่อวัวกินอาหารอิ่มแล้วจะกลับไปยังบริเวณที่วัวใช้เป็นพื้นที่นอน วัวจะร้องเหมือนบอกให้วัวในฝูงเดียวกันได้รู้ว่า จะกลับไปที่พักแล้ว เป็นอย่างนี้ทุกวัน สำหรับบริเวณที่วัวนอนจะเป็นพื้นที่ราบไม่ลาดเอียง และเป็นที่โล่งมีอากาศถ่ายเทสะดวก และจะไม่นอนใต้ต้นไม้ใหญ่เพราะอาจจะกลัวต้นไม้หักทับโดยเฉพาะเมื่อมีฝนตกและฟ้าผ่า วัวจะมาอยู่รวมกันเป็นกลุ่มอาจจะเป็นสัญญาณของวัวที่ป้องกันภัยในยามค่ำคืน โดยเฉพาะวัวเล็กจะนอนอยู่ตรงกลางส่วนวัวที่มีขนาดใหญ่ก็จะอยู่รอบ ๆ เหมือนจะเป็นการเฝ้าระวังให้แก่กันและกัน

บางจุดเจ้าของวัวจะไปสร้างที่พักเป็นเพิงพอจะอาศัยอยู่ชั่วคราวได้ ชาวบ้านเรียกว่า คูบ เพราะเมื่อเจ้าของวัวขึ้นไปดูวัวของตนเองและไม่พบวัวทุกตัวก็จะเดินหาโดยตะโกนร้องเรียกหรือถ้าไปหลายคนก็จะแยกกันหา ถ้ายังไม่พบก็จะนอนค้างคืนในป่าเพื่อจะหาวัวให้ครบ เพราะบางครั้งวัวอาจจะหลงไปปน

อยู่กับฝูงอื่นหรืออาจจะตกเขาตาย เจ้าของก็จะพยายามหาวัวของตนเองจนพบทุกตัวแล้วถึงจะลงจากเขา ซึ่งอาจจะต้องนอนค้างแรมในป่าหลายวัน และบางรายใช้วิธีกันคอกไว้กรณีที่พบว่าวัวเจ็บป่วยเป็นแผลก็จะนำวัวที่เจ็บเข้าไว้ในคอกและใช้ยาที่เตรียมขึ้นไป ซึ่งส่วนใหญ่เป็นยาฆ่าแมลงเป็นสเปรย์กระป๋องฉีดไปที่แผลยี่ห้อที่นิยมใช้กันได้แก่ยี่ห้ออัศวิน แต่ส่วนใหญ่เจ้าของจะไม่มีการกันคอก ปล่อยให้วัวหากินและหลับนอนได้อย่างอิสระ ซึ่งธรรมชาติของวัวเมื่อเคยนอนที่ไหนก็จะใช้พื้นที่นั้นเป็นที่อยู่หลับนอนไม่ค่อยเปลี่ยนที่ไปไกล ๆ แต่การออกหาอาหารจะเดินไปหากินไป บางครั้งก็ไปเป็นระยะทางไกล ๆ แต่ก็จะต้องกลับมาที่พักของฝูงทุกวัน ไม่ไปนอนปะปนกับฝูงอื่นนอกจากจะหลงฝูงไป แต่ก็ก็จะกลับมาฝูงของตัวเองจนได้ วัวจะมีการย้ายที่นอนไปในบริเวณที่ไม่ไกลจากจุดเดิมมากนัก อาจจะหมุนเวียนไปมาไม่แน่นอน ทำเช่นนี้ตลอดระยะเวลาที่อยู่บนเขา

2.4 ธรรมชาติของวัวเวลาขึ้นเขา

วัวที่บ้านนาเปอะจะมีสัญชาตญาณที่รับรู้ได้จากสภาพอากาศ เพราะในทุก ๆ ปี เวลาเริ่มเข้าสู่ฤดูฝนประมาณเดือนเมษายนของทุกปี วัวเกือบทุกตัวในหมู่บ้านจะแสดงอาการให้เห็นถึงการเตรียมพร้อมที่จะกลับขึ้นเขา เพราะเมื่อใดก็ตามที่ฝนเริ่มตกบนเขา

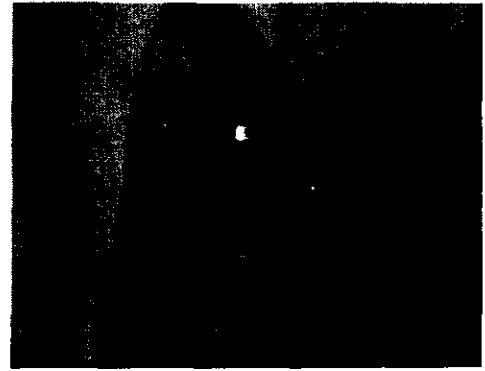
จะเริ่มอุดมสมบูรณ์ วัวจะเดินขึ้นเขาในเวลาไล่เลี่ยกันแทบทุกบ้าน โดยที่เจ้าของเกือบจะไม่ต้องไล่ต้อนให้ขึ้นเขา เจ้าของวัวบางคนเล่าว่าวัวบางตัวแสดงอาการดีใจอย่างเห็นได้ชัด เช่น แสดงอาการหูตึง แหงนหน้าไปที่บริเวณเขาและช่วงต้อนขึ้นเขา วัวบางตัวถึงกับกระโจนและวิ่งขึ้น เจ้าของตามแทบไม่ทัน วัวทุกตัวจะรู้ว่าที่ที่เคยอยู่ตรงไหนและก็จะกลับไปบริเวณนั้นเป็นอย่างนี้มาทุก ๆ ปี เป็นความเคยชินต่อเนื่องมาโดยตลอดถึงแม้จะมีการคัดวัวที่อ่อนท้วมสมบูรณ์หรือวัวตัวผู้เจ้าของจะคัดขาย และจะมีวัวที่เกิดใหม่มาทดแทนวัวตัวที่ขายไป วัวยังสามารถจำพื้นที่ที่เคยอยู่ในป่าได้ บางฝูงก็ขึ้นไปไกลถึงเขาทองซึ่งเป็นเทือกเขาที่ไกลและสูงที่สุดของอำเภอชาติตระการ ก็อาจจะเป็นเพราะว่าเคยอยู่และสัญชาตญาณของวัวพื้นบ้านจะรู้ว่าบริเวณที่อยู่นั้นมีความอุดมสมบูรณ์ สำหรับเจ้าของวัวมีสิ่งหนึ่งที่ทำกันและเป็นการเชื่อก็คือ การบอกกล่าวกับเจ้าป่าเจ้าเขาว่าเอาวัวมาฝากให้ช่วยดูวัวให้ปลอดภัยด้วยการเซ่นไหว้ สำหรับเครื่องเซ่นไหว้ได้แก่ ไก่ต้ม เหล้า ยาสูบ หมาก พลุ โดยทำบริเวณที่วัวอาศัยอยู่ เป็นความเชื่อที่ได้กระทำสืบทอดกันมาตั้งแต่บรรพบุรุษจนทุกวันนี้ และมีอีกสิ่งหนึ่งที่เจ้าของวัวให้ความสำคัญในช่วงที่ขึ้นไปดูวัวบนเขาคือจะไม่ร้องเพลง ไม่ส่งเสียงดัง ไม่พูดคำหยาบ ไม่ทำสิ่งที่ไม่ดีไม่เป็นมงคล

2.5 ธรรมชาติของวัวเวลาลงจากเขา

เมื่อถึงเวลาที่เคยลงก็จะลงเวลานั้นเสมอ เช่น เคยลงจากเขาวันที่ 10 ตุลาคม ก็จะลงในวันนั้นหรือไม่กี่ห่างกันก่อนหลังไม่เกินสัปดาห์ และอีกสิ่งหนึ่งที่เป็นการแสดงถึงธรรมชาติของป่าที่กำลังจะมีการเปลี่ยนแปลง เช่น ใบไม้จะแก่และร่วงหล่น ลมหนาวที่เริ่มพัดมาจากทางเหนือเป็นเหมือนสัญญาณให้วัวทุกตัวได้เตรียมตัวอพยพลงจากเขา เป็นอย่างนี้ทุกปี บางฝูงเจ้าของยังไม่ทันขึ้นไปต้อนลงแต่วัวทุกตัวในฝูงเดินลงจากเขามาถึงบ้านเอง บางฝูงเจ้าของก็ต้องขึ้นไปต้อนลง และก็ต้องคอยดูว่าวัวอยู่ครบทุกตัวหรือไม่ ถ้าไม่ครบก็ต้องออกหาให้ครบหรือขึ้นไปหาใหม่ แต่ชาวบ้านแทบทุกคนจะมีความเชื่อว่าเวลาจะต้อนวัวลงจากเขาก็ต้องเซ่นไหว้เจ้าป่าเจ้าเขาเหมือนตอนนำวัวขึ้นเขา เพราะเวลาต้อนวัวลงจะได้ครบไม่ขาดหายไป ซึ่งปฏิบัติกันเช่นนี้และเป็นการเชื่อที่สืบทอดกันมาตลอดหลายชั่วอายุคน

2.6 วัวที่เลี้ยงบนเขา

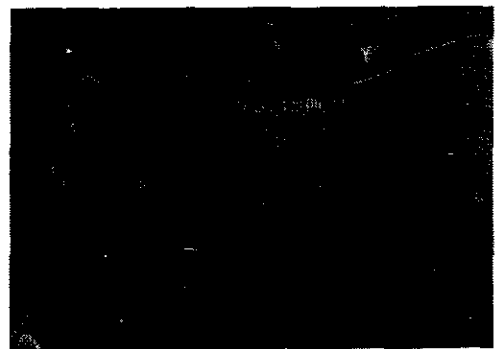
วัวที่เลี้ยงบนเขาจะเป็นวัวพื้นบ้านหรือเรียกว่าวัวลาดที่มีความอดทน แข็งแรง มีความเคยชินกับสภาพป่าเขา และการขึ้นลงเขา การหาอาหารกินบนเขาซึ่งต่างจากการหาอาหารในพื้นที่ราบ วัวที่เลี้ยงบนเขาส่วนใหญ่เจ้าของจะแขวนกระเดื่องไว้ที่คอเพื่อให้ได้ยินเสียง

โดยเฉพาะวัวที่เกเร ชอบไปหากินตัวเดียวไกล ๆ แตกฝูงไปบ่อย ๆ บางฝูงก็จะแขวนกระเดื่องให้วัวทุกตัวไม่แน่นอนเสมอไป แต่ส่วนใหญ่จะแขวนเพราะจะทำให้ทราบวาวัวของตนเองอยู่ในบริเวณไหน เจ้าของจะจำเสียงกระเดื่องของตนเองได้ บางฝูงจะมีลูกวัวที่คลอดได้ไม่กี่เดือนจากในหมู่บ้านหรือบางฝูงก็มีลูกวัวที่คลอดบนเขา เวลาหากินอยู่ในป่าบางครั้ง แม่วัวอาจจะพลัดจากลูกวัวก็จะส่งเสียงร้องหาซึ่งกันและกันจนกว่าจะเจอกัน และอีกประการหนึ่งวัวที่อยู่ในป่าจะมีผิวที่เกลี้ยงเป็นมัน สะอาดกว่าวัวที่อยู่ในหมู่บ้านเพราะสภาพของป่าเขา ที่หลับนอนไม่แออัด วัวในป่าจะเลือกนอนในที่ที่สะอาด ลมพัดผ่านได้ดี ไม่ต้องเหยียบย่ำมูลของตัวเองเหมือนวัวที่อยู่ในบ้าน

2.7 สิ่งที่เจ้าของวัวกลัว

เจ้าของวัวทุกคนกลัวมากที่สุดก็คือ การที่วัวถูกไม้บาดขาหรือลำตัวเป็นแผลหรือเห็บกัด เมื่อแมลงวันตอมและวางไข่ที่แผลจะทำให้แผลเน่า ดังนั้นเจ้าของวัวจะรักษาด้วยการใช้ยาฆ่าแมลงที่เป็นสเปรย์ฉีดไปที่บริเวณแผล นอกจากนั้นเจ้าของวัวบางรายก็จะขอให้หมอบ้านที่มีวิชาในการบำบัดรักษาตามหลักไสยศาสตร์ที่ได้รับการถ่ายทอดวิชาคาถาจากบรรพบุรุษที่ได้เสียชีวิตไปแล้วมาเป็นทอด ๆ ในหมู่บ้านนาเปอะมีหมอบ้านอยู่ 2 - 3 คน

จากการพูดคุยกับลุงดุง มุกดา ที่เป็นหมอบ้าน คนหนึ่งได้เล่าว่าได้รับการถ่ายทอดวิชาจากหมอบ้านที่ขอบพอกันและก่อนที่จะเสียชีวิตก็ได้ถ่ายทอดวิชาเป็นคาถาในการรักษาวัวไว้ให้ และยังเล่าต่ออีกว่าเวลาที่วัวถูกไม้บาดขาหรือส่วนใดก็ตาม เจ้าของวัวที่ต้องการให้รักษาก็จะมาบอกลุงดุง พร้อมทั้งบอกบริเวณที่วัวเป็นแผล ลุงดุงก็จะใช้ใบไม้ที่หาได้ในบริเวณบ้าน

มาปิดหรือที่ลุงเรียกว่าเช็ด โดยเช็ดไปที่บริเวณแขนหรือขาหรือลำตัวของลุง ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับว่าวัวเป็นแผลที่ไหน เช่นถ้าเป็นที่ขาหน้าซ้าย ก็จะใช้ใบไม้เช็ดไปที่แขนซ้าย โดยการท่อนะโม 3 จบ และก็ท่อนคาถาที่ได้รับการถ่ายทอดมา อาจจะทำหลาย ๆ ครั้ง โดยมีข้อยกเว้นว่าต้องรอให้ตะวันตกดินก่อนถึงจะทำได้ หรือไม่ก็ช่วงเช้า แต่จะต้องไม่พูดกับใครในเวลานั้น ผลการรักษาเมื่อเริ่มใช้คาถาปิด ส่วนใหญ่จะหายภายใน 3 วัน โดยแผลจะค่อย ๆ แห้งและก็หายสนิท แต่ถ้าเป็นแผลใหญ่มาก ๆ ก็อาจจะรักษาไม่หาย เจ้าของจะต้องนำวัวลงมารักษาที่บ้าน ค่ารักษาปกติจะเป็นที่รู้กันคือตัวละ 20 บาท หรือไม่ก็ให้เป็นเหล้าแทน ซึ่งเป็นรายได้อีกทางหนึ่งของหมอบ้าน และลุงยังบอกอีกว่าช่วงปีนี้ คือประมาณ 3 เดือนที่ผ่านมา มีการรักษาไปประมาณ 20 ตัว และอีกสิ่งหนึ่งที่มักจะเกิดขึ้นทุกปีคือ วัวตกเขาตายโดยเฉลี่ยปีละประมาณ 20 ตัว นอกนั้นก็เกิดกับลูกวัวที่คลอดบนเขา บางครั้งจะมีหมาในหรือหมาป่ามากินลูกวัว ที่กล่าวมาทั้งหมดเป็นสิ่งที่เจ้าของวัวกลัว เพราะถ้าวัวเป็นแผลแล้วเจ้าของไม่รู้ หากปล่อยทิ้งไว้นาน ๆ วัวอาจจะถึงตายได้ ดังนั้นจึงจำเป็นที่จะต้องเที่ยวขึ้นลงไปดูวัวของตนเองอย่างสม่ำเสมอ 1-2 อาทิตย์ ต่อครั้ง

3. เศรษฐกิจชุมชนบ้านนาเปอะที่เกิดจากการเลี้ยงวัว

จากข้อมูลที่ทีมวิจัยได้จากการสอบถามโดยใช้แบบสัมภาษณ์ที่คณะผู้วิจัยจัดทำขึ้น เพื่อใช้เป็นเครื่องมือในการเก็บรวบรวมข้อมูล และจากการเปิดเวทีชาวบ้านทั้งในหมู่บ้านและบนเขาสามแหลมในประเด็นที่เกี่ยวกับการเลี้ยงวัวด้วยภูมิปัญญาชาวบ้านเพื่อสร้างเศรษฐกิจชุมชนบ้านนาเปอะ พบว่าชาวบ้านนาเปอะส่วนใหญ่จะเลี้ยงวัวกันเกือบทั้งหมู่บ้าน และส่วนใหญ่จะนำไปเลี้ยงบนเขาโดยปล่อยให้หาอาหารกินอยู่ในป่า เมื่อพิจารณาถึงเศรษฐกิจของชาวบ้านนาเปอะที่เกิดจากการเลี้ยงวัวบนเขาจะเห็นได้ว่าเจ้าของวัวจะมีวัวอยู่โดยเฉลี่ย 15 ตัวต่อ 1 ครัวเรือน ซึ่งวัวที่เลี้ยงจะเป็นวัวพื้นบ้านหรือวัวลาด ถ้าเป็นตัวเมียก็จะเลี้ยงไว้ให้ตกลูก ส่วนตัวผู้ถ้าโตได้ขนาดก็มักจะคัดยาขายนำไปใช้จ่ายในครอบครัวหรือนำไปชำระหนี้ที่กู้ไว้ช่วงที่มีความจำเป็นต้องใช้เงิน การกู้ยืมของชาวบ้านนาเปอะเกือบทุกครอบครัวจะกู้เงินจากแหล่งเงินทุนทั้งภายในหมู่บ้านและภายนอก เช่น กองทุนหมู่บ้าน กองทุนสัจจะออมทรัพย์ ธนาคารเพื่อการเกษตรและสหกรณ์ เพื่อเป็นค่าใช้จ่ายในการลงทุนซื้อเมล็ดพันธุ์ข้าวโพด ปุ๋ย และเป็นค่าใช้จ่ายในครอบครัว เช่น เป็นค่าอาหาร ค่าสินค้าอุปโภคบริโภค ตลอดจนเป็นค่าใช้จ่ายในการศึกษาของลูกหลาน ซึ่งปัจจุบันแต่ละครอบครัวจะให้ความสำคัญต่อการศึกษาลูกหลานมากขึ้น ถ้าครอบครัวไหนขาดเงินในมือก็จะใช้วิธีกู้ยืมเพื่อนำไปเป็นค่าใช้จ่ายดังกล่าว แต่การที่บ้านนาเปอะมีทุนที่สามารถเปลี่ยนเป็นเงินสด

ได้ง่ายก็คือว่า จึงใช้วิธีขายวัวให้หนี้มาโดยตลอด ซึ่งจะทำให้ปัญหานี้สินของบ้านนาเปอะ มีการหมุนเวียนอย่างต่อเนื่อง และไม่ก่อให้เกิดภาระหนี้สูญแก่แหล่งเงินกู้ จึงนับได้ว่า บ้านนาเปอะเป็นหมู่บ้านที่มีการใช้ภูมิปัญญาในการเลี้ยงวัวเพื่อการสร้างเศรษฐกิจชุมชน แบบพอเพียงที่ดีแห่งหนึ่ง

บทที่ 5

สรุปผลการวิจัย อภิปรายผล และข้อเสนอแนะ

การวิจัยครั้งนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาแนวทางการเลี้ยงวัวด้วยภูมิปัญญาชาวบ้านเพื่อการสร้างเศรษฐกิจชุมชนบ้านนาเปอะ ตำบลชาติตระการ อำเภอชาติตระการ จังหวัดพิษณุโลก การศึกษาใช้วิธีการวิเคราะห์เอกสาร การสำรวจภายในหมู่บ้านการลงพื้นที่จริงที่ใช้ในการเลี้ยงวัวบนเขา การสัมภาษณ์เจ้าของวัวเป็นรายบุคคล การสนทนากลุ่ม การจัดเวทีแลกเปลี่ยนเรียนรู้ และการรับฟังข้อเสนอแนะจากเวที คณะผู้วิจัยนำข้อมูลที่เก็บรวบรวมได้มาวิเคราะห์ถอดบทเรียนเพื่อนำเสนอในรูปแบบของการพรรณนาโดยมีภาพประกอบและวิดีโอ ตามวัตถุประสงค์การวิจัยที่ตั้งไว้

1. สรุปผลการวิจัย

1.1 บริบทชุมชนบ้านนาเปอะ

ชุมชนบ้านนาเปอะก่อตั้งเป็นหมู่บ้านเมื่อใดไม่มีหลักฐานแน่ชัด แต่จากการบอกเล่าของชาวบ้านหรือนับจากจำนวนผู้ใหญ่บ้านที่พอจะจำได้ก็มีอายุมากกว่า 100 ปี จึงนับได้ว่าเป็นชุมชนที่เก่าแก่แห่งหนึ่งของอำเภอชาติตระการ การเดินทางในอดีตเป็นไปด้วยความยากลำบาก เพราะเป็นหมู่บ้านที่อยู่ห่างไกลจากตัวจังหวัด และอำเภอชาติตระการ ซึ่งเป็นอำเภอที่มีเขตแดนติดกับจังหวัดอุตรดิตถ์และจังหวัดเลย การเดินทางไปยังบ้านนาเปอะในสมัยก่อนต้องเดินทางด้วยเท้าและเกวียน ชีวิตความเป็นอยู่เป็นไปอย่างเรียบง่าย มีการพึ่งพาตนเอง อยู่กันอย่างเครือญาติ ยามเจ็บป่วยก็ใช้สมุนไพรที่หาได้จากภายในหมู่บ้านหรือบนเขาที่ติดกับหมู่บ้านมาใช้ในการรักษา มีการต้มเหล้ากินเอง ไม่มีการใช้สารพิษในการทำไร่ทำนา

ระยะทางจากตัวอำเภอชาติตระการไปยังบ้านนาเปอะประมาณ 4 กิโลเมตร ไปทางอุทยานแห่งชาติภูเมี่ยงหรือถนนป่าแดง - บ่อภาค ทางทิศเหนือติดกับเขากระโดงมา เขาสามแหลม และเขาทอง ซึ่งเป็นเทือกเขาที่ติดต่อกันอยู่ในเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าภูเมี่ยง - ภูทอง และทางทิศตะวันออกติดกับลำน้ำคับ ซึ่งใช้เป็นเส้นแบ่งเขตแดนระหว่างบ้านนาเปอะกับบ้านโคกผกหวาน พื้นที่ของบ้านนาเปอะทั้งหมดมีประมาณ 1,400 ไร่ ใช้ทำนาและทำไร่ประมาณเท่า ๆ กัน ชาวบ้าน 1 ครัวเรือนจะมีเนื้อที่เพาะปลูกประมาณ 7 - 10 ไร่ การทำไร่ทำนาทำได้ปีละ 1 ครั้ง เพราะต้องอาศัยน้ำฝนเนื่องจากในหมู่บ้านไม่มีที่ในการกักเก็บน้ำ

ผลผลิตที่ได้จากการทำนาส่วนใหญ่ทำได้แค่เอาไวกินในครอบครัว นอกจากการปลูกข้าวโพดในที่ดินที่พอจะได้ขายเป็นรายได้ แต่ก็เนื่องจากราคาของปุ๋ย ยาฆ่าแมลง และเมล็ดพันธุ์ที่ใช้ค่อนข้างสูง จึงทำให้ประสบกับปัญหาเรื่องต้นทุนในการเพาะปลูกที่สูง ชาวนาเปอะส่วนใหญ่มีอาชีพหลักคือทำไร่ทำนา อาชีพรองหรืออาชีพเสริมคือการเลี้ยงวัว แต่ในปัจจุบันชาวบ้านเริ่มยอมรับว่าอาชีพที่ทำรายได้ที่ดีก็คือการเลี้ยงวัวบนเขา เพราะแทบจะไม่มีค่าใช้จ่ายแต่อย่างใด วัวตัวเมียที่มีขนาดใหญ่สามารถให้ลูกได้เกือบทุกปี จึงกลายเป็นอาชีพหลักที่สำคัญของชาวนาเปอะไปแล้ว บางครอบครัวหลังจากการทำไร่ทำนา ผู้ชายที่เป็นหัวหน้าครอบครัวหรือผู้ที่ไม่ได้ทำอะไรก็จะเดินทางไปทำงานที่กรุงเทพฯ หรือจังหวัดอื่น ๆ โดยเป็นช่างก่อสร้างหรือทำงานในโรงงาน เป็นการเพิ่มรายได้ให้แก่ครอบครัวอีกทางหนึ่ง และถ้ามีวัวปล่อยบนเขาก็กะฝากให้ญาติพี่น้องหรือวานให้คนที่มีความรู้เกี่ยวกับวัว ๆ กันบนเขาช่วยดูให้ในช่วงที่ตนเองไม่อยู่ เป็นการช่วยเหลือพึ่งพาอาศัยกัน แต่บางราย ก็จะเป็นค่าจ้างหรือเหมาแพน

สภาพทางสังคม บ้านนาเปอะมี 142 ครัวเรือน ประชากร 540 คน เป็นผู้หญิงและผู้ชายเท่า ๆ กัน ส่วนใหญ่เป็นวัยแรงงาน มีวัด 1 แห่ง ศูนย์พัฒนาฝีมือแรงงาน 1 แห่ง มีศูนย์เด็กเล็ก 1 แห่ง โรงเรียน 1 แห่ง สอนถึงระดับประถมศึกษาปีที่ 6 ชาวบ้านส่วนใหญ่จะส่งลูกหลานให้ไปเรียนสูงขึ้นในโรงเรียนของตำบลหรือในอำเภอชาติตระการ โดยมีการจ้างรถรับส่งจากหมู่บ้านถึงโรงเรียนในตัวอำเภอ ชาวบ้านส่วนใหญ่มีโทรศัพท์มือถือเกือบทุกหลังคาเรือน ทำให้ได้รับทราบข้อมูลข่าวสารทันเหตุการณ์ ภายในหมู่บ้านมีการจัดตั้งกลุ่มถึง 12 กลุ่ม มีหนังสือเกือบทุกครัวเรือนแต่ก็สามารถใช้คืนได้เมื่อครบกำหนดเวลาที่ต้องคืน เพราะส่วนใหญ่มีวัวที่สามารถขายใช้หนี้ได้

สำหรับประเพณีวัฒนธรรมที่บ้านนาเปอะ ชาวบ้านส่วนใหญ่จะรู้จักกันหมด และมีความคุ้นเคยกันแบบเครือญาติ เป็นชาวบ้านดั้งเดิมที่อยู่ในหมู่บ้านนาเปอะมานานหลายชั่วอายุคน การติดต่อประสานงานสามารถทำได้สะดวกและรวดเร็ว ชาวบ้านให้ความร่วมมืออย่างดี ที่บ้านนาเปอะมีภาษาถิ่นที่เป็นเอกลักษณ์ของตนเอง ซึ่งเป็นภาษาที่คล้าย ๆ ภาษาเหนือปนอีสาน

ประเพณีที่ยังคงหลงเหลืออยู่ได้แก่การเล่นตรุษไทยในช่วงเดือน 5 แรม 15 ค่ำ เป็นการทำพิธีทำบุญตักบาตร มีการดื่มเหล้ากันในหมู่บ้าน และนอกจากนั้นก็เป็นประเพณีวันสงกรานต์ มีการรดน้ำดำหัวผู้สูงอายุ ทำเหมือน ๆ กับหมู่บ้านอื่น ๆ

1.2 การเลี้ยงวัวด้วยภูมิปัญญาชาวบ้าน

1.2.1 พื้นที่ที่ใช้ในการเลี้ยง

ชาวบ้านนาเปอะที่เลี้ยงวัวจะมี 2 กลุ่ม ได้แก่ กลุ่มที่เลี้ยงวัวในหมู่บ้าน มีจำนวนไม่มาก สาเหตุที่เลี้ยงวัวในหมู่บ้านเพราะเจ้าของวัวอายุมาก เดินขึ้นเขาไม่ไหว และมีวัวไม่มากจำนวนประมาณ 10% จึงเลือกปล่อยให้หากินในบริเวณหมู่บ้าน สำหรับกลุ่มที่เลี้ยงปล่อยบนเขาจะมีจำนวนมากประมาณ 90% วัวจะใช้พื้นที่ในป่าเป็นที่หาอาหารและพักผ่อนนอน เขาที่ใช้เลี้ยงได้แก่เขากระโดมัว ซึ่งเป็นเทือกเขาติดกับหมู่บ้าน เขาสามแหลมเป็นเขาถัดขึ้นไปจากเขากระโดมัวมีลักษณะเป็นเทือกเขาเชื่อมติดต่อกัน และเขาที่อยู่สูงที่สุดและมีเนื้อที่กว้างที่สุดได้แก่เขาทองหรือบางคนก็เรียกว่าเขาธนูทอง เขาทั้ง 3 ลูก จะมีชาวบ้านจากบ้านนาเปอะ บ้านโคกผักหวาน และหมู่บ้านอื่น ๆ ที่อยู่ติดกับเขาดังกล่าวนำวัวไปปล่อยให้หากินอาหารและอาศัยอยู่ถึงประมาณหมื่นตัว ลักษณะของพื้นที่ที่วัวเดินหาอาหารส่วนใหญ่จะเป็นที่ลาดเอียงประมาณ 30-40 องศา สลับกับที่ราบซึ่งเป็นป่าไผ่ที่ขึ้นปกคลุมอยู่ทุก ๆ พื้นที่

1.2.2 อาหารที่วัวกิน

วัวทุกตัวจะกินอาหารที่อยู่ในธรรมชาติของป่า ได้แก่ ใบไม้ และหน่อไม้ทุกชนิดที่ขึ้นอยู่ทั่ว ๆ ไปบนเขา หญ้า ลูกไม้ที่หล่นจากต้น เช่น ต้นกระบอก กระท้อนป่า และไม้ที่อยู่กับต้นที่มีขนาดไม่สูงนัก นอกจากนั้นเจ้าของวัวเมื่อขึ้นไปดูวัวของตนเองทุกครั้งจะนำเกลือขึ้นไปให้วัวกิน เกลือ 1 กิโลกรัม วัวกินได้ประมาณ 20 ตัว นอกจากนั้นบนเขาจะมีแอ่งน้ำหรือลำธารที่วัวสามารถดื่มกินได้ตลอดเวลา

1.2.3 ที่พักของวัวและเจ้าของวัว

ที่พักหลับนอนของวัว เจ้าของจะไม่มีกั้นคอก ปล่อยให้วัวเลือกพื้นที่หลับนอนได้อย่างอิสระ แต่ส่วนใหญ่เคยอยู่ตรงไหนก็จะอยู่ตรงนั้น เช่นเคยขึ้นไปอยู่บนเขาสามแหลมทุก ๆ ปี ก็จะขึ้นไปอยู่ตรงนั้น บริเวณที่เคยอยู่ ช่วงเวลาประมาณ 5 - 6 โมงเย็น เมื่อวัวหากินอาหารอิ่มแล้วก็จะกลับไปยังบริเวณที่พักประจำ หรืออาจจะเปลี่ยนที่หลับนอน แต่ก็จะไม่ไกลจากจุดที่เคยนอนมากนัก การกลับเขารวมฝูงเพื่อหลับนอนอาจจะมี การส่งเสียงร้องให้สัญญาณกับวัวตัวอื่น ๆ เพราะเวลาออกหาอาหารบางฝูงก็จะแยกกัน 2 - 3 ตัว บ้าง 5 - 6 ตัวบ้าง หรือไปรวมกันทั้งฝูงก็มี แต่ตกเย็นก็จะกลับมารวมกัน การนอนวัวที่มีขนาดเล็กหรือลูกวัวก็จะอยู่ในวงในและล้อมรอบด้วยวัวที่มีขนาดใหญ่ ซึ่งอาจจะเป็นการแสดงให้เห็นถึงธรรมชาติของสัตว์ที่มีการเฝ้าระวังภัยให้แก่กันและกัน

สำหรับเจ้าของวัวเวลาขึ้นไปดูวัวถ้าได้เห็นวัวครบทุกตัวและวัวไม่มีบาดแผลก็อาจจะเดินทางกลับลงมาที่หมู่บ้าน ไม่อยู่ค้างคืน นอกจากไม่พบวัวทุกตัวก็จะเดินหา

หรือรอให้วัวกลับมารวมฝูงตอนเย็น แล้วก็หักค้ำคั้นในป่าโดยจะทำการเป็นที่พักแรมชั่วคราว ที่ชาวบ้านเรียกว่าตูบอยู่เป็นจุด ๆ ในป่าที่เจ้าของวัวช่วยกันสร้างไว้สำหรับใครก็ได้ใช้เป็นที่พักแรม บางคนก็พักอยู่ถึง 3 – 4 วัน ถ้าพบวัวป่วยมีบาดแผลที่เกิดจากการถูกไม้บาดก็จะอยู่รักษาจนอาการดีขึ้นถึงจะลงจากเขา ยาที่ใช้ในการรักษาส่วนใหญ่เป็นยาสเปรย์ฉีดไปที่แผล รักษาแผลกันแมลงวันวางไข่และป้องกันแผลเน่า

1.2.4 ธรรมชาติของวัวเวลาขึ้นและลงเขา

วัวที่เคยขึ้นหาอาหารบนเขาจะมีสัญชาตญาณเป็นการรับรู้ว่ามีเมื่อใดถึงเวลาที่จะต้องขึ้นเขา จะเกิดอาการตื่นตัวอย่างเห็นได้ชัด เช่น จะมองไปที่เขาที่เคยขึ้นและถ้าถึงเวลาที่เคยขึ้นในปีก่อนก็จะขึ้นในเวลาใกล้เคียงกัน เจ้าของจะต้อนขึ้นไปบนเขา กระไดม้า หรือเขาสามແหล่ม หรือเขาทอง แล้วแต่ที่วัวของใครเคยอยู่ตรงไหนก็จะต้อนไปตรงนั้น ถึงแม้เจ้าของจะต้อนไปอยู่ที่อื่น วัวทั้งฝูงก็จะกลับไปอยู่ที่ที่เคยอยู่ เป็นความเคยชินเหมือนได้กลับบ้านที่เคยอยู่ และเมื่อเวลาขึ้นไปแล้วเจ้าของวัวก็จะมีการบอกกล่าวเจ้าป่าเจ้าเขาให้ช่วยดูแลคุ้มกันวัวของตนเอง บางรายก็นำเหล้าขาว ไก่ต้ม หมาก พลู ขึ้นไปเช่นไหว้ด้วย ช่วงที่วัวจะขึ้นเขาประมาณเดือนเมษายนหรือเมื่อฝนเริ่มตกจะเป็นสัญญาณให้วัวเตรียมพร้อมในการอพยพขึ้นเขา

สำหรับช่วงที่ได้เวลาลงจากเขาก็จะเป็นช่วงออกพรรษา ราว ๆ เดือนตุลาคม หรือเมื่อเริ่มมีลมหนาวพัดมาจากทางเหนือ สภาพป่าเริ่มแห้ง ใบไม้เริ่มแห้งและร่วงหล่น วัวทุกฝูงจะลงจากเขาทันที บางฝูงเจ้าของยังไม่ทันขึ้นไปก็พากันเดินลงเขากลับมาที่บ้านในหมู่บ้านเอง แต่สิ่งหนึ่งที่เจ้าของวัวจะให้ความสำคัญคือต้องตรวจนับดูวัวว่าอยู่ครบทุกตัวหรือไม่ ถ้าไม่ครบก็ต้องตามให้ครบเพราะบางตัวอาจจะหลงฝูงไป หรือไม่ก็ตกเขาตายลักษณะเช่นนี้เกิดขึ้นอยู่เสมอ ดังนั้นการนำวัวลงจากเขาเจ้าของวัวก็มักจะมีการเช่นไหว้เหมือนกับตอนนำวัวขึ้นเขาเพื่อบอกกล่าวเจ้าป่าเจ้าเขาให้ช่วยดูแลให้วัวกลับลงสู่หมู่บ้านให้ครบถ้วนและปลอดภัย

1.2.5 วัวที่เลี้ยงบนเขาและสิ่งที่เจ้าของวัวกลัว

วัวที่นำขึ้นไปเลี้ยงบนเขาจะต้องเป็นวัวพื้นบ้านหรือวัวลาดที่เกิดหรืออยู่ในหมู่บ้านมาก่อน ถ้าซื้อวัวจากที่อื่นโดยไม่คุ้นเคยกับสภาพป่าอาจจะหาอาหารในป่าไม่เป็น กินใบไม้หรือลูกไม้ในที่สูงไม่ได้ และวัวพันธุ์ก็ไม่สามารถอยู่ได้เช่นกัน ดังนั้นลักษณะของวัวต้องเป็นวัวพื้นบ้านในละแวกนั้น เพราะจะมีความแข็งแรง ทนทานต่อสภาพป่า อ้วนเท่า เล็ก เหมาะสำหรับการเดินในป่าที่เป็นพื้นที่ลาดชัน และสิ่งที่เจ้าของวัวกลัวมากที่สุดขณะที่วัวอยู่บนเขาก็คือแผลที่เกิดจากการถูกไม้ไฟหรือกิ่งไม้หักที่มีความแหลมคมบาดเป็นแผล

เพราะอาจจะมีแมลงวันไปตอมและวางไข่ทิ้งไว้ทำให้แผลเน่า ดังนั้นจึงต้องหมั่นขึ้นไปดูตัวของตนเองตลอดเวลาเฉลี่ย 1 – 2 สัปดาห์ต่อ 1 ครั้ง แต่ที่บ้านนาเปอะจะใช้วิธีการรักษาตัวที่เป็นแผลโดยการใช้น้ำที่เป็นสเปรย์ฉีดยี่ห้อที่ได้รับความนิยมคือยี่ห้ออัศวิน ฉีดเพื่อป้องกันแมลงวันตอมแผล แต่ก็มีบางคนให้หมอบ้านที่รักษาทางไสยศาสตร์โดยการไปบอกหมอบ้านว่าตัวมีแผลบริเวณใด เช่น ขาหน้าด้านซ้าย หมอบ้านก็จะใช้ใบไม้ที่หาได้ในละแวกบ้านมาเสกเป่าไปที่บริเวณแขนซ้ายของตนเอง ทำอย่างนี้หลาย ๆ ครั้ง ประมาณ 3 วัน แผลก็จะหาย ซึ่งเป็นสิ่งที่ได้มีการถ่ายทอดวิชาให้แก่ผู้ที่รักใคร่กันหรือลูกหลาน เพื่อสามารถทำให้เป็นรายได้โดยคิดค่ารักษาตัวละประมาณ 20 บาท หรืออาจจะให้เป็นเหล้า นับว่าเป็นสิ่งที่เหลือเชื่อแต่ที่บ้านนาเปอะชาวบ้านมีความเชื่อและปฏิบัติกันมาหลายชั่วอายุคนแล้ว

สรุปจากที่กล่าวมาทั้งหมดย่อมแสดงให้เห็นได้ว่าที่บ้านนาเปอะได้มีวิธีการเลี้ยงวัวด้วยภูมิปัญญาของชาวบ้านในลักษณะการสืบทอดกันมาเป็นเวลานานหลายชั่วอายุคน โดยจะดูได้จากการที่ชาวบ้านได้อาศัยป่าเป็นสถานที่ให้วัวใช้เป็นแหล่งหากินหลับนอนและดำรงชีวิต และเมื่อวัวถ่ายลงพื้นดินก็จะกลายเป็นปุ๋ยสร้างความเจริญงอกงามแก่ต้นไม้ในป่า สำหรับเจ้าของวัวก็สามารถขายวัวที่มีขนาดใหญ่เมื่อตอนลงจากเขาโดยเฉพาะวัวตัวผู้ แต่ถ้าเป็นวัวตัวเมียจะเก็บไว้ขยายพันธุ์และเมื่อวัวออกลูก ลูกวัวก็จะเป็นเสมือนดอกเบี๊ยะที่นับเป็นมูลค่าเพิ่มได้ตลอดเวลา ซึ่งจะทำให้เกิดรายได้หลักแก่ชาวนาเปอะ จึงนับได้ว่า คน วัว ป่า สามารถอยู่ร่วมกันโดยมีการพึ่งพาอาศัยซึ่งกันและกัน เป็นระบบนิเวศหมุนเวียนอย่างนี้มาเป็นเวลาอันยาวนานและการศึกษาครั้งนี้ยังพบว่า ชาวนาเปอะและหน่วยงานที่เกี่ยวข้องเกิดการตื่นตัวที่จะมีส่วนร่วมในการรักษาภูมิปัญญาที่ใช้ในการเลี้ยงวัว และต้องการให้การวิจัยนี้เป็นส่วนหนึ่งของการอนุรักษ์และส่งเสริมให้เกิดการสืบทอดแนวทางการเลี้ยงวัวที่เป็นภูมิปัญญาของชาวนาเปอะให้นำไปสู่การรักและหวงแหนต้นน้ำลำธาร ป่าไม้ ให้อยู่คู่กับชาวนาเปอะตลอดไป

2. อภิปรายผล

จากผลวิจัยพบว่า บ้านนาเปอะเป็นหมู่บ้านที่ชาวบ้านมีความสัมพันธ์กันเหมือนเครือญาติ มีวิถีชีวิตที่เรียบง่าย อยู่กันอย่างพอเพียง พออยู่พอกิน สภาพแวดล้อมทางกายภาพเอื้ออำนวยต่อการเป็นอยู่คือเป็นหมู่บ้านที่อยู่ติดภูเขา จึงได้อาศัยทรัพยากรธรรมชาติคือป่าเขาเป็นทุนในการประกอบอาชีพคือการเลี้ยงวัว และก็ยังทำให้เกิดรายได้หลักของคนนาเปอะเกือบทุกครัวเรือน สำหรับพื้นที่ราบในหมู่บ้านก็ใช้ในการทำนา

ไว้บริโภคในครอบครัว ไม่ต้องซื้อข้าวและทำไร่ไถนาเป็นรายได้เสริมอีกทางหนึ่ง จึงทำให้คนนาเปอะมีสุขภาพะที่ดีมาหลายชั่วอายุคน ถึงแม้ว่าชาวนาเปอะจะไม่ร่ำรวย มีการกู้หนี้ยืมสินกันเกือบทุกครัวเรือนแต่ก็สามารถใช้หนี้ได้ตามกำหนด เพราะมีสินทรัพย์ที่สามารถแปลงเป็นเงินสดได้คือวัว “ขายวัว 1 ตัว ก็สามารถใช้นี้ ธกส. ได้” เป็นคำพูดของชาวนานาเปอะที่ต่างจากชาวนานในพื้นที่อื่นที่ทำเกษตรเป็นหลัก และต้องขึ้นอยู่กับราคามลผลผลิตต้นทุนจากปุ๋ย เมล็ดพันธุ์ ยาฆ่าแมลง และอื่น ๆ อีกมากมาย

บ้านนาเปอะเป็นหมู่บ้านที่ห่างไกลจากตัวจังหวัดพิษณุโลกประมาณ 150 กิโลเมตร แต่มีการพัฒนาหมู่บ้านจนได้รับรางวัลหมู่บ้านดีเด่นระดับจังหวัดถึง 2 ปีติดต่อกัน ย่อมเป็นเครื่องแสดงให้เห็นได้ถึงความร่วมมือร่วมใจของชาวนานาเปอะและผู้นำที่เข้มแข็งเวลามีเรื่องที่ต้องการความร่วมมือ และต้องการความคิดเห็นต่อการตัดสินใจ ผู้นำคือผู้ใหญ่บ้านจำเนียร ด่านทิม ที่เป็นผู้หนึ่งที่มีความคิดก้าวหน้าในการพัฒนาและมีภาวะผู้นำในการเชื่อมโยงกับเครือข่ายภายในและภายนอกหมู่บ้านไปจนถึงระดับชาติ จึงสามารถพัฒนาหมู่บ้านได้ทั้งจากการดำเนินงานของชาวนานาเปอะเองและจากการขอรับการสนับสนุนจากแหล่งทุนในการพัฒนาจากภายนอกได้

คณะผู้วิจัยยังพบว่าที่บ้านนาเปอะชาวนานาเปอะได้ใช้ภูมิปัญญาในการเลี้ยงวัวเพราะการเลี้ยงวัวที่บ้านนาเปอะไม่ได้เลี้ยงวัวเหมือนกับพื้นที่อื่น ๆ แต่เป็นการเลี้ยงในป่าบนเขานานถึง 8 เดือนใน 1 ปี หมุนเวียนไปทุก ๆ ปี และได้ใช้ทรัพยากรธรรมชาติที่มีคุณค่าให้เกิดประโยชน์ได้เป็นอย่างมาก ซึ่งเกิดจากบรรพบุรุษที่ได้ปฏิบัติและถ่ายทอดสืบต่อกันมา จึงนับได้ว่าเป็นภูมิปัญญาชาวนานาเปอะที่เป็นนวัตกรรมในการประกอบอาชีพเลี้ยงวัว เพราะไม่ต้องลงทุนอะไรมากเพียงแต่ลงแรงในการเดินขึ้นลงเขาไปดูวัวของตัวเอง ทั้งนี้คณะผู้วิจัยได้รับฟังจากเวทีของชาวนานาเปอะในประเด็นเดินขึ้นลงเขา สิ่งที่ชาวนานาเปอะเกือบทุกคนในเวทีได้พูดเป็นเสียงเดียวกันคือ ระยะเวลา ความลาดชันและความยากลำบากของเขาไม่ใช่อุปสรรคแต่ทุกคนเดินขึ้นด้วยใจที่เจ้าของวัวมีความผูกพันกับวัวทุกตัวที่เขาเป็นเจ้าของ โดยสังเกตได้จากการที่เจ้าของวัวร้องเรียกวัวของตนเองในป่า เพียงเสียงร้องเรียกไม่กี่คำวัวทุกตัวในฝูงเมื่อได้ยินก็จะวิ่งกระโจนไล่เลาะเขาที่เป็นทางลาดชันมาหาเจ้าของทันที ชาวนานาเปอะบางคนเล่าว่าบางครั้งวัวของตนเองอยู่ไกลคนละยอดเขาก็ยังพยายามวิ่งมาหาเจ้าของ นั้นแสดงถึงความผูกพันของวัวและเจ้าของวัว หรือเวลาที่วัวเป็นแผลไม่สบาย เจ้าของก็จะขึ้นไปนอนเฝ้าดูแลอย่างใกล้ชิด ความรู้สึกเช่นนี้เกิดขึ้นกับชาวนานาเปอะมานานหลายชั่วอายุคนแล้ว

สิ่งที่ชาวนานาเปอะได้รับจากการเลี้ยงวัวบนเขาทำให้เกิดเป็นรายได้หลักที่สามารถนำไปใช้จ่ายในครอบครัวและใช้หนี้ได้ การเลี้ยงวัวบนเขายังทำให้ชาวนานาเปอะมีเวลาร่วมในการ

ประกอบอาชีพอื่นเพราะไม่ต้องเฝ้าเลี้ยงวัวทุกวันเหมือนวัวพื้นที่อื่น ไม่ต้องลงทุนมาก วัวตัวเมียจะตกลูกให้เกือบทุกปี การขายวัวจะมีพ่อค้าเข้าไปรับซื้อในหมู่บ้าน วัวที่ขาย ส่วนใหญ่จะได้ราคาดี ถ้าพ่อค้ารับซื้อวัวให้ราคาไม่ดีเจ้าของวัวก็จะยังไม่ขาย ซึ่งเป็นอำนาจต่อรองที่ไม่เหมือนการขายสินค้าเกษตรอื่นที่อำนาจต่อรองตกอยู่ที่พ่อค้าและอีกประการหนึ่ง คือเกิดความสามัคคีในหมู่คณะเวลาขึ้นไปดูวัวด้วยกัน วัวหลงฝูงก็ช่วยกันหา มีการฝากให้ช่วยดูแลกัน และชาวบ้านเปอะส่วนใหญ่จะมีสุขภาพที่แข็งแรงเพราะได้เดินขึ้นลงเขา ประจำ จึงเป็นการออกกำลังกายไปในตัวและบนเขาจะพบแต่อากาศที่บริสุทธิ์ เป็นผลให้เกิดสุขภาพที่ดีต่อชาวบ้านนาเปอะ

3. ข้อเสนอแนะ

3.1 บ้านนาเปอะนับได้ว่าเป็นหมู่บ้านที่ได้ใช้ทุนที่มีอยู่คือป่าเขาในการเลี้ยงวัว โดยธรรมชาติ แต่เพื่อให้เกิดการเพิ่มมูลค่าของวัวจึงน่าจะมีการศึกษาวิจัยถึงคุณภาพของ เนื้อวัวที่เลี้ยงบนเขากับที่เลี้ยงในพื้นที่ราบ ทั้งนี้เพื่อดูว่าคุณสมบัติของเนื้อวัวที่เลี้ยงบนเขาจะ เหมาะกับการแปรรูปเพื่อเพิ่มมูลค่าหรือไม่ เช่น ทำเป็นเนื้อแห้ง เนื้อฝอย หรือเนื้อประเภท อื่น ๆ นอกจากการขาย เป็นตัว

3.2 ควรมีการศึกษาหาแนวทางการใช้มูลวัวในช่วงที่วัวอยู่ในหมู่บ้านมาพัฒนาให้ เป็นปุ๋ยเม็ดเพื่อความสะดวกในการใช้และอาจจะเป็นวิสาหกิจชุมชนที่เกิดจากวัวของชาวบ้าน นาเปอะอีกทางหนึ่งนอกจากการขายเหมารถและขายแบบบรรจุกระสอบที่ทำอยู่

3.3 ในป่าที่วัวอยู่ควรมีการศึกษาเพิ่มเติมเกี่ยวกับอาหารวัวที่มีอยู่ตามธรรมชาติ เช่น ถ้าจะมีการนำเมล็ดพันธุ์หญ้าที่วัวกินได้ไปหว่านเพิ่มเติมเพื่อสร้างความอุดมสมบูรณ์ของ อาหารวัวอีกทางหนึ่ง

3.4 บนเขากระไดม้า เขาสามแหลม และเขาทอง มีพันธุ์ไม้ป่าที่หลากหลาย สมุนไพร และไผ่นานาชนิด ที่น่าจะเป็นแหล่งศึกษาเรียนรู้ที่สมบูรณ์อีกแห่งหนึ่ง

3.5 ควรมีการสำรวจเส้นทางจากหมู่บ้านไปยังน้ำตกตาดจวงซึ่งอยู่ห่างจาก หมู่บ้านโคกผักหวานประมาณ 6 กิโลเมตร ที่มีความสวยงาม มีน้ำตกจากหน้าผาสูงตลอด ทั้งปี เหมาะแก่การพัฒนาเป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงนิเวศ โดยมีหมู่บ้านนาเปอะและหมู่บ้าน โคกผักหวานและหน่วยงานที่เกี่ยวข้องเข้าร่วมเป็นเครือข่ายพัฒนา

3.6 ควรมีการเผยแพร่แนวทางการเลี้ยงวัวด้วยภูมิปัญญาชาวบ้านนาเปอะ ตำบลชาติตระการ อำเภอชาติตระการ จังหวัดพิษณุโลก ให้แก่คนทั่วไปได้รับรู้เพื่อเป็น

แนวทางในการศึกษา หรือเป็นการสร้างความภาคภูมิใจให้แก่ชาวบ้านนาเปอะที่มีเอกลักษณ์
 ของตัวเองที่ควรแก่การรักษาไว้ให้อนุชนรุ่นหลังได้สืบทอดต่อไป

3.7 จากการศึกษาของคณะผู้วิจัยที่ได้ลงพื้นที่สำรวจข้อมูลบนเขากระไดม้าและ
 เขาสามแหลมพบว่า พื้นที่ดังกล่าวเป็นแหล่งกำเนิดของต้นน้ำสายสำคัญสายหนึ่งของจังหวัด
 พิษณุโลกคือ แม่น้ำแควน้อย อำเภอวัดโบสถ์ ซึ่งกำลังก่อสร้างเขื่อนแควน้อยอันเนื่องมาจาก
 พระราชดำริของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ที่จะสร้างเสร็จในปี 2550 ดังนั้นควรจะ
 มีการศึกษาแหล่งต้นน้ำทุกสายที่เป็นต้นกำเนิดแม่น้ำแควน้อย โดยชุมชนที่เกี่ยวข้องร่วมเป็น
 ทีมวิจัยก็จะทำให้ได้ข้อมูล และชุมชนได้เข้ามามีส่วนร่วมในการดูแล รักษาต้นน้ำของแม่น้ำ
 แควน้อยให้เกิดความยั่งยืน

บรรณานุกรม

คณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ, สำนักงาน. (ม.ป.ป.). ภูมิปัญญาไทย. สถาบันแห่งชาติ
ว่าด้วยภูมิปัญญาและการศึกษาไทย. สำนักงานคณะกรรมการการศึกษา
แห่งชาติ สำนักงานนายกรัฐมนตรี.

ณรงค์ เพ็ชรประเสริฐ. (2542). ธุรกิจชุมชน เส้นทางที่เป็นไปได้. กรุงเทพฯ :
สำนักงาน กองทุนสนับสนุนการวิจัย.

ประชา อินทร์แก้ว และคณะ. (2542). ชีวิตกับสิ่งแวดล้อม. กรุงเทพฯ : บริษัท เจริญ
เอ็นดูเคชั่น จำกัด.

ประเวศ วะสี. (2536). ภูมิปัญญาชาวบ้านกับการพัฒนาชนบท. กรุงเทพฯ. บริษัท
อมรินทร์พริ้นติ้งกราฟ จำกัด.

ปรีชา เปี่ยมพงศ์สานต์. (2538). สิ่งแวดล้อมและการพัฒนา. กรุงเทพฯ. โรงพิมพ์
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

พจนานุกรมฉบับเฉลิมพระเกียรติ พ.ศ. 2530

ไพศาล รุ่งชัย และคณะ. (2544). การติดตามประเมินผลการดำเนินงานกองทุน
หมู่บ้านของจังหวัดพิษณุโลก. รายงานการวิจัย สถาบันราชภัฏพิบูลสงคราม.
มันนี ยมจินดา. (2541). มนุษย์กับธรรมชาติ. กรุงเทพฯ. พิมพ์ครั้งที่ 3. โรงพิมพ์
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

ศรเทพ อัมวาสร. (2544). การเลี้ยงวัวเนื้อ แนวทางการพัฒนาอาชีพของเกษตรกร
ไทย. กรุงเทพฯ. พิมพ์ครั้งที่ 2. อักษรสยามการพิมพ์.

ส่งเสริมคุณภาพสิ่งแวดล้อม, กรม. (2546) ความรู้สิ่งแวดล้อม. กรุงเทพฯ : หจก. อรุณ
การพิมพ์.

สมคิด พรหมจ้อย, สมบัติ พันธิษฐ์, สุทัศน์ กองทรัพย์ และวิลาศ โพธิสาร. (2546).

เศรษฐกิจชุมชนหมู่บ้านอีสานใต้ ความอยู่รอดของชุมชนท่ามกลางความ
เปลี่ยนแปลง. กรุงเทพฯ : บริษัท พิมพ์ดี จำกัด

สุทัศน์ ศรีวัฒนพงศ์. ความหลากหลายทางชีวภาพ. วารสารเทคโนโลยีชีวภาพ. ปีที่ 1
ฉบับที่ 1 เดือนมกราคม 2546.

เสรี พงศ์พิศ. (2536). ภูมิปัญญาชาวบ้านกับการพัฒนาชนบท. กรุงเทพฯ : บริษัท
อมรินทร์พริ้นติ้งกรุ๊ป จำกัด.

เอกวิทย์ ณ ถลาง. (2544). ภาพรวมภูมิปัญญาไทย. พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพฯ :
สำนักพิมพ์อมรินทร์.

ภาคผนวก

ภาคผนวก ก.

แบบสัมภาษณ์

แนวทางการเลี้ยงวัวด้วยภูมิปัญญาชาวบ้านเพื่อการสร้าง
เศรษฐกิจชุมชนบ้านนาเปอะ

บ้านเลขที่

แบบสัมภาษณ์

แนวทางการเลี้ยงวัวด้วยภูมิปัญญาชาวบ้านนาเปอะ

1. จำนวนสมาชิกในครอบครัว คน (รวมหัวหน้าครอบครัว)
2. เป็นชาวบ้านนาเปอะมาโดยกำเนิด () ใช่ () ไม่ใช่ อยู่ในบ้านนาเปอะมานาน ปี
และถ้าท่านย้ายมาจากที่อื่น ท่านมาจากที่ไหน
3. สมาชิกในครอบครัว (ถ้าสามารถสอบถามรายละเอียดได้ ขอให้ถามด้วย)
 - 3.1 ชื่อ (หัวหน้าครอบครัว) อายุ ปี
การศึกษา () สำเร็จการศึกษา () กำลังศึกษา ระดับ
ปัจจุบันประกอบอาชีพ สถานที่
 - 3.2 ชื่อ อายุ ปี
การศึกษา () สำเร็จการศึกษา () กำลังศึกษา ระดับ
ปัจจุบันประกอบอาชีพ สถานที่
 - 3.3 ชื่อ อายุ ปี
การศึกษา () สำเร็จการศึกษา () กำลังศึกษา ระดับ
ปัจจุบันประกอบอาชีพ สถานที่
 - 3.4 ชื่อ อายุ ปี
การศึกษา () สำเร็จการศึกษา () กำลังศึกษา ระดับ
ปัจจุบันประกอบอาชีพ สถานที่
 - 3.5 ชื่อ อายุ ปี
การศึกษา () สำเร็จการศึกษา () กำลังศึกษา ระดับ
ปัจจุบันประกอบอาชีพ สถานที่
 - 3.6 ชื่อ อายุ ปี
การศึกษา () สำเร็จการศึกษา () กำลังศึกษา ระดับ
ปัจจุบันประกอบอาชีพ สถานที่
4. อาชีพหลักของครอบครัว รายได้เฉลี่ยต่อปี บาท
อาชีพรองของครอบครัว รายได้เฉลี่ยต่อปี บาท
5. ท่านมีวัวหรือไม่ () มี () ไม่มี (ถ้าตอบว่าไม่มี ขอให้จบการสัมภาษณ์แค่นี้)

6. จำนวนวัวที่ท่านมีอยู่ ตัว ลักษณะการเลี้ยง
 () เลี้ยงในหมู่บ้านทั้งหมด เพราะ
 (ถ้าตอบข้อนี้ ขอให้จบการสัมภาษณ์แค่นี้)
 () เลี้ยงบนเขาทั้งหมด เพราะ

 () เลี้ยงบนเขา ตัว และในหมู่บ้าน ตัว เพราะ

7. ถ้าเลี้ยงบนเขา ท่านเลี้ยงมานาน ปี
8. ท่านนำวัวขึ้นไปปล่อยบนเขาอะไร
9. คิดว่าจะเลี้ยงบนเขาต่อไปหรือไม่ เพราะ
-
10. ช่วงที่วัวอยู่บนเขา ระยะเวลาสั้นแค่ไหนถึงขึ้นไปดูวัว วัน
11. ขึ้นไปแต่ละครั้งไป คน และใช้เวลาเดิน ชั่วโมง คิดเป็นระยะทางประมาณ ก.ม.
 ขึ้นไปอยู่บนเขานานประมาณ ชั่วโมง
12. เวลาขึ้นไปดูวัวบนเขาได้ทำอย่างอื่นนอกจากไปดูวัวหรือไม่
 () ไม่ได้ทำอย่างอื่นนอกจากดูวัว
 () ทำกิจกรรมอื่น ได้แก่
13. มีการเลือกพื้นที่ในการปล่อยวัวบนเขาอย่างไร.....
14. ปัญหาที่พบจากการเลี้ยงวัวบนเขาคืออะไร
15. ปกติวัวเป็นโรคอะไรในช่วงอยู่บนเขา
 ถ้าวัวเป็นโรค มีการรักษาอย่างไร
16. ในช่วงที่วัวอยู่บนเขา มีตายบ้างหรือไม่ เป็นอะไรตาย
17. ท่านมีรายได้จากการขายวัวเฉลี่ยปีละ บาท
18. วัวที่ขาย ขายอย่างไร
 ขายให้กับใคร
19. นอกจากการขายวัวแล้ว ท่านมีผลผลิตอย่างอื่นหรือไม่
 () ไม่มี
 () มี ได้แก่
 และขายได้เฉลี่ยต่อปี บาท
20. ปกติท่านมีค่าใช้จ่ายอะไรบ้างในครอบครัว

21. เมื่อเราขายได้หักรายจ่ายแล้วมีเงินเหลือเป็นเงินเก็บหรือไม่ อย่างไร
-
22. ปัจจุบันท่านมีหนี้สินหรือไม่ ถ้ามีเป็นหนี้จากที่ไหนบ้าง
- เพราะอะไรถึงเป็นหนี้
23. ถ้ามีหนี้สิน ได้ใช้คืนตามเวลาที่ตกลงไว้หรือไม่
- () ได้ใช้คืน
- () ไม่ได้ใช้คืน เพราะ
24. ข้อมูลอื่น ๆ (ถ้ามีขอให้ใส่ให้ละเอียด)
-
-
-
-
-
-
-
-
-
-

ผู้สัมภาษณ์

วันที่สัมภาษณ์

ภาคผนวก ข.

ตารางแสดงข้อมูลแนวทางการเลี้ยงวัวด้วยภูมิปัญญาชาวบ้าน
เพื่อการสร้างเศรษฐกิจชุมชนบ้านนาเปอะ

ตารางที่ 1 แสดงจำนวนและร้อยละสมาชิกในครอบครัวของชาวบ้านนาเปอะ

จำนวนสมาชิกในครอบครัว	จำนวน	ร้อยละ
1 – 2 คน	26	27.36
3 – 4 คน	60	63.16
5 – 6 คน	7	7.37
7 – 8 คน	3	3.16
รวม	95	100.00

จากตารางที่ 1 แสดงว่าสมาชิกในครอบครัวของชาวบ้านนาเปอะส่วนใหญ่มีจำนวน 3 – 4 คน คิดเป็นร้อยละ 63.16 รองลงมาได้แก่ 1 – 2 คน คิดเป็นร้อยละ 27.36

ตารางที่ 2 แสดงจำนวนและร้อยละของการอาศัยอยู่ในหมู่บ้านนาเปอะ

การอาศัยอยู่ในหมู่บ้าน	จำนวน	ร้อยละ
เป็นชาวนาเปอะโดยกำเนิด	83	87.37
ย้ายมาจากถิ่นอื่น	12	12.63
รวม	95	100.00

จากตารางที่ 2 แสดงว่าผู้ที่อาศัยอยู่ในบ้านนาเปอะส่วนใหญ่เป็นชาวนาเปอะโดยกำเนิดจำนวน 83 คน คิดเป็นร้อยละ 87.37 และย้ายมาจากถิ่นอื่นจำนวน 12 คน คิดเป็นร้อยละ 12.63 ได้แก่ ย้ายมาจากจังหวัดอุดรดิตถ์จำนวน 5 คน บ้านชาติติตระการ 4 คน บ้านโคกผักหวาน บ้านป่าแดง อำเภอนครไทย และอำเภอวังทอง แห่งละ 1 คน และส่วนใหญ่อยู่ที่บ้านนาเปอะมาแล้วเฉลี่ยประมาณ 30 ปี

ตารางที่ 3 แสดงจำนวนและร้อยละของอาชีพหลักชาวบ้านนาเปอะ

อาชีพหลัก	จำนวน	ร้อยละ
ทำนาอย่างเดียว	24	25.26
ทำไร่และทำนา	63	66.32
เลี้ยงวัว	2	2.11
รับจ้าง	1	1.05
ไม่มีอาชีพหลัก	5	5.26
รวม	95	100.00

จากตารางที่ 3 แสดงว่าอาชีพหลักของชาวบ้านนาเปอะส่วนใหญ่คือการทำไร่และทำนา คิดเป็นร้อยละ 66.32 อันดับรองลงมาได้แก่ การทำนาอย่างเดียว คิดเป็นร้อยละ 25.26

ตารางที่ 4 แสดงจำนวนและร้อยละรายได้ที่เกิดจากอาชีพหลักชาวบ้านนาเปอะ

รายได้จากอาชีพหลัก	จำนวน	ร้อยละ
ต่ำกว่า 5,000 บาท	17	17.89
5,001 – 10,000 บาท	23	24.21
10,001 – 15,000 บาท	17	17.89
15,001 – 20,000 บาท	16	16.84
20,000 บาทขึ้นไป	12	12.63
ไม่มีรายได้	10	10.53
รวม	95	100.00

จากตารางที่ 4 แสดงว่ารายได้ที่เกิดจากอาชีพหลักของชาวบ้านนาเปอะอยู่ระหว่าง 5,001 – 10,000 บาท คิดเป็นร้อยละ 24.21 อันดับรองลงมาได้แก่ ต่ำกว่า 5,000 บาท และ 10,001 – 15,000 บาท คิดเป็นร้อยละ 17.89 เท่ากัน

ตารางที่ 5 แสดงจำนวนและร้อยละของอาชีพของชาวบ้านนาเปอะ

อาชีพ	จำนวน	ร้อยละ
เลี้ยงวัว	64	67.37
เลี้ยงควาน	1	1.05
ปลูกข้าวโพด	2	2.11
ช่าง	1	1.05
ขายของ	1	1.05
ไม่มีอาชีพ	26	27.37
รวม	95	100.00

จากตารางที่ 5 แสดงว่าอาชีพของชาวบ้านนาเปอะส่วนใหญ่ได้แก่ การเลี้ยงวัว คิดเป็นร้อยละ 67.37 และไม่มีอาชีพคิดเป็นร้อยละ 27.37

ตารางที่ 6 แสดงจำนวนและร้อยละรายได้ที่เกิดจากอาชีพของชาวบ้านนาเปอะ

รายได้จากอาชีพ	จำนวน	ร้อยละ
ต่ำกว่า 5,000 บาท	17	17.89
5,001 – 10,000 บาท	22	23.16
10,001 – 15,000 บาท	4	4.21
15,001 – 20,000 บาท	5	5.26
20,000 บาทขึ้นไป	7	7.37
ไม่มีรายได้จากอาชีพ	40	42.11
รวม	95	100.00

จากตารางที่ 6 แสดงว่าชาวบ้านนาเปอะส่วนใหญ่ไม่มีรายได้จากอาชีพ คิดเป็นร้อยละ 42.11 และรายได้จากอาชีพที่ชาวบ้านนาเปอะได้รับอยู่ระหว่าง 5,001 – 10,000 บาท คิดเป็นร้อยละ 23.16

ตารางที่ 7 แสดงจำนวนและร้อยละของชาวบ้านนาเปอะที่มีวัวและไม่มีวัว

มีวัวเลี้ยงหรือไม่	จำนวน	ร้อยละ
มี	95	100.00
ไม่มี	-	0.00
รวม	95	100.00

จากตารางที่ 7 แสดงว่าชาวบ้านนาเปอะที่ให้สัมภาษณ์จำนวน 95 ราย มีวัวทั้งหมด คิดเป็นร้อยละ 100.00

ตารางที่ 8 แสดงจำนวนและร้อยละของสถานที่ที่ใช้เลี้ยงวัว

สถานที่ที่เลี้ยงวัว	จำนวน	ร้อยละ
เลี้ยงในหมู่บ้าน	12	12.63
เลี้ยงบนเขา	48	50.53
เลี้ยงในหมู่บ้านและบนเขา	35	36.84
รวม	95	100.00

จากตารางที่ 8 แสดงว่าชาวบ้านนาเปอะส่วนใหญ่เลี้ยงวัวบนเขา คิดเป็นร้อยละ 50.53 เลี้ยงวัวในหมู่บ้านและเลี้ยงบนเขา คิดเป็นร้อยละ 36.84 และเลี้ยงในหมู่บ้าน คิดเป็นร้อยละ 12.63

ตารางที่ 9 แสดงจำนวนและร้อยละของสาเหตุที่เจ้าของวัวไม่นำวัวขึ้นไปเลี้ยงบนเขา

สาเหตุที่เลี้ยงในหมู่บ้าน	จำนวน	ร้อยละ
พอมีที่ว่างสำหรับเลี้ยงในไร่นา	4	12.12
เป็นวัวตัวผู้	10	30.30
ไม่มีใครขึ้นไปดู	10	30.30
เป็นพ่อพันธุ์	4	12.12
วัวไม่แข็งแรง	2	6.06
วัวเป็นแผล	1	3.03
มีวัวไม่มาก (1 – 5 ตัว)	2	6.06
รวม	33	100.00

จากตารางที่ 9 แสดงว่าสาเหตุที่เจ้าของวัวไม่นำวัวขึ้นไปเลี้ยงบนเขาเพราะเป็นวัวตัวผู้และไม่มีใครขึ้นไปดู คิดเป็นร้อยละ 10.53 เท่ากัน อันดับรองลงมาได้แก่ พอมีที่ว่างสำหรับเลี้ยงในไร่นาและเป็นพ่อพันธุ์ คิดเป็นร้อยละ 4.21 เท่ากัน

ตารางที่ 10 แสดงสาเหตุที่เจ้าของวัวนำวัวขึ้นไปเลี้ยงบนเขา

สาเหตุที่เลี้ยงบนเขา	จำนวน	ร้อยละ
ไม่มีที่เลี้ยงในหมู่บ้าน	33	53.22
ไม่มีเวลาเลี้ยง	8	12.90
ในป่ามีอาหารที่อุดมสมบูรณ์	10	16.13
ในหมู่บ้านไม่มีหญ้าให้กิน	3	4.84
มีเวลาไปทำงานอื่น	4	6.45
เลี้ยงมานาน	4	6.45
รวม	62	100.00

จากตารางที่ 10 แสดงว่าสาเหตุที่เจ้าของวัวส่วนใหญ่นำวัวขึ้นไปเลี้ยงบนเขาเป็นเพราะไม่มีที่เลี้ยงในหมู่บ้าน คิดเป็นร้อยละ 34.74 อันดับรองลงมาได้แก่ ในป่ามีอาหารที่อุดมสมบูรณ์ คิดเป็นร้อยละ 10.53

ตารางที่ 11 แสดงจำนวนและร้อยละของระยะเวลาที่เจ้าของวัวเดินทางขึ้นไปดูวัว

ระยะเวลาที่ขึ้นไปดูวัว	จำนวน	ร้อยละ
1 สัปดาห์	67	70.53
2 สัปดาห์	13	13.68
3 สัปดาห์	10	10.53
4 สัปดาห์	2	2.11
มากกว่า 4 สัปดาห์	3	3.16
รวม	95	100.00

จากตารางที่ 11 แสดงว่าเจ้าของวัวส่วนใหญ่เดินทางขึ้นไปดูวัวบนเขาสัปดาห์ละ 1 ครั้ง คิดเป็นร้อยละ 70.53 อันดับรองลงมาคือ 2 สัปดาห์ต่อ 1 ครั้ง คิดเป็นร้อยละ 13.68

ตารางที่ 12 แสดงจำนวนและร้อยละของจำนวนเวลาที่เลี้ยงวัวบนเขามานาน

เลี้ยงวัวบนเขามานาน	จำนวน	ร้อยละ
6 เดือน	2	2.11
1 – 5 ปี	19	20.00
6 – 10 ปี	19	20.00
11 – 15 ปี	16	16.84
16 – 20 ปี	30	31.58
มากกว่า 20 ปี	9	9.47
รวม	95	100.00

จากตารางที่ 12 แสดงว่าเจ้าของวัวส่วนใหญ่ได้เลี้ยงวัวบนเขามานานอยู่ในระหว่าง 16 – 20 ปี คิดเป็นร้อยละ 31.58 อันดับรองลงมาได้แก่ 1 – 5 ปี และ 6 – 10 ปี คิดเป็นร้อยละ 20.00 เท่ากัน

ตารางที่ 13 แสดงจำนวนและร้อยละของการตัดสินใจเลี้ยงวัวบนเขาต่อไปหรือไม่

จะเลี้ยงวัวบนเขาต่อไปหรือไม่	จำนวน	ร้อยละ
เลี้ยงต่อไป	82	98.80
ไม่เลี้ยงแล้ว	1	1.20
รวม	83	100.00

จากตารางที่ 13 แสดงว่าเจ้าของวัวส่วนใหญ่จะเลี้ยงวัวบนเขาต่อไป คิดเป็นร้อยละ 98.80 ไม่เลี้ยง คิดเป็นร้อยละ 1.20

ตารางที่ 14 แสดงจำนวนและร้อยละของสาเหตุที่ต้องการเลี้ยงวัวบนเขาต่อไป

สาเหตุที่ต้องการเลี้ยงวัวบนเขาต่อไป	จำนวน	ร้อยละ
ไม่มีที่เลี้ยงในหมู่บ้านเพราะช่วงทำนาต้องใช้ที่ทำนา	39	56.52
ไม่มีเวลาเลี้ยงในหมู่บ้าน	5	7.25
ให้ลูกหลานเลี้ยงต่อ	1	1.45
มีป่าที่อุดมสมบูรณ์	20	28.99
เลี้ยงบนเขามานาน	4	5.80
รวม	69	100.00

จากตารางที่ 14 แสดงว่าสาเหตุที่เจ้าของวัวส่วนใหญ่ต้องการเลี้ยงวัวบนเขาต่อไป เพราะไม่มีที่เลี้ยงในหมู่บ้าน ช่วงทำนาต้องใช้ที่ทำนา คิดเป็นร้อยละ 56.52 อันดับรองลงมา เป็นเพราะมีป่าที่อุดมสมบูรณ์ คิดเป็นร้อยละ 28.99

ตารางที่ 15 แสดงจำนวนและร้อยละของจำนวนเจ้าของวัวที่เดินทางขึ้นไปดูวัวบนเขา

ขึ้นไปดูวัวครั้งละ	จำนวน	ร้อยละ
1 – 2 คน	54	66.67
3 – 4 คน	24	29.63
5 – 6 คน	2	2.47
มากกว่า 6 คน	1	1.23
รวม	81	100.00

จากตารางที่ 15 แสดงว่าเจ้าของวัวส่วนใหญ่จะเดินทางขึ้นไปดูวัวครั้งละ 1 – 2 คน คิดเป็นร้อยละ 66.67 อันดับรองลงมาคือ 3 – 4 คน คิดเป็นร้อยละ 29.63

ตารางที่ 16 แสดงจำนวนและร้อยละของระยะเวลาการเดินทางไปที่เลี้ยงวัวบนเขา

ระยะเวลาการเดินทางไปที่เลี้ยงวัวบนเขา	จำนวน	ร้อยละ
1 – 2 ชั่วโมง	5	6.25
3 – 4 ชั่วโมง	49	61.25
5 – 6 ชั่วโมง	24	30.00
มากกว่า 6 ชั่วโมง	2	2.50
รวม	80	100.00

จากตารางที่ 16 แสดงว่าเจ้าของวัวส่วนใหญ่ใช้เวลาในการเดินทางไปดูวัวประมาณ 3 – 4 ชั่วโมง คิดเป็นร้อยละ 61.25 อันดับรองลงมา 5 – 6 ชั่วโมง คิดเป็นร้อยละ 30.00

ตารางที่ 17 แสดงจำนวนและร้อยละของระยะเวลาที่เจ้าของวัวอยู่บนเขา

ระยะเวลาที่อยู่บนเขา	จำนวน	ร้อยละ
1-2 ชั่วโมง	2	2.50
3-4 ชั่วโมง	4	5.00
5-6 ชั่วโมง	1	1.25
นานกว่า 6 ชั่วโมง	73	91.25
รวม	80	100.00

จากตารางที่ 17 แสดงระยะเวลาที่เจ้าของวัวอยู่บนเขาสวนใหญ่อยู่นานกว่า 6 ชั่วโมง คิดเป็นร้อยละ 91.25 อันดับรองลงมาใช้เวลา 3-4 ชั่วโมง คิดเป็นร้อยละ 5.00

ตารางที่ 18 แสดงจำนวนและร้อยละของกิจกรรมที่เจ้าของวัวทำบนเขาระหว่างที่ดูวัว

สิ่งที่ทำบนเขา	จำนวน	ร้อยละ
ดูวัวของตนเองอย่างเดียว	55	69.62
ทำกิจกรรมอื่น ๆ เช่น หาของป่า	24	30.38
รวม	79	100.00

จากตารางที่ 18 แสดงว่าเจ้าของวัวสวนใหญ่ใช้เวลาที่จะอยู่บนเขาดูวัวของตนเองเพียงอย่างเดียว คิดเป็นร้อยละ 69.62 และทำกิจกรรมอื่น เช่น หาของป่า คิดเป็นร้อยละ 30.38

ตารางที่ 19 แสดงจำนวนและร้อยละของวิธีการที่เจ้าของวัวเลือกพื้นที่ปล่อยวัวให้อยู่บนเขา

วิธีการเลือกพื้นที่ปล่อยวัว	จำนวน	ร้อยละ
ป่าไม้อุดมสมบูรณ์	39	52.70
แล้วแต่วัว	4	5.41
มีหญ้าดี	26	35.14
ปลอดภัย	5	6.76
รวม	74	100.00

จากตารางที่ 19 แสดงว่าเจ้าของวัวส่วนใหญ่ได้เลือกพื้นที่ในการปล่อยวัวให้อยู่บนเขาโดยเลือกบริเวณที่มีความอุดมสมบูรณ์ คิดเป็นร้อยละ 52.70 อันดับรองลงมาเลือกบริเวณที่มีหญ้าดี คิดเป็นร้อยละ 35.14

ตารางที่ 20 แสดงจำนวนและร้อยละของปัญหาที่พบจากการเลี้ยงวัวบนเขา

ปัญหาที่พบจากการเลี้ยงวัวบนเขา	จำนวน	ร้อยละ
วัวป่วย	6	8.57
ป่าไม้รบกวน	4	5.71
วัวเป็นแผล	28	40.00
ตกเขา (อุบัติเหตุ)	25	35.71
วัวหายสาบสูญ	3	4.29
หมาป่ากิน (ลูกวัว)	4	5.71
รวม	70	100.00

จากตารางที่ 20 แสดงว่าปัญหาที่พบส่วนใหญ่ได้แก่ วัวเป็นแผล คิดเป็นร้อยละ 40.00 อันดับรองลงมาได้แก่ วัวตกเขาตาย คิดเป็นร้อยละ 35.71

ตารางที่ 21 แสดงจำนวนและร้อยละของรายได้เฉลี่ยที่เกิดจากการขายวัว / ปี

รายได้เฉลี่ยจากการขายวัว / ปี	จำนวน	ร้อยละ
2,000 – 6,000 บาท	31	32.63
6,001 – 12,000 บาท	20	21.05
12,001 – 16,000 บาท	7	7.37
16,001 – 20,000 บาท	6	6.32
มากกว่า 20,000 บาท	6	6.32
ไม่ได้ขาย	25	26.32
รวม	95	100.00

จากตารางที่ 21 แสดงว่ารายได้ที่เจ้าของวัวได้รับจากการขายวัว / ปี ส่วนใหญ่ อยู่ระหว่าง 2,000 – 6,000 บาท คิดเป็นร้อยละ 32.63 อันดับรองลงมา ไม่ได้ขายวัว จึงไม่มีรายได้ คิดเป็นร้อยละ 26.32

ตารางที่ 22 แสดงจำนวนและร้อยละของผลผลิตอย่างอื่นนอกจากวัว

ผลผลิตอย่างอื่นนอกจากวัว	จำนวน	ร้อยละ
ไม่มี	28	29.47
มี ได้แก่ ขายมูลวัว	6	6.32
ขายข้าวโพด	30	31.58
ขายข้าว	2	2.11
ขายผลผลิตอื่น ๆ	10	10.53
ไม่ตอบ	19	20.00
รวม	95	100.00

จากตารางที่ 22 แสดงว่าเจ้าของวัวส่วนใหญ่มีผลผลิตอย่างอื่นนอกจากการ เลี้ยงวัว ได้แก่ การขายข้าวโพด คิดเป็นร้อยละ 31.58 อันดับรองลงมา ไม่มีผลผลิต อย่างอื่นนอกจากวัว คิดเป็นร้อยละ 29.47

ตารางที่ 23 แสดงจำนวนและร้อยละของค่าใช้จ่ายในครอบครัว

ค่าใช้จ่ายในครอบครัว	จำนวน	ร้อยละ
สินค้าอุปโภค บริโภค	76	80.00
ส่งบุตรเรียน	8	8.42
อื่น ๆ	3	3.16
ไม่ตอบ	8	8.42
รวม	95	100.00

จากตารางที่ 23 แสดงว่าชาวบ้านนาเปอะส่วนใหญ่มีค่าใช้จ่ายในครอบครัวเกี่ยวกับสินค้าอุปโภค บริโภค คิดเป็นร้อยละ 80.00 อันดับรองลงมาได้แก่ ส่งบุตรเรียน คิดเป็นร้อยละ 8.42

ตารางที่ 24 แสดงจำนวนและร้อยละของเงินที่เหลือเก็บ

เงินเหลือเก็บ	จำนวน	ร้อยละ
มี (ไม่มาก)	37	38.95
ไม่มี	43	45.26
ไม่ตอบ	15	15.49
รวม	95	100.00

จากตารางที่ 24 แสดงว่าชาวบ้านนาเปอะส่วนใหญ่ไม่มีเงินเหลือเก็บ คิดเป็นร้อยละ 45.26 และส่วนที่มีเงินเหลือเก็บแต่มีไม่มากคิดเป็นร้อยละ 38.95

ตารางที่ 25 แสดงจำนวนและร้อยละของหนี้สินในปัจจุบัน

ปัจจุบันมีหนี้สินหรือไม่	จำนวน	ร้อยละ
มี	68	71.58
ไม่มี	4	4.21
ไม่ตอบ	23	24.21
รวม	95	100.00

จากตารางที่ 25 แสดงว่าชาวบ้านนาเปอะส่วนใหญ่มีหนี้สิน คิดเป็นร้อยละ 71.58

ตารางที่ 26 แสดงจำนวนและร้อยละของแหล่งที่มาของหนี้

แหล่งที่มาของหนี้	จำนวน	ร้อยละ
องค์กรต่าง ๆ	5	5.26
กองทุนหมู่บ้าน	26	27.37
ธ.ก.ส.	33	34.74
สหกรณ์	6	6.32
กข.คจ.	5	5.26
เงินซีป	1	1.05
ไม่ตอบ	19	20.00
รวม	95	100.00

จากตารางที่ 26 แสดงว่าแหล่งหนี้สินของชาวบ้านนาเปอะส่วนใหญ่มาจากธนาคารเพื่อการเกษตรและสหกรณ์ คิดเป็นร้อยละ 34.74 อันดับรองลงมาได้แก่ กองทุนหมู่บ้าน คิดเป็นร้อยละ 27.37

ตารางที่ 27 แสดงจำนวนและร้อยละของสาเหตุการเป็นหนี้

สาเหตุของการเป็นหนี้	จำนวน	ร้อยละ
ไม่มีทุนในการทำไร่ - ทำนา	18	18.95
ไม่มีพอกินพอใช้	3	3.16
ลงทุนซื้อวัวเพิ่ม	6	6.32
ค่าใช้จ่ายมากกว่ารายได้	13	13.68
สร้างบ้าน	2	2.11
ซื้อรถ	4	4.21
ลงทุน	7	7.37
ส่งลูกเรียน	6	6.32
ลงทุนเลี้ยงสุกร	1	1.05
ทำอะไรไม่ได้กำไร	1	1.05
ไม่ตอบ	34	35.79
รวม	95	100.00

จากตารางที่ 27 แสดงว่าสาเหตุที่ชาวบ้านนาเปอะเป็นหนี้ส่วนใหญ่ได้แก่ ไม่มีทุนในการทำไร่ทำนา คิดเป็นร้อยละ 18.95 อันดับรองลงมาได้แก่ การมีค่าใช้จ่ายมากกว่ารายได้ คิดเป็นร้อยละ 13.68

ตารางที่ 28 แสดงจำนวนและร้อยละของการใช้หนี้ตามเวลา

การใช้หนี้ตามเวลา	จำนวน	ร้อยละ
ได้ใช้คืน	66	100.00
ไม่ได้ใช้คืน	-	-
รวม	66	100.00

จากตารางที่ 28 แสดงว่าชาวบ้านนาเปอะสามารถใช้หนี้ได้ตามเวลา คิดเป็นร้อยละ 100.00

ภาคผนวก ค.

สภาพบริบทของบ้านนาเปอะ

ทางเข้าบ้านนาเปอะ ต.ชาติตระการ อ.ชาติตระการ จ.พิษณุโลก

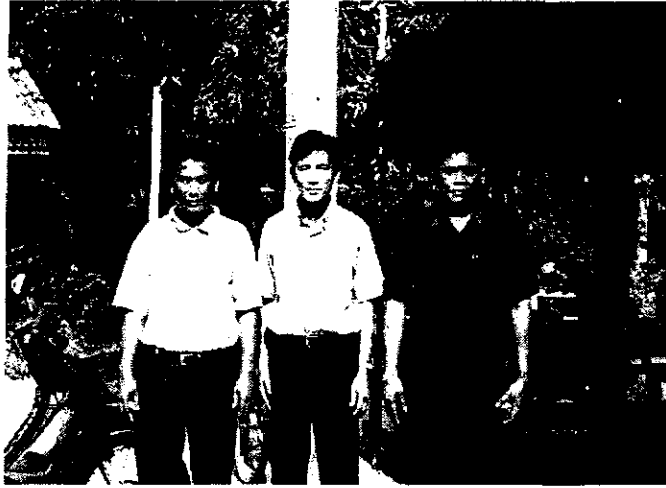
ถนนเข้าหมู่บ้านนาเปอะและแนวเขาที่ชาวบ้านนาเปอะ
ใช้ในการเลี้ยงวัว

เขาสามแหลม

เขาทองหรือเขานูทองลูกที่สูงที่สุดในอำเภอชาติตระการ

ผู้ช่วยนักวิจัย (นายจำเนียร คำนทิม ผู้ใหญ่บ้านนาเปอะ)
 หัวหน้าโครงการวิจัย (ผศ.ดร.ไพศาล ธีวรงค์ชัย)
 ผู้ช่วยนักวิจัย (ว่าที่ร้อยตรีสุนิรมิต ชุ่มพงษ์ นักพัฒนาชุมชน 6)

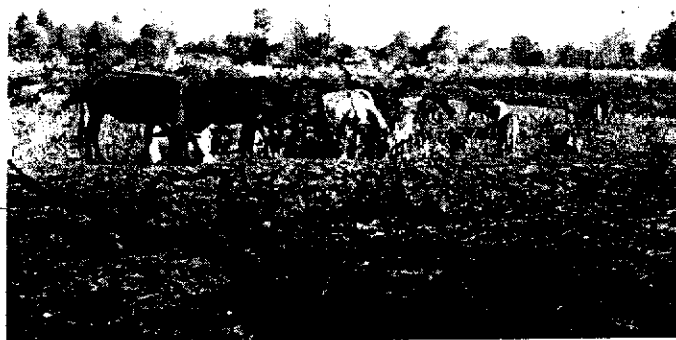
ลำน้ำคับและแบ่งเขตแดนระหว่างบ้านนาเปอะกับบ้านโคกผักหวาน
 ลำน้ำที่ไหลมาจากบนเขาต้นน้ำของแม่น้ำแควน้อย

ผู้วิจัยสัมภาษณ์เจ้าของวัวในหมู่บ้านนาเปอะ

สัมภาษณ์เจ้าของวัวช่วงที่วัวลงจากเขา

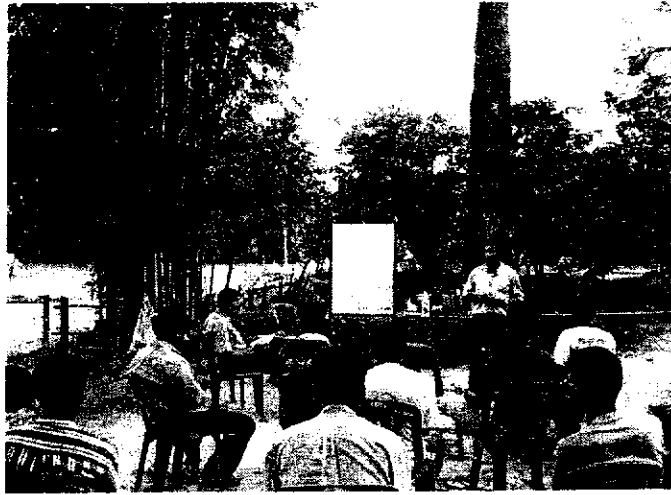

สภาพพื้นที่และวัวที่เลี้ยงในหมู่บ้านดังจากลงจากเขา
ช่วงเดือน พฤศจิกายน - มีนาคม

ภาคผนวก ง.

เวทีสรุปบทเรียนการเลี้ยงวัวด้วยภูมิปัญญาชาวบ้านนาเปอะ

ณ ลานเอนกประสงค์บ้านนาเปอะ

เจ้าของวักกับคณะผู้วิจัยเปิด เวทีถอดบทเรียน การเลี้ยงวัว
ด้วยภูมิปัญญาชาวบ้าน ภายในหมู่บ้านนาเปอะ

เจ้าของรั้วกับคณะผู้วิจัยเปิด เวทีถอดบทเรียน การเลี้ยงวัว
ด้วยภูมิปัญญาชาวบ้าน ภายในหมู่บ้านนาเปอะ

ภาคผนวก จ.

**การสำรวจวิธีการเลี้ยงวัวด้วยภูมิปัญญาชาวบ้านนาเปอะ
ในประเด็นที่เกี่ยวกับ ป่า วัว อาหารวัวและกลุ่มเจ้าของวัว
บนเขากระไดม้า เขาสามเหลื่อมและเขาทอง**

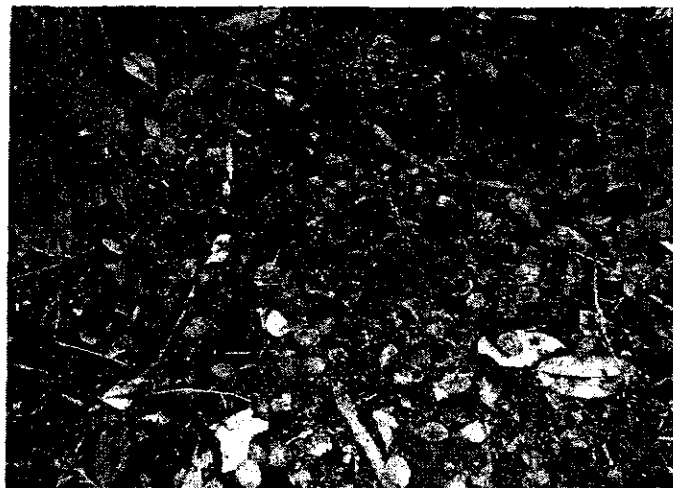
ทางเดินขึ้นเขากระไดม้า เขาสามแหลม และเขาทอง
ด้านที่อยู่ติดกับหมู่บ้านนาเปอะ

เส้นทางเดินป่าบนเขากระไดม้า และเขาสามแหลมเป็นที่สูงชันสลับกับที่ราบ

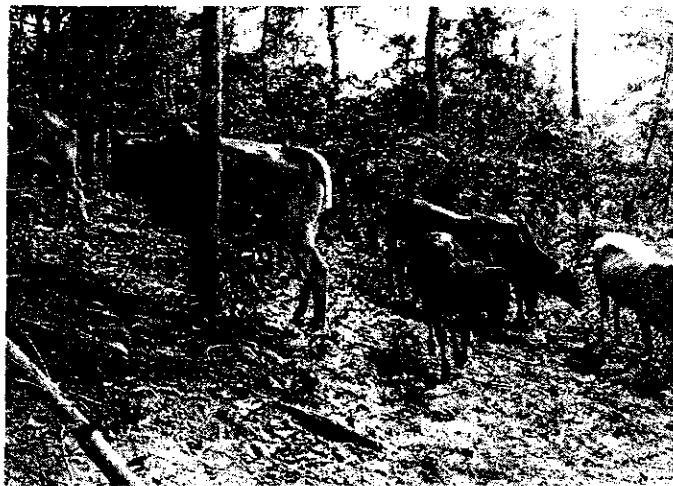
หน่อไผ่และใบไผ่ที่วัวกินเป็นอาหาร

ดูกระบกที่วัวกินเข้าไปในช่วงกลางวันและคายออกมาในเวลากลางคืน
มีลักษณะเป็นกองๆ บริเวณที่วัวหลับนอน

แหล่งน้ำที่วัวและเจ้าของวัวใช้ดื่มกินและเป็นแหล่งต้นน้ำแม่น้ำแควน้อย

ลักษณะพื้นที่ลาดเอียงบนเขาที่วัวใช้เป็นบริเวณที่เดินกินอาหาร

เจ้าของวัวที่ขึ้นไปดูวัวและนำเกลือไปให้วัวกิน

ยาที่เจ้าของวัวใช้ฉีดกับแมลงวันตอมแผลวัวที่เกิดจากไม้ไผ่บาด

ฝูงวัวที่เจ้าของวัวเรียกให้ออกจากบริเวณที่หาอาหาร
เพื่อตรวจดูว่าตัวไหนมีบาดแผลและให้เกลือกิน

นักวิจัย และเจ้าของวัวกับลูกวัวที่เพิ่งคลอดได้ประมาณ 30 นาที
บนเขาสามแหลม ในเวลากลางคืน

การรวมฝูงของวัวในเวลากลางคืน บนเขาสามหม่อม

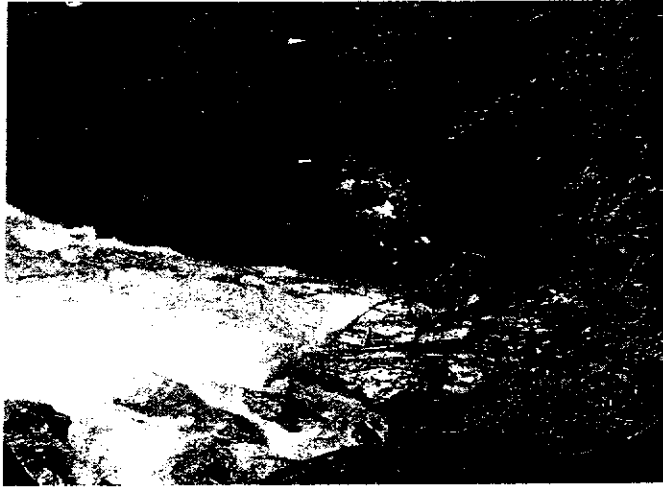
ที่พักชั่วคราวบนเขาสามแหลม ที่เจ้าของวัวใช้พักหลับนอนช่วงที่เดินทางขึ้นไปดูวัว
และที่คณะผู้วิจัยได้ใช้พักวันที่ลงศึกษาพื้นที่จริง

ภาคผนวก จ.

**ภาพการสำรวจน้ำตกตาดจวงที่อยู่แนวเดียวกับเขาสามเหลื่อม
เพื่อดูความเป็นไปได้ในการเป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงนิเวศ**

เส้นทางสำรวจน้ำตกตาจวง

คณะผู้วิจัย เจ้าของวัง และเจ้าหน้าที่ป่าไม้ ถ่ายภาพ
ร่วมกัน บนตื้นน้ำ น้ำตกตาแดง

น้ำตกตาดจวง

ท่อประปาจากน้ำตกตาดจวงถึงหมู่บ้านนาเปอะและโคกผักหวาน

ขอนไม้ตะเคียนที่ใช้เป็นสะพานข้ามลำธารระหว่างทางจากต้ำตกตาดจวง
ไปบ้านโคกผักหวานและบ้านนาเปอะ

เวนที่สรุปบทเรียนที่ได้จากการสำรวจภูมิปัญญาการเลี้ยงวัวและความน่าจะเป็น
 ของน้ำตกตาจวงสู่การท่องเที่ยวเชิงนิเวศระหว่างคณะผู้วิจัย เจ้าของวัว
 และเจ้าหน้าที่ป่าไม้ระหว่างทางที่สำรวจในป่า

ประวัติหัวหน้าโครงการวิจัย

1. นายไพศาล รุ่งชัย หัวหน้าโครงการวิจัย
Mr. Phaisan Rewthongchai
 2. ตำแหน่งทางวิชาการปัจจุบัน ผู้ช่วยศาสตราจารย์
 3. ตำแหน่งบริหารปัจจุบัน รองอธิการบดี
 4. สถานที่ทำงาน คณะวิทยาการจัดการ
มหาวิทยาลัยราชภัฏพิบูลสงคราม
อำเภอเมือง จังหวัดพิษณุโลก 65000
โทรศัพท์ / โทรสาร 0 – 5521 – 6387
e-mail: phaisan@psru.ac.th
5. ประวัติการศึกษา
 - 5.1 B.S.B.A. (Marketing) จาก Lyceum of the Philippines, 2523
 - 5.2 M.B.A.(General Management) จาก Manuel L. Quezon University, 2526
 - 5.3 D.P.A. (Public Administration) จาก Centro Escolar University, 2529
 6. ประสบการณ์ที่เกี่ยวกับการบริหารงานวิจัยและการทำวิจัย
 - 6.1 งานวิจัยที่ทำเสร็จแล้ว
 - 6.1.1 การศึกษาพฤติกรรมของผู้บริโภคที่มีต่อแชมพูสระผมในเขตเทศบาลเมืองพิษณุโลก (2532) ทุนวิจัยของวิทยาลัยครูพิบูลสงคราม
 - 6.1.2 การศึกษาความคิดเห็นเกี่ยวกับผลกระทบของการโฆษณาต่อพฤติกรรมการตัดสินใจซื้อของผู้บริโภคในเขตจังหวัดพิษณุโลก (2534) ทุนวิจัยของวิทยาลัยครูพิบูลสงคราม
 - 6.1.3 ความต้องการของผู้บริหารหน่วยงานเกี่ยวกับการใช้บริการธุรกิจโรงแรมในจังหวัดพิษณุโลก (2536) ทุนวิจัยของนักธุรกิจในจังหวัดพิษณุโลก
 - 6.1.4 การประเมินผลการฝึกประสบการณ์วิชาชีพและคุณภาพบัณฑิตคณะวิชาวิทยาการจัดการ วิทยาลัยครูพิบูลสงคราม (2537) ทุนวิจัยของวิทยาลัยครูพิบูลสงคราม
 - 6.1.5 การศึกษาความเป็นไปได้ในการจัดตั้งตลาดกลางผักในจังหวัดพิษณุโลก (2538) ผู้ช่วยวิจัย ทุนวิจัยของจังหวัดพิษณุโลก

6.1.6 การศึกษาพฤติกรรมและทัศนคติของผู้บริโภคที่มีต่อร้านมินิมาร์ท
ในเขตเทศบาลเมืองพิษณุโลก (2538) ทุนวิจัยของนักธุรกิจในจังหวัดพิษณุโลก

6.1.7 ความพึงพอใจในการปฏิบัติงานหน้าที่ของพนักงานโรงแรมในจังหวัด
พิษณุโลก (2538) ทุนวิจัยของสถาบันราชภัฏพิบูลสงคราม

6.1.8 การศึกษาปัญหาอุปสรรคในการดำเนินกิจการของร้านค้าปลีกแบบ
ดั้งเดิม ในเขตเทศบาลเมืองและสุขาภิบาลของอำเภอรอบนอกในจังหวัดพิษณุโลกและ
สุโขทัย (2539) ทุนวิจัยของสถาบันราชภัฏพิบูลสงคราม

6.1.9 ความต้องการในการศึกษาต่อระดับอุดมศึกษาของนักเรียนระดับ
มัธยมศึกษาตอนปลายสายสามัญในเขตจังหวัดพิษณุโลกและสุโขทัย (2540) หัวหน้า
โครงการวิจัย ทุนวิจัยของสถาบันราชภัฏพิบูลสงคราม

6.1.10 การศึกษาสภาพแวดล้อมทางธุรกิจที่มีต่อการสร้างประสิทธิภาพการ
ดำเนินงานของ Big C Supercenter (2542) ทุนวิจัยของสถาบันราชภัฏพิบูลสงคราม

6.1.11 การพัฒนามากุ่มแกนระดับตำบลเพื่อเสริมสร้างความเข้มแข็งของชุมชน
ในจังหวัดพิษณุโลก (2544) หัวหน้าโครงการวิจัย

6.1.12 การติดตามประเมินผลการดำเนินงานกองทุนหมู่บ้านของจังหวัด
พิษณุโลก (2544) หัวหน้าโครงการวิจัย ทุนวิจัยของสำนักงานสภาสถาบันราชภัฏ

6.1.13 การศึกษาสภาพปัญหาและปัจจัยเกี่ยวกับการดำเนินกิจการ
ร้านค้าปลีกและค้าส่งสมัยใหม่ที่มีผลต่อร้านค้าปลีกแบบดั้งเดิมในเขตภาคเหนือ (2546)
ทุนวิจัยของสถาบันราชภัฏพิบูลสงคราม

6.1.14 ชุมชนน่าอยู่สู่สุขภาวะ กรณีศึกษา : ตำบลท้อแท้ อำเภอวัดโบสถ์
จังหวัดพิษณุโลก (2547) ทุนวิจัยของสำนักงานปฏิรูประบบสุขภาพแห่งชาติ

6.1.15 การสร้างสุขภาวะโดยพลังชุมชนตำบลนาบัว อำเภอนครไทย จังหวัด
พิษณุโลก (2547) ทุนวิจัยของสำนักงานปฏิรูประบบสุขภาพแห่งชาติ

6.1.16 โครงการศึกษาแนวทางการเลี้ยงวัวด้วยภูมิปัญญาชาวบ้านเพื่อการ
สร้างเศรษฐกิจชุมชนบ้านนาเปอะ ตำบลชาติตระการ อำเภอชาติตระการ จังหวัด
พิษณุโลก (2547) หัวหน้าโครงการวิจัย ทุนวิจัยของสำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย
(สกว. สำนักงานภาค)

7. ประสบการณ์การทำงาน 18 ปี

7.1 อาจารย์ประจำคณะวิทยาการจัดการ มหาวิทยาลัยราชภัฏพิบูลสงคราม (2529 – ปัจจุบัน)

7.2 การบริหาร

7.2.1 หัวหน้าภาควิชาการตลาด

7.2.2 หัวหน้าสำนักกิจการนักศึกษา

7.2.3 รองหัวหน้าคณะวิชาวิทยาการจัดการ

7.2.4 คณบดีคณะวิทยาการจัดการ

7.2.5 รองอธิการบดี